

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Tomáš Michalčík

**Konflikt o Náhorní Karabach:
Modely mírového řešení a důvody jejich selhání**

BAKALÁŘSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Melichar, Ph. D.

OLOMOUC 2019

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Hynkovi Melicharovi, Ph. D. za cenné rady a odborné vedení práce. Dále bych také tímto chtěl poděkovat všem, kteří mě během psaní práce podporovali.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 30. 4. 2019

.....

Obsah

Úvod	2
1. Inkompatibilita a její odstranění	6
1.1. Konflikt a koncepce inkompatibility	6
1.2. Odstranění inkompatibility	7
2. Historické pozadí a vývoj konfliktu	12
2.1. Historické pozadí	12
2.2. Válka 1992-1994	18
2.3. Bišvecký protokol a mírový proces	21
3. Dosavadní mírové návrhy	23
3.1. Autonomie	24
3.2. Fázový přístup	27
3.3. Konfederace	34
3.4. Územní směna	36
4. Varianty řešení konfliktu	41
4.1. Posun priorit	41
4.2. Rozdělení	45
4.3. Výměna	47
4.4. Sdílená kontrola	52
4.5. Přenechání kontroly třetí straně a mechanismy řešení konfliktů	58
Závěr	62
Seznam pramenů a literatury	65
Abstrakt	78
Abstract	78

Úvod

Náhorní Karabach je území ležící na jihovýchodě pohoří Malý Kavkaz. Tato převážně lesnatá a hornatá oblast s tisíciletou historií je zároveň dějištěm nejdéle trvajících postsovětského územního konfliktu. Historické kořeny arménsko-azerského sporu lze najít již v 19. století, naplno však propuká ve své destruktivní podobě až s postupnou dezintegrací Sovětského svazu na přelomu 80. a 90. let 20. století. Mezi lety 1991 a 1994 zde proběhl otevřený válečný konflikt, který po sobě zanechal desetitisíce mrtvých a statisíce uprchlíků, a zásadně změnil mezinárodní situaci na Jižním Kavkaze. Od zastavení aktivních vojenských operací tzv. Biškeckým protokolem zde již 25 let existuje křehké příměří. Téměř tři desetiletí trvající mediační snaha probíhající v rámci Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nevedla k dlouhodobému usmíření zneprátených stran, ani k zásadní změně statusu quo.

Jak upozorňuje Elmar Mustafajev, tento konflikt je zapomenutý, ne však zamrzlý. (Mustafajev 2016) Naposledy se projevil otevřeným vojenským střetem během čtyřdenní války v roce 2016. Přestože se tehdy podařilo zabránit nenávratné eskalaci, řešení tohoto konfliktu se od roku 1994 nikam neposunulo. Jen v roce 2017 padlo na obou stranách kolem padesáti vojáků. (Sanamjan 2018a) Ani nedávná revoluce v Arménii vedoucí k sesazení prezidenta Sargsjana nevedla ke změně této situace. I přes zmírnění napětí podél linie kontaktu na konci roku padlo v důsledku bojových operací v roce 2018 jen na arménské straně téměř čtyřicet mužů. (Petrosjan 2019) I přesto však zůstává tento konflikt na periférii mezinárodního zájmu. Záměrem této práce je tedy přispět k povědomí a diskuzi o problematice Náhorního Karabachu předložením několika možných variant politického řešení konfliktu a jejich analýzou.

Tato práce si klade dva navzájem související cíle. Vedlejším cílem je zmapování dosavadních mírových návrhů a analýza jejich selhání. V souladu s tímto cílem je i definována první výzkumná otázka: „*Jaké jsou důvody neúspěchu doposud předložených návrhů řešení konfliktu o Náhorní Karabach?*“ Hlavním cílem je předložení a analýza několika teoretických modelů mírového plánu. Některé z těchto modelů odpovídají dřívějším mírovým návrhům, jiné však součástí oficiálního mírového plánu doposud nebyly. Kritickou analýzou, přihlížející k dřívějším i současným překážkám mírového úsilí a současné situaci v regionu, následně práce odpovídá na hlavní výzkumnou otázku: „*Jaký je nejvhodnější model pro návrh politického řešení konfliktu o Náhorní Karabach?*“

Z hlediska členění je tato práce rozdělena do čtyř částí. V první kapitole je představena koncepce sedmi teoretických mechanismů řešení konfliktu profesora Petera Wallensteena z Uppsalské univerzity, tak jak je definoval ve své publikaci *Understanding Conflict Resolution*

v reakci na koncepci inkompatibility jako stěžejního faktoru konfliktu Johana Galtunga. Kapitola pro lepší ilustraci jednotlivých mechanismů obsahuje kromě jejich stručného popisu i příklady jejich aplikace na historická řešení konfliktů převážně ve dvacátém století. Druhou částí práce je krátké představení historického pozadí konfliktu, vedoucí k eskalaci a propuknutí války. Následně je stručně popsán i průběh a dynamiky války, které přímo ovlivnily podobu souběžně začínajících mediačních snah. V závěru první části je popsáno ukončení bojových operací tzv. Bišveckým protokolem a vznik Minské skupiny, která má v mediačním procesu dodnes klíčovou roli. Třetí kapitola se zabývá podrobnějším rozбором jednotlivých návrhů a současně určuje i důvody jejich odmítnutí či nenaplnění, jejichž identifikace je klíčová pro závěrečnou část práce. Ve čtvrté kapitole jsou za využití mechanismů, představených v první části práce, formulovány modely možné podoby budoucího mírového řešení. Ty jsou následně s přihlédnutím k důvodům selhání dosavadních mírových plánů i současné situace regionu analyzovány a je tak zodpovězena hlavní výzkumná otázka

Konfliktem o Náhorní Karabach se zabývá poměrně obsáhlé množství literatury zabývající se konfliktem o Náhorní Karabach. Oblastí Jižního Kavkazu a konfliktem v Karabachu se zabývá řada autorů, mezi nejvýznačnější patří Svante E. Cornell, Christoph Zürcher, Michael Kambeck nebo Thomas de Waal. V českém prostředí však stojí Náhorní Karabach spíše na okraji zájmu, a často je v literatuře zmiňován jen jako součást publikací se širším zaměřením, jako je tomu například v *Etnických konfliktech v postkomunistickém prostoru* od Tomáše Šmída a Vladimíra Vaďury. Předním autorem z českého prostředí, zabývajícím se i přímo problémem Náhorního Karabachu je pak Emil Souleimanov, píšící v češtině i angličtině. Mezi další české autory patří Vincenc Kopeček nebo Ondřej Ditrych. Primárním problémem je tak zejména neaktuálnost sekundární literatury, která do značné míry odpovídá zablokování mírových rozhovorů a dlouhodobé absenci znatelné změny statusu quo.

První část práce, představující Wallensteenovy mechanismy řešení konfliktu čerpá primárně z jeho publikace *Understanding Conflict Resolution*. V té se zabývá polem analýzy řešení konfliktů a odvozuje těchto 7 principů jako možné způsoby jak dosáhnout odstranění nekompatibility mezi zájmy jednotlivých aktérů v reakci na teorii transformace konfliktů Johana Galtunga. Využita je však i další literatura, zejména *Theories of conflict* Johana Galtunga. Pro ilustraci těchto mechanismů jejich aplikací na některý ze skutečných ukončených konfliktů pak byly využity zpravidla články a monografie zabývající se jednotlivými konflikty. Příkladem může být *Who Owns the Arctic?: Understanding*

Sovereignty Disputes in the North Michaela Byerse, popisující mimo jiné i spor o Sverdrupovy ostrovy, který byl využit pro ilustraci mechanismu „obchodu s koňmi“.

Druhá část práce, zaměřená na historické pozadí a vývoj konfliktu vychází zejména ze sekundární literatury od zahraničních autorů. Díla arménských a ázerbajdžánských autorů často nejsou vědecky objektivní a podřizují se naraci jedné ze stran. Významným zdrojem je pro tuto část dílo *Small Nations and Great Powers* od Svante E. Cornell. To nabízí ucelený pohled na etnické a politické konflikty na jižním Kavkaze a zaměřuje se přitom i na Náhorní Karabach. Autor za využití řady primárních zdrojů i vlastních rozhovorů nabízí vyvážený a objektivní popis historického pozadí konfliktu i jeho průběhu. Pro popis samotného průběhu karabašské války je využita především kniha *The Post-Soviet Wars. Rebellion, Ethnic Conflict and Nationhood in the Caucasus* německého profesora Christoha Zürchera. Zürcher konflikt nejen chronologicky popisuje, ale nabízí i vysvětlení důvodů stojících za ázerbajdžánskou porážkou. Doplnující charakter pak v této kapitole mají například dílo *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru* od autorské dvojice Šmída a Vaňury, které nabízí kromě konfliktů v oblasti bývalého Sovětského svazu i základní seznámení s konfliktem v Karabachu, nebo práce *Konflikt v Náhorním Karabachu* od česko-arménského odborníka na arménsko-azerský konflikt Emila Souleimanova.

Třetí část práce, mapující dosavadní mírové návrhy je založena na kombinaci primárních pramenů a sekundární literatury. Literatura, zabývající se mírovým procesem je však z velké části značně neaktuální. Období devadesátých let je relativně dobře zpracováno například v díle *Small Nations and Great Powers* nebo publikaci *No Peace, No War in the Caucasus: Secessionist Conflicts in Chechnya, Abkhazia and Nagorno-Karabakh* Edwarda Walkera, která podrobně a objektivně prezentuje kromě samotného konfliktu zejména průběh mírového procesu až do roku 1998. Vývojem mírových jednání od začátku 21. století se však literatura zabývá jen okrajově a většinou v rámci celkového popisu azersko-arménského konfliktu. Významným sekundárním zdrojem tak bylo dílo *Negotiating Armenian-Azerbaijani Peace* libanonského autora Ohannese Geukjiana z roku 2016. Ten i přes svůj arménský původ nabízí objektivní popis snahy o politické řešení karabašského konfliktu. Autor se neomezuje pouze na narativní zmapování dosavadního mírového procesu, ale pokouší se zdůraznit i dlouhodobé faktory, které mediační snahy ovlivnily. Kapitola se dále opírá o odborné články, zabývající se problematikou hledání politického řešení tohoto konfliktu. Ty pochází od autorů nejen zahraničních, ale reprezentují i autory arménské a azerské. Mezi tyto články patří například *The Nagorno-Karabakh Conflict: Current Trends and Future Scenarios* od azerského

autora Farize Ismailzada, obecně mapující dosavadní mediační snahy, nebo *The Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?* Od Arména Levona Zourabjana. Názorovou rozlišnost doplňují i novinové články, pocházející z arménských i ázerbajdžánských médií reagující na vývoj v probíhajících mediačních snahách. Ty slouží především jako zdroj vyjádření vládních představitelů, a napomáhají tak ke znázornění postojů jednotlivých aktérů k mírovým návrhům. Primárními prameny, které práce využívá, jsou pak zejména o jednotlivé mírové návrhy a další dokumenty týkající se mediačního procesu, např. rezoluce Rady bezpečnosti Organizace spojených národů (OSN).

Finální část práce je založena na analýze možných modelů řešení konfliktu na základě sedmi mechanismů představených v první kapitole. Analyzovány jsou jak varianty návrhů, které byly dříve součástí oficiálního mediačního procesu, tak teoretické modely založené na základě historických řešení teritoriálních konfliktů. V případě modelů, které mají svůj precedent v dosavadním jednání, byla využita především literatura zabývající se přímo těmito jednotlivými variantami. Mezi tyto zdroje patří *Land swap in Nagorno-Karabakh: Much noise over an unrealistic option* od analytika Tigrana Marirosyana nebo *Azerbaijan: Experts Ponder 'Leaks' On Possible Territorial Swap Over Karabakh* Jean-Christophe Peucha. Formulace variant řešení, které součástí oficiálního mediačního procesu nebyly, je založena na literatuře zabývající se mezinárodními konflikty, obzvláště úspěšným řešením územních sporů. Jedním z těchto odborných článků je *Condominium Arrangements in International Practice: Reviving an Abandoned Concept of Boundary Dispute Resolution* Joela H. Samuelse, popisující revidovanou koncepci historického nástroje kondominia. Pro analýzu většiny z těchto modelů jsou využity především novinové i odborné články popisující pokrok v mírovém procesu, vnitropolitický vývoj v Arménii i Ázerbájdžánu, nebo politickou situaci v regionu. Z již dříve zmíněné literatury jsou při syntéze možných modelů řešení využita zejména díla Svante E. Cornella nebo Ohannese Geukjiana.

1. Inkompatibilita a její odstranění

1.1. Konflikt a koncepce inkompatibility

Analýza a řešení konfliktů vzniká jako definovaný obor mezinárodních vztahů po druhé světové války s příchodem studené války, respektive s válkami, národně-osvobozeneckými hnutími a mezinárodními krizemi s ní spojenými. Je rozvíjena a aplikována teorie her, rozmachu neformální diplomacie a využití nenásilné politiky a mediace v domácích konfliktech. Od 70. let následně dochází i vzhledem k měnící se povaze studené války k rozmachu tohoto oboru, jeho institucionalizaci a dosažení konsenzu na řadě centrálních myšlenek řešení konfliktů. S koncem Studené války však došlo k zásadní transformaci mezinárodního systému a s tím i oboru řešení a analýzy konfliktů. Etnické a náboženské konflikty nahradily konflikty ideologické, globalizace a technologické pokroky změnilly povahu těchto konfliktů a svět se přesunul od bipolarismu směrem k unipolarismu. Obor řešení konfliktů expanduje do dalších odvětví, institucionalizuje se a dochází k jeho diferenciaci, která se v současnosti vyznačuje oblastmi širokého konsenzu, ale i i ostrých neshod. (Kriesberg 2007; Sousa 2018)

Koncept ‚konfliktu‘ je přitom obtížné jasně definovat. Uppsalská univerzita v rámci svého programu konfliktních dat, mapujícího od roku 1946 světové konflikty, využívá definici, založenou na konceptu "*Contested incompatibility*"¹. Tu definuje jako vyjádřené, obecně neslučitelné pozice, přičemž neslučitelné pozice vnímá jako určující vlastnost koncepce konfliktu.² (Melander 2016) Primární roli inkompatibilních zájmů v konfliktu zdůrazňuje také sociolog a jeden ze zakladatelů oboru konfliktních studií Johan Galtung. Ve svém modelu konfliktní analýzy vnímá konflikt jako stávající ze tří principiálních komponent - *Postojů, chování a protikladů* neboli inkompatibilit. Konflikt je podle Galtunga dynamický a pohybuje se mezi těmito třemi body. Zároveň však zdůrazňuje klíčovou roli inkompatibilit ve vytvoření konfliktu a jeho následné dynamice. (Galtung 2009) Odstranění, respektive překonání inkompatibility je proto pro řešení konfliktu klíčové.

¹ „An armed conflict is a contested incompatibility that concerns government and/or territory where the use of armed force between two parties, of which at least one is the government of a state, results in at least 25 battle-related deaths in one calendar year“ (Uppsala Conflict Data Program)

² Protiklad neboli inkompatibilita v kontextu mezinárodních vztahů nejčastěji vzniká, když si dva či více aktérů nárokují statky, ať už teritoriální, surovinové nebo i politické, přičemž není možné, aby nárokováné statky získali všichni zúčastnění aktéři. (Wallensteen 2002; Galtung 2009; Melander 2016)

1.2. Odstranění inkompatibility

Překonání inkompatibility považuje za centrální bod řešení konfliktů i Peter Wallensteen (2002). Ten na základě analýzy Galtungovy koncepce inkompatibility uvádí sedm forem odstranění protichůdných zájmů stran konfliktu. Třebaže další autoři³ přináší vlastní typologické dělení možných řešení územních konfliktů, základem této práce jsou i díky svému teoretickému základu právě Wallensteenovy mechanismy. Každý z nich představuje jednu variantu překonání inkompatibility zájmů stran, tedy i cestu k řešení konfliktu odstraněním jeho centrální charakteristiky.

- **Posun priorit** (*Shift of priorities*)
- **Rozdělení** (*Division of resources*)
- **Výměna** (*Horse Trading*)
- **Sdílená kontrola** (*Shared control*)
- **Přenechání kontroly třetí straně** (*Leave control to somebody else*)
- **Mechanismy řešení konfliktu** (*Conflict resolution mechanisms*)
- **Ponechání na později** (*Leave issues to later*)

Posun priorit

Prvním z forem odstranění nekompatibility je změna cílů, respektive posun priorit. Absolutní změna základních pozic je nepravděpodobná, ale jedna ze stran může začít považovat jinou prioritu za nejdůležitější. To pak může vést k reciproční akci strany druhé a být tak prvním krokem k odstranění nekompatibility. Wallensteen (2002) uvádí několik způsobů, jak může ke změně cílů dojít. Ty lze rozdělit na vnitřní a vnější. Z těch vnějších to může být například vzestup nové mocnosti, která ovlivní chování mocností již existujících nebo jednu z nich nahradí. Příkladem může být v současnosti Čína a vliv růstu jejího ekonomického a geostrategického významu na zahraniční politiku ostatních států (Zhao 2005) Dalším důvodem ke změně priorit může být ekonomická krize, vedoucí k citelnějšímu dopadu nákladů na další vedení války a tudíž ke značnému ztrátní možnosti mírového řešení pro obě

³ Patří mezi ně například Godfrey Baldacchino, který ve své publikaci *Solution Protocols to Festering Island Disputes* předkládá několik možných variant řešení územních sporů ve Východočínském moři. Každá varianta je přitom založena na jednom ze sedmi „protokolů řešení“, které jsou z velké části shodné s Wallensteenovými mechanismy překonání nekompatibility.

strany. Jak však upozorňují Wallensteen, nejčastěji je posun priorit způsoben změnou politického vedení.

To přitom nemusí znamenat drastickou revoluci, ale postačí i příchod nových představitelů ze stejného segmentu populace při zachování kontinuity. Příkladem může být nástup M. Gorbačova do funkce generálního tajemníka KSSS⁴, vedoucí k obměně části vojenského vedení Sovětského svazu (SSSR) a změně témat a cílů sovětské zahraniční i vnitřní politiky. V dlouhodobé perspektivě došlo tedy ke změně priorit, vedoucí k uvolnění napětí mezi Východním a Západním blokem a eventuálnímu ukončení studené války. V kontextu teritoriálních sporů došlo k podobné změně v Sudánsko-Egyptském sporu o vody Nilu. Ten byl vyřešen na konci 50. let vítězstvím proegyptských sil v Súdanských volbách, což přímo přispělo k dosažení dohody s Egyptem. (Waisová 2005) Existuje tedy řada způsobů, jenž může vést ke změně priorit a strany konfliktu (či vnější mediátoři) by tedy měli sledovat, zda k tomuto jevu nedochází. Posun priorit zpravidla bývá nutným prvním krokem k přijetí řešení založeném na některé dalších zmiňovaných mechanismů. Ani změna priorit však nemusí vést k vyřešení konfliktu. Noví lídři mohou být slabší než ti předchozí, ekonomická krize může vůli ke kompromisu oslabit atd.

Rozdělení

Druhým způsobem je rozdělení sporných zdrojů, tedy kompromis, kdy obě strany konfliktů změni své priority takovým způsobem, kdy je změna na straně A spojena se změnou na straně B. Obě skupiny tedy opustí snahu o maximalizaci vlastních zisků a snaží se o nalezení bodu „napůl cesty“ který jim umožní obhájit případnou dohodu nejen u ostatních decision-makers ale i v očích veřejnosti. V případě územního sporu může mít toto řešení podobu rozdělení teritoria na dvě přibližně stejně rozsáhlé poloviny. To je však v případě území s početnou populací nebo bohatými přírodními zdroji značně komplikované. V kontextu řešení územního sporu můžeme najít kompromisní řešení v dohodě mezi Tádžikistán a Čínou o rozdělení pohoří Pamíru. Ten vznikl s nejasnou demarkací hranice mezi Ruskem a Čínou v roce 1884 a až do roku 2002 se jej nepodařilo vyřešit. Výsledná dohoda obnášela rozdělení sporného území v poměru značně výhodném pro Tádžikistán, kdy Číně výměnou za zřeknutí se zbytku svých nároků na Pamír připadla pouhá 4% teritoria, které dříve požadovala. Tento nepoměr by se však dal vyložit značným nerostným bohatstvím nacházejícím se na tomto území. (Sodiqov 2011) Jak Tádžicko-Čínská dohoda ukazuje, rozdělení teritoria v případě

⁴ Komunistická Strana Sovětského Svazu

územního sporu nemusí být rovnoměrné, je však při plánování důležité zohlednit přírodní zdroje či distribuci populace.

Výměna

Třetí cestou k odstranění inkompatibility je podle Wallensteena „obchod s koňmi“, neboli výměna „kus za kus“. Podstatou tohoto řešení je kompromis, kdy jsou požadavky obou stran splněny v jednotlivých otázkách na 100%. V případě sporu o území je modelovou situací spor, kdy strana A i B mají požadavky na území 1 a 2. Řešením podle modelu "kusu za kus" by byla dohoda, kdy území 1 připadne straně A a území 2 straně B. Podobně jako u předchozí metody i zde její využití komplikuje fakt, že jen zřídka jsou obě sporné území proporcionálně stejně významné (jedno může být zdrojem ropy, druhé však nikoliv). Přesto však mají řešení několika historických konfliktů znaky metody „kus za kus“. Spor o Sverdrupovy ostrovy vedený mezi Norskem a Kanadou, respektive Velkou Británií, v Severním ledovém oceánu. Souostroví nárokoval průzkumník Otto Sverdrup pro Norsko, které však o něj až do roku 1928 nejevilo o značný zájem. Ten projevila teprve až v reakci na neochotu vlády Spojeného království uznat norské nároky na ostrov Jan Mayen v Arktidě a na Bouyetův ostrov v Antarktidě. Územní spor se podařilo vyřešit v Listopadu 1930, kdy Norsko výměnou za uznání vlastního nároku na tyto dva ostrovy a vyplacení jednorázové renty Otto Sverdrupovi uznalo kanadský nárok na Sverdrupské ostrovy. (Byers 2010) Finální dohoda byla tedy založena na kompromisu, kdy obě strany slevily z některých svých požadavků výměnou za plné vyplnění jiných. Zásadním limitem tohoto modelu je jeho neaplikovatelnost pro situace, kdy neprobíhá více paralelních sporů či je případem sporu pouze jeden statek.

Sdílená kontrola

Čtvrtým mechanismem je sdílená kontrola, kdy se strany dohodnou na společné správě sporného statku. V případě území může mít tato dohoda podobu kondominia, kdy je před rozhodováním potřeba dosáhnout konsenzu. Využívání nástroje kondominia k řešení územních sporů bylo běžné v průběhu 19. a na začátku 20. století, jak ukazují například území Šlesvicko-Holštýnska v letech 1864-1866 nebo území Nových Hebrid mezi lety 1906 až 1980. (Samuels 2008) V současné době existující kondominia jsou z velké většiny buď historickým dědictvím feudální Evropy, jako je tomu v případě Bažantího ostrovu mezi Francií a Španělskem, nebo oblastmi sdílené kontroly námořních a říčních cest. Výjimkou, a zároveň jedním z nejnovějších kondominií, je distrikt Brčko na severovýchodě Bosny a Hercegoviny, který vznikl v souladu s Daytonskou dohodou z roku 1995, ukončující Bosenskou válku.

Distrikt Brčko je nazván kondominiem v prvním dodatku k bosensko-hercegovinské ústavě, která zároveň zdůrazňuje, že jeho území je vlastněno Federací Bosna a Hercegovina a Republikou srbskou. (Parlamentní shromáždění Bosny a Hercegoviny 2009) Přesto se od jiných historických kondominií se zásadně odlišuje. Třebaže je území Brčka zároveň vlastněno oběma entitami Bosny a Hercegoviny, ani jedna z nich nevykonává v Brčku jakoukoliv autoritu. Obě entity delegovaly veškeré své pravomoci místní samosprávě distriktu. Třebaže má Distrikt vlastní legislativu a rozsáhlou autonomii například v otázkách soudnictví nebo státní správy, jeho obyvatelé jsou však stále občany jedné z entit, Distrikt nemá na rozdíl od Entit ozbrojené složky atd. (Úřad vysokého představitele 2003) I přes problematické označení tohoto systému za kondominium⁵ odpovídá Brčko modelu sdílené kontroly nejen díky sdílenému vlastnictví území, ale i díky sdílení skutečné kontroly Distriktu mezi zástupci občanů obou Entit.

Přenechání kontroly třetí straně

Další možností je přenechání kontroly třetí straně. Ta spočívá ve společné dohodě obou stran sporu na externalizaci kontroly a přesunu správy sporného zdroje do rukou třetí strany. Wallenstein uvádí jako příklad tohoto modelu koncepci mezinárodního protektorátu, která získává prominenci s diskuzí o řešení mezinárodních konfliktů v 90. letech. V současnosti se koncepci „protektorátu“ blížila situace v Bosně a Kosovu po skončení Jugoslávských válek. Zatímco Úřad vysokého představitele pro dodržování mírové dohody, ustanoven Daytonskou mírovou dohodou plní funkci protektora v Bosně a Hercegovině, v případě Kosova byl protektorát ustanoven rezolucí Rady bezpečnosti OSN č. 1244. (Wallenstein 2002; Yannis 2004) Jestliže příkladem předchozího modelem sdílené kontroly byl distrikt Brčko v Bosně, tak příkladem kontroly třetí stranou je zejména mise OSN v Kosovu, tak jak vznikla v roce 1999. Nejvyšší vládní autorita nenáležela představitelům tehdejší Jugoslávie ani zástupcům Kosovských Albánců, ale komisaři OSN, tedy třetí straně neúčastnící se konfliktu.

Mechanismy řešení konfliktů

Šestáým způsobem odstranění inkompatibility je možnost uchýlení se k mechanismům řešení konfliktů. To odpovídá nalezení procedury, která by umožnila vyřešení sporu za využití některé z pěti předchozích metod. Wallenstein (2002) uvádí dva hlavní příklady mechanismů řešení územního sporu – Mezinárodní arbitráž formou rozhodnutí Mezinárodního soudního

⁵ V minulosti bylo označení Brčka kondominiem nazváno „právní fikcí“ s cílem ochránit toto řešení před případným nařčením z pozměňování bosensko-hercegovinské ústavy. (Moore 2013)

dvora a vypsání plebiscitu či referenda na sporném území. Arbitráž vedla k ukončení řady teritoriálních sporů, mezi nejnovějšími například hraniční spor mezi Nigerem a Burkinou Faso. Rozhodnutí soudního dvora v Haagu z roku 2013 vedlo o tři roky později k jeho přijetí oběma státy, které tak ukončily několik let trvající soudní spory vzájemnou výměnou 18 osad, přičemž většina jich připadla Burkině Faso. (AFP 2015) I vypsání referenda či plebiscitu je však často důsledkem rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora a jen zřídka bývá výsledkem vzájemné dohody konfliktních stran bez externího arbitera. Příkladem mezinárodních územních sporů ukončených referendem je například spor o Korutansko mezi Rakouskem a Jugoslávií, které po plebiscitu v roce 1920 setrvalo součástí Rakouské republiky. (Marxer 2012)

Ponechání na později

Jako sedmou cestu vypořádání se s konfliktem uvádí Wallensteen ponechání konfliktu na později, či dokonce jeho „zapomenutí“. Mezi teoretické benefity tohoto přístupu řadí možnost zásadní změny podmínek sporu po uplynutí určité doby. Mohou se změnit priority aktérů konfliktu, relativní důležitost sporných otázek nebo společenské nálady. Strany mohou ukončení konfliktu cíleně odkládat i v případě že jejich vzájemné vztahy již nejsou konfliktní. K tomu došlo po druhé světové válce mezi Ruskou federací a Japonskem, které spolu od ukončení vzájemných bojů na konci druhé světové války stále nepodepsaly mírovou smlouvu, ale přesto udržují standardní diplomatické vztahy. (Wallensteen 2002; Waisová 2005) Nejedná se tedy o metodu řešení konfliktu, jako častěji o překážku ve vyjednávání. Jedna nebo více stran konfliktu mohou touto „hrou o čas“ zcela zablokovat dosažení konečného rozhodnutí či řešení, jako je tomu i v případě konfliktu o Náhorní Karabach.

2. Historické pozadí a vývoj konfliktu

Pro vysvětlení důvodů současného ázerbajdžánsko-arménského sporu je důležité krátké shrnutí historického pozadí konfliktu o Náhorní Karabach a následného průběhu a dynamiky samotné války. Tato kapitola zároveň dokazuje, že válka mezi Arménií a Ázerbajdžánem nepropukla jen v důsledku několika nešťastných politických rozhodnutí, ale byla důsledkem dlouhodobě se budujícího napětí v tomto jihokavkazském regionu. Zatímco historie Náhorního Karabachu, úzce spojená se vztahem mezi Arménií a okolními muslimskými zeměmi, sahá až do 4. století př. n. l. (Cornell 2000), vzhledem k úzkému vymezení této práce se zaměřím pouze na moderní konflikt mezi arménskými a azerskými komunitami. V moderní historii poprvé existující mezietnické napětí přechází v přímý konflikt už v důsledku Ruské Revoluce v roce 1905. (Coulie 2013)

2.1. Historické pozadí

Jedním z faktorů, které přispěly k rozvoji dlouhodobého sporu mezi Armény a Azery byly pravděpodobně demografické změny, které na tomto území proběhly během 19. století.⁶ Napětí se však poprvé projevilo otevřeným střetem až v letech 1905 a 1906 sérií pogromů v Šušinské oblasti, Baku a dalších místech napříč jižním Kavkazem, které si vyžádaly tisíce obětí na životech. Zničeno bylo 158 ázerbajdžánských a 128 arménských vesnic, a zabito až 10 000 jedinců, z toho větší část Azerů. (Šmíd 2007: 149) Tyto události měly pro další vývoj konfliktu stěžejní dopad. Nejen že šlo o první případ organizovaného ozbrojeného střetnutí, ale přispěly i k utvoření azerské národní identity na základě uvědomění si příbuznosti s Turky a utvoření pocitu „my proti nim“, tudíž tedy i k jasnému vymezení obou stran tohoto konfliktu. (Cornell 2000; Ditych 2006).

Transkavkazská Republika

Po krátkém období relativního klidu ovlivnily arménsko-azerské vztahy události spojené s první světovou válkou a ruskými revolucemi, které ji následovaly. Během událostí v Osmanské Říši v letech 1915-1916, řadou států uznaných za genocidu, zahynulo mezi 800 tisíci a 1,5 milionem Arménů. (Souleimanov 2007: 300; Smith et al. 1995: 3; De Waal 2013: 61) Tragédie takového rozsahu nejenom že způsobila národní trauma, které silně ovlivnilo arménskou národní identitu, stála ale i za zásadní proměnou regionu současné Arménie.

⁶ Mezi nejdůležitější činitele patří populační výměny, zorganizované Ruskem po Rusko-Turecké válce v roce 1828. Zatímco v roce 1823 tvořili Arméni pouze 9% celkové populace bývalého Karabašského chanátu, v roce 1880 to bylo již 53%. (Cornell 2000: 10)

Tam do té doby nejméně třetinu obyvatelstva tvořili Azerové. Především díky desítkám tisíc arménských uprchlíků, kteří od roku 1915 přicházeli, se však etnické vyvážení v Arménii změnilo a podíl Azerů zásadně snížil. (Souleimanov 2007: 300) Podobně jako po rusko-tureckých válkách přispěl takto razantní zásah do rovnováhy regionu k růstu napětí, které po revolučních událostech roku 1917 vedlo k propuknutí dalšího krveprolití. Během ruské občanské války vznikla Zakavkazská demokratická federativní republika. Rozdílná reakce zástupců jednotlivých národů na vynucení Brest-Litevské smlouvy tureckou armádou však zapříčinily její rychlý konec⁷. (Šmíd, Vaňura 2007: 150) Územní spory mezi třemi následnickými jihokavkazskými republikami se již brzy přetavily v ozbrojené konflikty. Etnický konflikt mezi Armény a Azery tak poprvé dostal teritoriální rozměr a až do roku 1920 probíhala řada vojenských střetů ve snaze získat kontrolu nad několika spornými územími – Zangezurem, Nachičevanem a Karabachem. Společně s povstáním karabašských Arménů v roce 1918 tento konflikt zapříčinil, že se počet obyvatel Karabachu snížil až o pětinu. (Souleimanov 2007: 300) Konec probíhajícího konfliktu přišel až s postupnou násilnou sovětizací jižního Kavkazu mezi lety 1920 a 1921

Sovětizace a vznik Náhorně karabašské autonomní oblasti

Postupující Rudá Armáda v dubnu 1920 získala kontrolu nad Ázerbájdžánem, v květnu obsadila Karabach a v listopadu vstoupila do Arménie. (Kambeck, Ghazarjan 2013) Se zánikem nezávislých jihokavkazských vlád končí válečný konflikt a ze sporu o Karabach a další sporná území se stal politický souboj. Nejprve v prosinci 1920 vydal Revoluční výbor sovětského Ázerbájdžánu pod tlakem z Moskvy rozhodnutí o převedení Karabachu, Zangezuru a Nachičevanu pod arménskou kontrolu. Vůdce ázerbájdžánských komunistů Nariman Narimanov však záhy od tohoto rozhodnutí odstoupil. (Souleimanov 2007: 301). 16. března 1921 byla podepsána „Smlouva o bratrství a přátelství“ s Tureckem, kromě jiného stvrzující, že jak Nachičevan, tak Karabach budou umístěny pod kontrolu Ázerbájdžánské SSR. K rozdělení arménského národa mezi dvě odlišné politické entity, společně s geografickým oddělením Nachičevanu od zbytku Ázerbájdžánu došlo i vlivem Stalinské politiky „rozděl a panuj“, tedy snaze o zabránění vzniku jakékoliv jednotné opozice vůči bolševickému režimu pomocí co nejdůkladnějšího rozdělení Jižního Kavkazu. (Cornell 2000: 16) Posledním

⁷ Byť byla oficiální pozice Zakavkazské federace odmítavá vůči jakýmkoliv ústupkům Osmanskému impériu, byla to pouze Arménie, která kladla postupující turecké armádě odpor. 26. května 1918 následně vyhlásila nezávislost Gruzie, o dva dny později Ázerbájdžán a 30. května formálně potvrdila svou nezávislost i Arménie. (Cornell 2000: 13)

pokusem o zajištění budoucnosti Karabachu v rámci Arménské SSR bylo rozhodnutí *Kavbura*⁸ ze 4. července 1921 o připojení Karabachu k Arménii a vypsání referenda, které mělo toto rozhodnutí potvrdit. Po protestech proti tomuto rozhodnutí ze strany Narimanova, a zejména po Stalinově intervenci, však Kavburo o pouhý den později své rozhodnutí odvolalo. V listopadu 1924 dochází k formálnímu vyhlášení *Náhorně karabašské autonomní oblasti* (NKAO). Paralelně docházelo i k jednání o určení statusu Nachičevanu, kde byla téhož roku vyhlášena *Nachičevanská autonomní republika*, tedy územně správní jednotka vyšší úrovně než NKAO. (Šmíd, Vaňura 2007: 151) Toto uspořádání následně zůstává nezměněno až do rozpadu Sovětského svazu.⁹

S příchodem perestrojky začalo i postupné znovuotevření karabašské otázky. V srpnu 1987 zaslala arménská akademie věd do Moskvy petici se zhruba 100 tisíci podpisy, žádající připojení jak Karabachu, tak i Nachičevanu k Arménské SSR. (Kambeck, Ghazarjan 2013) O měsíc později se v Jerevanu uskutečnily demonstrace podporující tento cíl. Moskva proti nepokojům nezasáhla a začaly se tak objevovat dohady o možnosti schválení transferu.¹⁰ Absence jakýchkoliv kroků proti projevům arménského iredentismu povzbudila arménské nacionalisty a přispěly tak k eskalaci napětí v regionu. Jediné konkrétní řešení, které Moskevské centrum předložilo, byla transformace NKAO z autonomní oblasti na autonomní republiku, stále ale v rámci Ázerbájdžánu. Tento návrh se však na půdě Politbyra objevil až v červnu 1988 a nepodařilo se jej implementovat dříve, než arménský nejvyšší sovět unilaterálně rozhodl o anexi NKAO a zasadil tak znatelnou ránu autoritě centrální sovětské vlády. (Gorbačov 1996)

Sumgaitský Pogrom

K další eskalaci došlo 20. února 1988, kdy sovět NKAO vyzval nejvyšší sověty SSSR, Arménie i Ázerbájdžánu k transferu Náhorního Karabachu pod arménskou kontrolu. Ve stejnou dobu se k téměř každodenním demonstracím ve Stěpanakertu přidaly i statisícové protesty v Jerevanu, vedené disentem a inteligencí. (Kambeck, Ghazarjan 2013) Tento apel však již 21. února sovětské Politbyro na zvláštní schůzi odmítlo. Pokračující demonstrace rozdmýchávaly napětí, které podporovaly i proudy uprchlíků, kteří buď dobrovolně, nebo i v důsledku vysídlení opustily své domovy jak v Arménii, tak v Ázerbájdžánu.

⁸ Kavkazská sekce sovětské Komunistické strany

⁹ Arménská snaha o změnu statusu Karabachu však začleněním do Sovětského svazu nevymizela. Až do rozpadu SSSR učinila Arménská SSR 16 návrhů na přidání přívlastku "Arménská" do názvu NKAO a 45 návrhů na sjednocení NKAO s Arménskou SSR. (Niftaljev 2012: 54)

¹⁰ Ty podpořil i Gorbačovův ekonomický poradce Abel Aganbegyan když v listopadu 1987 francouzskému deníku L'Humanité sdělil že NKAO bude již brzo převedena pod arménskou správu. (Cornell 2000: 21)

Sumgait je jedním z azerských měst, kde se 27. února začaly konat masová shromáždění reagující na vývoj karabašské krize. Během dne začali azerští uprchlíci z Arménie a Karabachu obviňovat místní Armény z vraždění a násilností. Konečnou rozbuškou se staly zprávy o smrti dvou Azerů během střetů na Náhorním Karabachu. Již shromážděný dav se ozbrojil železnými tyčemi a dalšími podomácku vyrobenými zbraněmi, a rozpoutal pogrom proti arménské komunitě¹¹. Oficiální záznamy uvádí, že až do 29. února zahynulo 26 Arménů a 6 Azerů, arménští aktivisté však tvrdí že počet obětí byl až desetkrát vyšší. (Kaufman 2001: 64)

V Arménii se vlivem Sumgaitu do širokého povědomí dostaly obavy z opakování arménské Genocidy v roce 1915. Zejména ale došlo k formulaci obecného konsenzu na arménských národních požadavcích, včetně přesvědčení o nutnosti zabezpečení arménského národa oddělením Karabachu od Ázerbájdžánu a jeho připojením k Arménii. Karabach tedy fungoval jako nástroj masivní národní mobilizace, který sjednotil různé proudy arménských politických elit. V Ázerbájdžánu naopak nutnost reagovat na náhlé obnovení „karabašského problému“ politické elity rozdělila a na azerskou společnost působila rozvratně. Stala se především nástrojem sporu mezi Moskevsky orientovanými komunisty a národně-demokratickou opozicí. (Zürcher 2007: 156) Rozdílnost postojů obou stran k otázce Karabachu popsal v roce 1989 ruský fyzik a disident Andrej Sacharov: *"Pro Ázerbájdžán je problém Karabachu otázkou ambice, pro karabašské Armény je to záležitost života a smrti."* (Sacharov citován in Jolliffe 1999) Neschopnost azerských elit využít konfliktu o Náhorní Karabach pro politické i společenské sjednocení a mobilizaci, v kombinaci s významem Karabachu pro arménskou společnost, nepochybně ovlivnila další vývoj konfliktu.

Militarizace Konfliktu

13. Června 1988 Ázerbájdžán definitivně zamítl únorový karabašský požadavek o sloučení s Arménií. Byť Arménie o dva dny později tento požadavek schválila, nebylo možné jej proti vůli Baku a Moskvy přijmout. 21. Června následoval formální karabašský požadavek o dočasný přesun pod přímou vládou z Moskvy. K tomu se měla KSSS vyjádřit na 19. stranickém sjezdu, ale přišlo jen další Gorbačovovo ujištění, že k žádným teritoriálním změnám nedojde. (Zürcher 2007: 163) Rostoucí frustrace karabašských

¹¹ Téměř okamžitě se začínají, zejména na azerské straně, objevovat pochyby o této naraci a někteří azerští autoři dodnes obviňují z organizace konfliktu arménské provokatéry nebo centrální sovětské úřady s přímými rozkazy od Gorbačova. (Hasanov 2018; Bunjadov 1989; Shahbazov 2018)

Arménů vedla k jejich rozhodnutí o ukončení jakékoliv snahy o spolupráci s Moskvou. 12. Července unilaterálně vyhlásují odtržení od Ázerbájdžánu a sloučení s Arménií. Nejvyšší sovět SSSR toto rozhodnutí 18. července prohlásil za neplatné a potvrdil teritoriální integritu Ázerbajdžánské SSSR. Neschopnost Moskvy citlivě uchopit nastalou situaci ilustruje i vznikl „speciální komise“, která měla monitorovat situaci v těchto dvou republikách. V jejím čele se totiž ocitl strojný inženýr Arkadij Volský, který dle svých vlastních slov nijak nerozuměl problematice národních konfliktů. (Cornell 2000: 27) Další vlna násilí přišla v listopadu 1988, kdy došlo k masovému, často násilnému, vysídlování menšin. Zatímco Arménii bylo přinuceno opustit 160 tisíc Azerů, z Ázerbájdžánu bylo vyhoštěno 180 tisíc Arménů. (Zürcher 2007: 163)

Eskalaci situace motivuje i začátek politické mobilizace v Ázerbájdžánu. V červenci vznikla *Lidová fronta Ázerbájdžánu*, která zorganizovala masové demonstrace za obnovení ázerbajdžánské suverenity nad Karabachem. Zároveň však karabašskou otázku svázala s požadavky za větší demokratizaci a stavila se tak do přímé opozice vůči vládnoucí Komunistické straně, kterou považovala za příliš umírněnou a pro-moskevskou. (Geukjian 2012: 171) V Arménii bylo paralelně založeno *Pan-arménské národní hnutí*, které se brzy stalo vedoucí politickou silou v zemi. Byť byla u moci stále komunistická strana, na nejdůležitější politické otázce, kterou byl problém Karabachu, panovala mezi národně-demokratickou opozicí a vládnoucím režimem shoda. Vláda Arménské SSR tak v mnoha případech pouze využila existující a stále platné legislativní postupy SSSR k posvěcení opozičních požadavků. (Zürcher 2007: 166) Tento vývoj potvrzuje již dříve zmiňovaný dělicí efekt karabašské otázky. Ve chvíli, kdy arménská opozice i vládnoucí komunisté postupovali sjednoceně se ázerbajdžánská politická scéna potýkala s vyhocenými vnitřními rozpory.

V NKAO situaci nadále zkomplikoval vznik 78-členné „Národní rady“, kladoucí si za cíl nahradit sovětskou administrativu. Ázerbajdžánská komunistická strana i Moskevské centrum mezitím prakticky rezignovaly na dlouhodobější řešení probíhajícího etnického konfliktu a soustředily se pouze na udržení sovětské moci na jižním Kavkazu. Se zvyšující se intenzitou přestřelek mezi nacionalistickými milicemi vydal sovět Arménské SSR 1. prosince rozhodnutí o anexi Náhorního Karabachu a udělení práva na občanství jeho populaci. Sovětské autority odpověděly obnovením okupačního režimu a umístěním 6 tisíc příslušníků bezpečnostních složek na území Karabachu. (Geukjian 2012: 176)

V reakci na lednový pogrom v Baku, během kterého ztratily život desítky Arménů, Baku násilně obsadila sovětská armáda a novým generálním tajemníkem Komunistické strany Ázerbájdžánu byl dosazen Ayaz Mutabilov. (Šmíd 2007) Tento agresivní zásah ze strany centrální moci byl však jen dalším marným pokusem o získání kontroly nad situací. V průběhu roku 1990 proběhlo mezi sovětskými silami a milicemi obou stran více než 100 střetů. (Zürcher 2007: 168) Mezitím v květnu vyhrálo Pan-arménské národní hnutí parlamentní volby v Arménii, a z Levona Ter-Petrosjana se stal předseda národního shromáždění.

Mezi dubnem a květnem 1991 proběhla na žádost A. Mutabilova společná ázerbajdžánsko-sovětská „operace Kolečko“, jejímž cílem bylo omezit vliv arménských milic na severu NKAO. Několikaměsíční vojenský zásah však doprovázelo soustavné porušování lidských práv. Během operace bylo kompletně vysídleno nejméně 22 arménských vesnic, což může nasvědčít tomu že částečnou motivací mohla být i snaha o etnickou čistku. (Human Rights Watch 1994) Po stažení sovětských a ázerbajdžánských jednotek se však vysídlení Arméni ozbrojili a začali se navracet do svých vesnic. To vedlo k dalším střetům a prudkému nárůstu obětí, který byl od začátku konfliktu v Červnu 1991 odhadován na 816 jedinců. (Cornell 2000: 33) Operace „Kolečko“ však ozbrojené střety nijak neutlumila. Azerské i arménské milice pokračovaly ve vzájemných přestřelkách se stále rostoucí intenzitou.

V srpnu 1991 vyhlásila nezávislost Arménie i Ázerbájdžán. V září poté překvapivě vyhlásila na území NKAO nezávislost Národní Rada. Rozhodnutí o vyhlášení nezávislosti namísto připojení k Arménii bylo kombinací zájmů jak Arménie, tak karabašských Arménů. Zatímco Arménie si přála zůstat stranou *de jure* nezapojenou do probíhajícího konfliktu, pro karabašské Armény znamenalo toto rozhodnutí udržení zajištění určité míry nezávislosti na Jerevanu, s jehož agendou se ne vždy shodovali. (De Waal 2013: 134) Třebaže karabašská nezávislost zapadala do arménské strategie, důležitou roli bezpochyby hrála i ztráta vlivu Ter-Petrosjana nad karabašským vedením, zejména skupinou okolo Artura Mekertčjana, který se později stal prvním karabašským prezidentem. (Geukjian 2012: 188) Ten byl členem radikálního křídla Arménské revoluční federace, která se stavěla do otevřené opozice vůči diplomatictějšímu Ter-Petrosjanovu přístupu a zároveň požadovala, aby Arménie uznala karabašskou nezávislost.

2.2. Válka 1992-1994

V reakci na deklaraci nezávislosti odebral 26. prosince Ázerbájdžán Náhornímu Karabachu autonomní statut a prohlásil jej standardní Ázerbájdžánskou provincií. (Šmíd 2007: 163) Azerské milice využily po rozpadu SSSR v prosinci 1991 nastalého zmatku a nahradily stahující se sovětskou armádu. Převzaly přitom kontrolu nad nezanedbatelnou částí opuštěného sovětského vybavení, včetně raketometů a tanků. Z Náhorního Karabachu se tedy stalo otevřené bojiště. (Human Rights Watch 1994: 6) Po selhání první azerské ofenzívy na začátku roku 1992 přišel v únoru arménský protiútok, jehož cílem bylo zmírnění tlaku na obležený Štěpanakert pomocí útoku na Khojaly, převážně azerské město v centru Náhorního Karabachu, sloužícího tehdy jako základna azerského dělostřelectva. (Geukjian 2012: 198).

Události v Khojaly

Arménům se podařilo jen lehce bráněné město bez problémů obsadit. Počet civilních obětí během bitvy a bezprostředně po ní však vzbudil mezinárodní pozornost. Je obtížné určit přesný průběh událostí a počet obětí, zejména kvůli protichůdnosti jednotlivých zdrojů. Arménské a zahraniční zdroje uvádějí, že civilní ztráty na životech způsobila přestřelka mezi Azery a Armény, rozpoutaná ozbrojenými azerskými milicemi rozptýlenými v davu uprchlíků opouštějících po bitvě město koridorem, připraveným arménsko-ruskými silami za účelem evakuace civilistů. (Davidian citován in Abilov 2013: 5; Human Rights Watch 1994: 21; Pollard 2013; Hakobjan 2010) Azerští autoři naopak označují události v Khojaly za předem plánovanou etnickou čistku nebo genocidu. Poukazují přitom primárně na výpověď některých svědků, uvádějících že civilní oběti vykazovaly známky značné brutality.¹² (Abilov 2013: 14; Shirinov 2018; Hasanov 2017)

Kvůli událostem v Khojaly se karabašskému konfliktu poprvé dostalo znatelné mezinárodní pozornosti. (Reuters 1992) Obavy z podobného osudu vedly k masovému exodu převážné části zbývající populace karabašských Azerů. Noví uprchlíci jen zhoršili již existující problémy s interní stabilitou a humanitární situací, kterým musel Ázerbájdžán čelit. V Baku následoval politický chaos a probíhající boj o moc se projevil i na Náhorním Karabachu, kde arménské jednotky využily dezorganizovanosti azerské armády a dosáhly

¹² Nejasnosti panují i ohledně počtu obětí. Zatímco arménské síly přiznávají v Khojaly 11 civilních obětí (Hakobjan 2010), Human Rights Watch jejich počet odhaduje na více než 200. (Human Rights Watch 1994: 6) Na azerské straně se odhady pohybují mezi 613 (Hasanov 2017) až několika tisíci. (Alijev 1998).

řady vítězství. Tím bezpochyby nejdůležitějším však bylo obsazení Lačinu a Šuši, tedy vytvoření tzv. „Lačinského koridoru“ (Geukjian 2012: 192) Vznik přímého spojení s Arménií znamenal pro vyčerpané a nedostatečně vybavené karabašské jednotky významné strategické vítězství. Umožnil přímé pozemní zásobování z Arménie a otevřel cestu pro příchod dobrovolníků z Arménie i arménské diaspory, jejichž řady však obsahovaly i celé jednotky pravidelné arménské armády. (Cornell 2000: 39) Arménům se podařilo během května obsadit většinu NKAO a zvrátit tak konflikt ve svůj prospěch.

Po katastrofální sérii porážek azerské armády prezident Mutabilov rezignoval a v červnu 1992 jej nahradil nacionalista Abulfaz Elčibej. Ten opustil Společenství nezávislých států a nahradil proruskou politikou svého předchůdce agresivně protiruským, protiiránským a protureckým postojem. Již 12. června nařídil rozsáhlou ázerbajdžánskou ofenzivu, která je úspěšná a severní Karabach se ocitl v azerských rukou, což způsobilo odliv téměř 40 tisíc arménských uprchlíků.¹³ (Geukjian 2012: 194) Následně Arménské síly konsolidovaly svou obranu a během roku 1992 se jim podařilo zastavit několik ázerbajdžánských pokusů o průlom v oblasti Lačinu a Šuši.

Arménská ofenzíva

Zásadní změnu na bojišti přinesla až ofenzíva arménských jednotek v dubnu 1993, během které se Arménům podařilo naplnit tři strategické cíle, kterými byla kompletní eliminace jakýchkoliv ázerbajdžánských jednotek mezi Karabachem a Arménií, zajištění zdroje energie kterým byla Sarsangská přehrada a odříznutí Kelbadžaru od zbytku Ázerbájdžánu. (Geukjian 2012: 198) Za arménským úspěchem stál podobně jako o rok dříve interní politický vývoj v Ázerbájdžánu. Surat Husejnov, ředitel textilky, za své jmění vybudoval soukromou armádu a stal se velitelem azerských jednotek na Náhorním Karabachu. Nicméně kvůli svému napojení na Moskvu byl Elčibejovou vládou v únoru 1993 odvolán a dostal rozkaz svou osobní armádu převést pod kontrolu Baku nebo rozpustit. Husejnov se však rozhodl tento příkaz ignorovat a stáhl se i se svou armádou z pozic okolo Mardakertu do Gandži na severozápadě Ázerbájdžánu. (Cornell 2000: 40)

¹³ Úspěchu Ázerbájdžán dosáhl zejména rozsáhlým nasazením těžké techniky, včetně tanků, kterou z větší části operovali ruští vojáci. Arménům se tuto ofenzivu daří zastavit až díky intervenci bitevních vrtulníků ruské armády. Dochází tak k unikátní situaci kdy se v boji střetli příslušníci pravidelné ruské armády. (De Waal 2013: 156)

Reakcí na dubnovou eskalaci bojů byla rezoluce Rada bezpečnosti OSN 822. Ta podobně jako rezoluce 853, 874 a 884, přijaty v průběhu roku 1993, vyzývá k ukončení násilí a organizaci trvalého příměří. Tyto rezoluce zároveň žádají i stažení vojsk ze všech okupovaných území, a jako příklad uvádějí karabašské síly mimo území bývalé NKAO. Dále zdůrazňují neporušitelnost státních hranic a nutnost snahy o nalezení řešení v rámci platformy Konference o bezpečnosti a spolupráci (KBSE). (Rada bezpečnosti OSN 1993a, 1993b, 1993c, 1993d) Ani jedna ze stran se však těmito rezolucemi neřídila. Arménský postup se zastavil až v srpnu, a to zejména z taktických důvodů. Stejně tak ázerbajdžánská armáda nenaplnila požadavky o stažení sil z okupovaných území¹⁴ a na konci roku 1993 spustila vlastní ofenzivu.

V Ázerbájdžánu mezitím Husejn spustil pokus o převrat, když v čele své soukromé armády zahájil "pochod na Baku". (De Waal 2013: 166) Prezident Elči-bej uprchl do rodného Nahičevanu a rezignoval na post prezidenta ve prospěch populárního Hejdara Alijeva. Výměnou za post premiéra následně Husejnov uznal Alijevovo prezidenství. (Šmíd 2007: 167) Rapidní arménský postup způsobil téměř naprostou dezintegraci ázerbajdžánské armády, kterou ilustruje popis situace jedním západním diplomatem: "*Nepopsal bych arménské operace jako invazi. Je to spíše ozbrojená turistika.*" (Pope 1993) Arménská letní ofenzíva vedla k masivnímu nárůstu počtu uprchlíků. K těm, kteří Náhorní Karabach a Arménii od začátku konfliktu opustili, se přidal přes půl milionu Azerů z nově okupovaných území. (Šmíd 2007: 168) Teritoriální rozsah karabašské kontroly po této ofenzivě, až na mírné posuny fronty v roce 1994, odpovídá zhruba území pod kontrolou karabašských a arménských jednotek v současnosti. (Cornell 2000: 41)

Zimní ofenzíva

Ve světle frontových neúspěchů prezident Alijev prohlásil, že znovuobsazení Karabachu je jeho prioritou. 18. prosince 1993 spustila ázerbajdžánská armáda rozsáhlou ofenzivu na všech frontách. (Geukjian 2012: 203) Přestože se poprvé od června 1992 podařilo po nejtěžších bojích od vypuknutí konfliktu armádě Ázerbájdžánu přimět arménské jednotky k ústupu, ofenzíva nebyla natolik úspěšná, jak ázerbajdžánské velení doufalo. V půlce února 1994 se navíc však podařilo karabašským jednotkám zatlačit Azery téměř na jejich výchozí pozice. (Human Rights Watch 1994: 84) Za mírným počátečním úspěchem ázerbajdžánské armády stála řada faktorů. Kromě 1000 - 1500 Afghánských mudžahedínů rekrutovaných na podzim 1993, to byla zejména Alijevova reforma armády. Ta ukončila neefektivní systém nezávisle

¹⁴ Zejména oblasti severního Karabachu, které se dostaly pod azerskou kontrolu v červnu 1992.

jednajících polních velitelů a nahradil je centrálním velením. Zásadním problémem, který azerské jednotky trápil, byla také rozsáhlá dezerce. Tu se pokusil Alijev vyřešit příkazem, aby všichni dezertéři byli na místě zastřeleni. Plnění tohoto rozhodnutí zajišťovaly nově vzniklé „odstrašující oddíly“ nasazené za frontovou linií. (Croissant 1998: 96)

„Zimní ofenziva“ měla na obě strany konfliktu dramatický dopad. Konečná změna frontové linie byla v porovnání s předchozími ofenzivami zanedbatelná a podařilo se ji dosáhnout za cenu značných ztrát. Intenzivní a vysilující boje, probíhající za těžké zimy, stály život 600 – 2000 Arménů. Na azerské straně byly ztráty několikrát vyšší, pohybující se mezi 4 a 5 tisíci. (De Waal 2013: 180, Croissant 1998: 96) V květnu 1994 byly obě strany vysíleny. Arménie byla zmítána ekonomickou krizí, vyvolanou kombinací ekonomické blokády ze strany Ázerbájdžánu a Turecka a nestability v Gruzii. (Šmíd 2007: 169) Arménské síly navíc z větší části naplnily své teritoriální ambice a zaujaly strategicky výhodné pozice. Demoralizovaná ázerbájdžánská armáda dosáhla s vypětím všech sil pouze minimálního teritoriálního zisku a nebyla schopna prorazit arménskou obranu ve snadno ubránitelném terénu karabašských hor. Tato situace umožnila zahájení jednání, které vedlo k podepsání Biškeckého příměří.

2.3. Biškecký protokol a mírový proces

Po několika letech intenzivních bojů byly obě strany konfliktu připraveny přistoupit na mírová jednání. Z popudu meziparlamentního shromáždění Společenství nezávislých států, parlamentu Kyrgyzstánu a ruského federálního shromáždění společně s ministerstvem zahraničí se 4. května 1994 ve hlavním městě Kyrgyzstánu Biškeku sešli předsedové parlamentních struktur všech tří účastníků konfliktu. Jak uvádí Vladimír Kazimirov, spolupředseda Minské skupiny za Ruskou Federaci mezi lety 1992 a 1996, jednání komplikovala řada neshod. Sporné body obsahovaly jak základní procedurální záležitosti, jako například samotné připuštění zástupců Náhorního Karabachu k jednání, tak zásadní otázky povahy konečného dokumentu. Značné komplikace způsobily i požadavky Ázerbájdžánu na okamžité stažení Arménských sil a návrat všech uprchlíků. Po dvou dnech intenzivního jednání a řadě úprav projednávaného dokumentu dochází 5. května 1994 ke zveřejnění Biškeckého protokolu. Jeho finální forma reflektuje ve své stručnosti značně komplikovaný proces jednání. Kromě relativně bezproblémových pasáží o uznání rozhodnutí a aktivit OSN a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) a zejména ukončení bojů k danému datu se dokument zabývá i několika problematickými otázkami. Těmi jsou zejména apel na stažení jednotek z "okupovaných území", návrat uprchlíků a vytvoření mírových jednotek Společenství

nezávislých států. (Kazimirov 2005) Konečná smlouva o příměří se však těmto problematickým oblastem vyhýbá a na rozdíl od protokolu se zaměřuje pouze na ukončení bojů.

Ázerbajdžánský ministr obrany Mamedrafi Mamedov stvrdil platnost příměří 9. května, jeho arménský protějšek Serž Sarkisjan o den později a 11. května potvrdil příměří i velitel karabašských sil Samuel Babajan. (De Waal 2013) 12. květná následně příměří skutečně vstoupilo v platnost. 26. a 27. července 1994 následovala schůze ministrů obrany, na které byla v souladu se smlouvou o příměří potvrzena podoba „linie kontaktu“, zóny dělicí od sebe arménské a ázerbajdžánské síly a potvrdila se platnost příměří až do vyjednání rozsáhlejší politické dohody, která by ukončila konflikt. (Luchterhandt 2013).

Zodpovědnost za vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach byla na KBSE (Později OBSE) delegována OSN relativně brzo po jeho vypuknutí již v roce 1992. V březnu 1992 vznikl jedenáctičlenný výbor, který se měl konfliktem zabírat. Ten plánoval eventuální uskutečnění mírové konference v Minsku, přičemž s účastí na této konferenci kromě Arménie a Ázerbájdžánu souhlasilo dalších 9 států KBSE.¹⁵ K té však vlivem eskalace bojů během roku 1992 nedošlo a vznikla tak neformální "Minská skupina". (Geukjian 2016) Ta se potýkala od svého vzniku s řadou problémů. Jedním z nich byla dominance skupiny malými a nezainteresovanými státy. Ty nemohly na rozdíl od mocností typu Rusko nebo Spojené Státy, znepřáteleným stranám konfliktu nabídnout takové pobídky, které by je přiměly zaujmout kompromisnější stanovisko. (Cornell 2000: 98) Druhým, a závažnějším problémem byla snaha Ruska o mediaci konfliktu nezávisle na KBSE. Třebaže formálně bylo Rusko členem KBSE, jeho snahy o dosažení příměří probíhaly zcela mimo jeho rámec, jak ukazuje vyjednání Biškecké mírové v květnu 1994.

Neúnosnost rozkolu mezi Ruskem a Minskou skupinou byla uznána na Budapešťském summitu 5. prosince 1994. Kromě přejmenování KBSE na OBSE došlo i k rozhodnutí o reintegraci Ruska a vytvoření pozice permanentního ruského místopředsedy. (Walker 1998) K druhé reformě Minské skupiny došlo na summitu OBSE v Lisabonu, kdy bylo Francii uděleno trvalé místopředsednictví. V reakci na protesty ze strany Ázerbájdžánu, který vnímal Francii, jako příliš pro-arménskou bylo v únoru 1997 následně místopředsednictví uděleno i Spojeným Státům. (De Waal 2013) Vznikla tak „trojka“ Francie, Spojených Států a Ruska, která Minské skupině předsedá dodnes.

¹⁵ V roce 1992 to byly Turecko, Francie, Německo, Itálie, Švédsko, Československo, Bělorusko a Spojené Státy Americké. Po odstoupení Československa jej nahrazuje Finsko.

3. Dosavadní mírové návrhy

Minská skupina měla následujících téměř třicet let v mediačním procesu klíčovou roli. Během této doby byla v rámci mediačních snah OBSE či jejich představitelů předložena řada návrhů. Až do současnosti byly předloženy konkrétní návrhy či podklady pro vyjednávání založeny na jednom ze 4 odlišných modelů:

- **Autonomní status Náhorního Karabachu v rámci Ázerbájdžánu.** Do této kategorie spadají Lisabonské principy a „Balíkový“ plán OBSE z července 1997. Oba dokumenty se řídí zásadou zachování územní integrity Ázerbájdžánu a určují budoucí právní statut Náhorního Karabachu jako autonomní entity v rámci azerské suverenity.
- **Fázové řešení jednotlivých oblastí bez předchozího určení konečného statusu Karabachu.** Na tomto modelu byl založen plán „krok za krokem“ OBSE ze září 1997 a tvoří i podstatu Základních (Madridských) principů, přijatých v roce 2007 a upravených v roce 2010, určujících rámec, ve kterém probíhají současná mírová jednání. Podstatou tohoto modelu je postupné řešení problémových oblastí a ponechání určení konečného politického statusu Ázerbájdžánu na pozdější fázi vyjednávání.
- **Konfederace Náhorního Karabachu a Ázerbájdžánu.** Jediným návrhem spadajícím do této kategorie byl plán „společného státu“, předložený Minskou skupinou v prosinci 1994. Základem tohoto návrhu bylo vytvoření společného státu Karabachu a Ázerbájdžánu, fungujícího na principu dokonale horizontálních vztahů mezi Baku a Stěpanakertem. Z Karabachu by se tedy stal de facto plně nezávislý stát pouze volně přidružený k Ázerbájdžánu.
- **Výměna území.** Modelu výměny území odpovídá Gobleův plán, vypracovaný v roce 1992 a předložený stranám konfliktu v roce 1999. Podstatou tohoto návrhu byla teritoriální výměna mezi Ázerbájdžánem a Arménií, kdy by Ázerbájdžánu připadl Zangezur, arménské území u iránských hranic, zatímco Arménie by získala Náhorní Karabach a Lačinský koridor. Třebaže se nejedná o plán přijatý OBSE, stal se základem meziprezidentských jednání probíhajících od roku 1999. Během navazujících summitů v Paříži a Key Westu byl následně upraven model teritoriální výměny, kdy by pod záštitou mírových sil vzniklo extrateritoriální spojení Nachičevanu se zbytkem Ázerbájdžánu, zatímco by Zangezur zůstal pod nominální arménskou suverenitou.

3.1. Autonomie

Lisabonské principy

Mezi 2 a 3 prosincem 1996 se konal v Lisabonu summit OBSE, jehož výsledkem bylo přijetí "*Lisabonské deklarace o společném a komplexním bezpečnostním modelu pro Evropu 21. století*". Summit se týkal i konfliktu o Náhorním Karabachu, a OBSE zde představilo svou první mírovou iniciativu od vyhlášení příměří o dva roky dříve. OBSE vypracovala tři principy, které měly tvořit základ budoucí mírové dohody. Jednalo se o:

- Zachování teritoriální integrity Arménie i Ázerbájdžánu.
- Určení právního statutu bývalé NKAO v dohodě založené na národním sebeurčení a udělující Náhornímu Karabachu nejvyšší míru samosprávy v rámci Ázerbájdžánu.
- Zajištění bezpečnosti pro Náhorní Karabach a celou jeho populaci, včetně vzájemné povinnosti zajištění dodržování dohody všemi stranami.

Arménská delegace však využila svého práva veta a zablokovala zahrnutí tohoto usnesení do finálního dokumentu. Principy tak byly k dokumentu připojeny jako dodatečné přílohy ve formě „prohlášení úřadujícího předsedy“. Mezi důvody arménského rozhodnutí, uvedené v další příloze konečného dokumentu patří zejména zmínky o zachování teritoriální integrity Ázerbájdžánu a předurčení statutu Karabachu jako samosprávné jednotky pod ázerbájdžánskou suverenitou. Podle Arménie mělo totiž k určení konečného statutu NK dojít až na Minské konferenci, která se však měla uskutečnit až po dosažení politické dohody mezi aktéry a jednání o finálním statutu by tak bylo sabotováno. (OBSE 1996)

Pozice představitelů Náhorního Karabachu byla podobná té arménské. Přestože uznali důležitost otázek bezpečnosti a právního statutu, věřili že: "*..žádná z těchto otázek by neměla být mediační skupinou předem stanovena jako podmínka formálních vyjednávání*" (Melkumian in Geukjian 2016) Pro Náhorní Karabach hrál princip národního sebeurčení klíčovou roli. Tomu odpovídá nejen několikanásobné zdůraznění v deklaraci nezávislosti (Nejvyšší Rada NKR 1992), ale i preambule ústavy jak z roku 2006, tak roku 2017, zdůrazňující že Republika Náhorní Karabach byla vybudována na základě práva na sebeurčení. (Ústava republiky Náhorní Karabach 2006; Ústava republiky Arcach 2017) Neurčitý příslib autonomie, byť v nejvyšší možné míře, nebyl pro karabašské vedení dostatečnou zárukou naplnění tohoto principu. Arménští i karabašští představitelé navíc varovali před možností nenaplnění Lisabonských principů ze strany Ázerbájdžánu. Arménský prezident Ter-Petrosjan

v reakci na Lisabonský summit prohlásil, že Ázerbájdžán není schopný zajistit bezpečí karabašských Arménů a že přijetí ázerbájdžánských návrhů by mohlo vést ke genocidě nebo násilné deportaci. (Danieljan 1996)

Balíkový plán

Zatímco Lisabonské principy měly pouze určit rámec a cíl budoucího vyjednávání, „balíkový“ plán OBSE byl jejich konkrétní aplikací. Na základě aplikace všech tří principů byl Minskou skupinou předložen zástupcům Arménie, Ázerbájdžánu a Náhorního Karabachu v červenci 1997. Klíčovou náplní plánu byly především následující body:

- Stažení arménských jednotek z okupovaného azerského území¹⁶, které by bylo za kontroly jednotek OBSE vyhlášeno demilitarizovanou zónou.
- Náhorní Karabach by se stal v hranicích bývalé NKAO územní formací spadající pod mezinárodní suverenitu Ázerbájdžánu.
 - Rozdělení pravomocí mezi Náhorním Karabachem (NK) a Ázerbájdžánem by bylo vyjednáno mezi zástupci těchto dvou subjektů
 - NK by měl svou vlastní ústavu, schválenou v referendu. Ústava i právní řád NK by zároveň na jeho území byly nadřazené těm ázerbájdžánským.
 - Občané NK by hlasovali v ázerbájdžánských prezidentských i parlamentních volbách.
 - NK by ustanovoval svou legislativu, exekutivu i justici nezávisle na Ázerbájdžánu. Zároveň by měl i právo na svou vlastní zahraniční politiku v oblastech jako sport nebo obchod.
 - NK by měl právo na svobodný a neomezený přístup a komunikaci s Arménií
 - Z NK by se stala zóna volného obchodu.
 - Občané NK by měli ázerbájdžánské pasy, ovšem s konkrétní zmínkou o původu v Náhorním Karabachu. V Arménii by přitom nebyli považováni za cizince a měli by právo na udělení arménského občanství.
 - NK by disponoval vlastní národní gardou a policejním sborem. Ázerbájdžánské bezpečnostní složky by nemohly vstoupit na území NK bez svolení karabašských úřadů.

Plán zároveň potvrdil uznání územní integrity jak Ázerbájdžánu, tak Arménie i Náhorního Karabachu. Garantem této smlouvy by se stala Rada bezpečnosti OSN. (OBSE 1997a) Karabachu by se tedy dostalo rozsáhlé míry autonomie, zůstal by ale stále formálně

¹⁶ Myšleno území Ázerbájdžánu nepatřící do bývalé NKAO

součástí Ázerbájdžánu. Pozice Ázerbájdžánu byla k tomuto řešení přívětivá. Prezident Alijev mu vyjadřoval značnou veřejnou podporu, a v kontrastu s jeho dřívějšími výroky i veřejně připustil možnost přistoupení k fázovému stažení arménských jednotek z okupovaných Ázerbájdžánských území, ponechání Lačinského koridoru pod Karabašskou kontrolou přinejmenším v první fázi. (RFE/RL 2006a) Tuto možnost dále Alijev potvrdil, když při setkání s americkým prezidentem Clintonem ve Washingtonu prohlásil, že Ázerbájdžán v nejbližší době neočekává návrat Lačinu ani Šuši. (De Waal 2013: 192) Podobná byla i situace v Arménii. Jerevan zaujal k plánu kritičtější postoj, avšak s "vážnými výhradami" jej byl ochoten akceptovat jako základ pro budoucí jednání. (Walker 1998)

Přestože projevila Arménie i Ázerbájdžán ochotu přistoupit ke kompromisu a uznat balíkový plán minimálně jako výchozí bod pro následující vyjednávání, Stěpanakert přinesl řadu výtek. Karabach zásadně odmítl jakékoliv podmínky předcházející mírovým jednáním, včetně podmínky zachování územní integrity všech účastníků konfliktu. Klíčový však byl především nesouhlas karabašských představitelů se začleněním území do Ázerbájdžánu, bez ohledu na míru nabízené autonomie. Ten byl potvrzen zvolením Arkadije Ghukasjana karabašským prezidentem ve volbách, které byly označeny za obecně svobodné a spravedlivé. (Freedom House 1998) Ghukasjan se netajil odmítavým postojem vůči mírovým plánům OBSE již během kampaně, kdy prohlašoval, že karabašské strategické cíle zůstanou nezměněny a jeho zvolení bude znamenat kontinuitu politiky odmítání Lisabonských principů a mírových plánů založených na modelu autonomie. (Asbarez 1997a) Nesmlouvavý postoj neopustil ani po svém zvolení. 2. září prohlásil, že je „nesmysl“ mluvit o Náhorním Karabachu jako o součásti Ázerbájdžánu a že tento mírový návrh reprezentuje pouze pozici vlády v Baku. (Asbarez 1997b) Za odmítavým postojem karabašské vlády vůči autonomii stojí snaha o udržení cílů dosažených během války, zejména úplná nezávislost a suverenita nad Lačinským koridorem. „balíkový“ plán však vyžadoval ústupky v obou těchto oblastech. Arménská revoluční federace, vládoucí v Karabachu během války, potvrdila neústupný postoj v prohlášení z října, kdy odsoudila údajný poráženecký přístup arménských autorit a uvedla že „*Svoboda a nezávislost Náhorně-Karabašské republiky byla dosažena krví arménského lidu - a je naší povinností posílit tuto nezávislost všemi dostupnými prostředky*“ (Asbarez 1997c) Karabach vnímal svou nezávislost jako nezpochybnitelný *fait accompli* a odmítal proto přistoupit k jakékoliv dohodě která by nezaručila pokračování dosavadního statusu quo.

3.2. Fázový přístup

Plán „kroku za krokem“

Po neúspěchu balíkového plánu následoval v září 1997 „fázový“ plán. Ten reagoval na rozdílné představy jednotlivých aktérů o budoucím statusu Karabachu, a bral v potaz zejména nesouhlas karabašské vlády s určením konečného tohoto statusu jako autonomní oblasti v rámci Ázerbájdžánu jako podmínky pro vyjednávání. Od balíkového plánu z července téhož roku se liší především v těchto bodech:

- Místo okamžitého stažení armád z okupovaných území by k němu mělo dojít v několika fázích. Zároveň by přitom docházelo k jejich nahrazení mírovými jednotkami, aby se zabránilo možnosti, že by jedna ze stran vojensky využila demilitarizace regionu.
- Ponechání Lačinského koridoru pod přímou kontrolou karabašských jednotek do doby než bude určen jeho konečný status
- Přesun určení politické podoby Karabachu až do další fáze vyjednávání. Mezi Arménií a Ázerbájdžánem měla vzniknout společná komise, která by určila konečný statut Náhorního Karabachu. Zároveň by vyřešila i ostatní nedokončené otázky, mezi nimi i konečný status Lačinu, Šuši a Šahumjanu.

Návrh určoval i pořadí fází, ve kterých by se měl implementovat. První fáze by spočívala ve stažení armád z okupovaných území.¹⁷ Druhá fáze by zahrnovala návrat uprchlíků do jejich domovů a vytvoření podmínek pro nasazení mírových sborů. Ve třetí fázi by pak došlo k vymezení konečného statutu Náhorního Karabachu. (OBSE 1997b) Podobně jako o několik měsíců dříve, i nyní přišla nejpřívětivější reakce ze strany Ázerbájdžánu. Ten formálně stvrdil svůj souhlas již v říjnu 1997. (Fuller 2000a)

Stanovisko Náhorního Karabachu je však opět odmítavé. 6. října svolal karabašský prezident Ghukasajan tiskovou konferenci, na které oznámil, že Karabach bude na rozdíl od Arménie i nadále požadovat balíkové řešení. (Danieljan 1997) Představitelé Karabachu požadovali buď balíkový návrh, který by ovšem vyhověl jejich dřívějším námitkám, nebo fázový plán, který by však nejdříve určil statut Karabachu a až v dalších fázích vymezil hranice a vyřešil otázku stažení vojsk. (Walker 1998) Důvodem těchto požadavků byla primárně obava karabašských představitelů, že stažení se z obsazených Ázerbájdžánských území již v první fázi

¹⁷ Třebaže se dokument zmiňuje i o stažení ázerbájdžánských jednotek z arménských a karabašských území, v praxi by se tato fáze týkala zejména arménských a karabašských armád.

implementace plánu by znamenalo ztrátu vlivu ve fázi vyjednávání o statutu Karabachu. Zároveň se obávali, že předpokládaná ztráta společné hranice s Iránem by znamenala větší závislost na Arménii. (Laitin, Suny 1999) Byly to totiž právě iránské nákladní automobily, které přes Araxes zásobovaly Náhorní Karabach a pokrývaly tak značnou část karabašských potřeb. (Cornell 2000)

Důležitou roli hrála i bezpečnostní dimenze. Podle karabašských představitelů, zejména prezidenta Ghukasiana, by je přistoupení na fázový plán přinutilo vzdát se okupovaných území bez poskytnutí jakékoliv pevné bezpečnostní záruky. (Danieljan 1997) Okupovaná území, které arménské jednotky ovládaly, hrála díky své hájitelnosti klíčovou roli v karabašské bezpečnostní strategii. Karabašští představitelé se obávali, že pokud by se těchto území vzdali ještě před podepsáním mírové dohody, byla by karabašská armáda zranitelná a vystavena případnému ázerbajdžánskému útoku.

I přes opětovné odmítnutí mírového plánu karabašskými Armény však byly pro selhání tohoto kola vyjednávání nejdůležitější události, které následovaly vyjádření podpory tomuto návrhu arménským prezidentem Ter-Petrosjanem. Ten na tiskové konferenci 26. září 1997 explicitně bránil fázový plán. Tuto podporu odůvodnil zejména neudržitelností současné arménské situace: *„Proč nezkusit urovnat konflikt krok za krokem? ... Již jsem mluvil o obtížích, kterým v současnosti Arménie čelí: blokády a obavy mezinárodní komunity. Nemyslel jsem si, že udržení statusu quo byla reálná možnost. Můžeme vydržet rok nebo dva, ale mezinárodní komunita by našla nástroje jak na nás uvalit politický a ekonomický nátlak, takže můžeme ztratit vše, co jsme během těchto let získali.“* (Ter-Petrosjan citován in Geukjian 2016)

Petrosjanovo rozhodnutí vzešlo zejména ze zaměření na národní zájmy Arménie, nikoliv na zájmy Karabachu. Byl přesvědčen, že mezinárodní uznání nezávislého Karabachu či jeho sjednocení s Arménií bylo zcela nereálné. Zároveň si uvědomoval zhoršující se postavení Arménie v rámci konfliktu. Přestože stále disponovala vojenskou převahou, ekonomická stagnace způsobená mezinárodní izolací v kombinaci s rozvojem azerského ropného průmyslu mohla tuto situaci změnit. Bylo tedy podle něj nutné dosáhnout dohody s Ázerbájdžánem dříve, než se vyjednávací pozice Jerevanu zásadním způsobem zhorší. (Cornell 2000) Zároveň však opakovaně OBSE upozorňoval, že arménská veřejnost nikdy fázový přístup nepřijme. Minská skupina mu přesto nenabídla ústupky nutné pro přijetí plánu širší arménskou a karabašskou veřejností.

Závažnější než veřejný názor však byl pro Ter-Petrosjana dopad disentu uvnitř vládnoucích Arménských struktur. Ten se poprvé projevil na setkání Arménské bezpečnostní rady 7. ledna 1998. Karabašský prezident Gukasian, premiér Arménie Kočarian a ministři vnitra a obrany Serž Sarkisjan a Vazgen Sarkisjan se vyjádřili proti přijetí Minského plánu. (De Waal 2013) Není přitom náhodou, že se do čela odporu proti Ter-Petrosjanovu rozhodnutí postavili zrovna premiér Kočarian a ministr vnitra Serž Sarkisjan. Oba se narodili v Karabachu a dříve drželi významné posty v karabašské administrativě. Kočarjan byl bývalým prezidentem NK, ale i válečným hrdinou a jeho opozice vůči plánu proto hrála klíčovou roli. Argumenty Kočarjana a Sarkisjana zrcadlily argumenty předložené vládou Náhorního Karabachu. (Geukjian 2016) Požadavky na odvolání Ter-Petrosjana přicházely nyní jak od opozice, tak od široké veřejnosti.

Se ztrátou kontroly nad parlamentem, způsobenou přechodem 40 zákonodárců z klubu vládnoucího Arménského národního hnutí do opozice, a tváří v tvář hrozícímu převratu, se 3. února rozhodl Ter-Petrosjan podat demisi. Kočarian se stal 4. února zastupujícím prezidentem a 16. března byl zvolen prezidentem řádným. (Astourian 2000) Zatímco Ter-Petrosjan opakovaně odmítal, že by Arménie měla nároky na ázerbajdžánské území a že konflikt probíhal pouze mezi Karabachem a Ázerbájdžánem, Kočarian se prezentoval jako zástupce nejen Arménie, ale i Karabachu. Po Kočarjanově zvolení se arménská pozice přesunula od Ter-Petrosjanovy snahy o kompromis a přístupu "území za mír" k maximalistické vizi "území za status" prosazované v té době zejména karabašskými nacionalisty.

Tuto zásadní změnu oficiální arménské pozice Kočarian potvrdil 8. dubna, když upozornil, že Náhorní Karabach již dosáhl *de facto* nezávislosti, a je nutné proto odmítnout autonomii nebo jakékoliv jiné řešení, které by nezaručilo zachování dosavadního stavu. Za přijatelné označil pouze varianty založené na rovných a horizontálních vztazích mezi Stěpanakertem a Baku a jako příklad uvedl federaci či konfederaci. (RFE/RL 1998a) Ter-Petrosjanovo přistoupení k fázovému plánu nazval poráženeckým, a opakovaně prohlásil, že přijatelný je pro Arménii pouze balíkový přístup. (Zourabjan 2006) Arménské požadavky tedy v otázce statutu byly po sesazení Ter-Petrosjana stejné jako ty karabašské – balíkový přístup, který se ale neřídí Lisabonskými principy a místo autonomie nabízí plnou nezávislost nebo vytvoření společného karabašsko-ázerbajdžánského státu.

Základní principy

K modelu založenému na určení konečného statutu Náhorního Karabachu až po vyřešení ostatních problémových oblastí se Minská skupina vrací v červnu 2006 s vypracováním tzv. „Základních principů“ Ty zahrnovaly zejména:

- Postupné stažení arménských jednotek z ázerbajdžánských území obklopujících Náhorní Karabach se zvláštními výjimkami pro Kelbadžar a Lačín
 - Tyto oblasti by byly následně demilitarizovány a došlo by k nasazením mezinárodní mírové mise
- Návrat uprchlíků, kteří byli nuceni region opustit během války
- Posledním krokem by bylo konání referenda o finálním statutu Náhorního Karabachu

Principy zároveň obsahovaly vytvoření mezinárodní komise, která by dohlédla na implementaci dohody. (Baku Today 2006) Základní principy byly kategoricky odmítnuty Náhorním Karabachem na základě podobných důvodů jako první fázový plán, představený v září 1997. Karabašští představitelé navíc i proti případnému konání referenda, které by údajně mohlo vyvolat pochyby o legalitě karabašského referenda o nezávislosti v roce 1991. (RFE/RL 2006b)

Arménský ministr zahraničí Oskanian potvrdil ochotu Arménie pokračovat v dalším jednání v rámci „Základních principů“, které podle něj: „ ... *obsahují dostatek pevných a vyvážených ustanovení, se správnými kompromisy o hlavních otázkách - statutu, územích a bezpečnosti - že jsme připraveni pokračovat v jednáních na základě těchto zásad*“ (Oskanian citován in RFE/RL 2006b) Přestože se však zástupci Arménie i Ázerbájdžánu podíleli na vypracování těchto principů, během roku 2006 nedošlo k jejich potvrzení. Za selháním pravděpodobně stály rozpory v otázce Lačinského koridoru, který Ázerbájdžán odmítl ponechat pod arménskou kontrolou. (Geukjian 2016) I přes toto selhání však ani jedna strana neodmítla „Základní principy“ jako rámec pro následující jednání. Minská skupina vlivem rozporů mezi oběma stranami vypracovala druhou verzi dokumentu, kterou v listopadu 2007 v Madridu přednesla ministrům zahraničí Arménie i Ázerbájdžánu. Mezi nejzávažnější změny ve srovnání s původní verzí základních principů patří odebrání zvláštních výjimek pro Kelbadžar a Lačín. Ty jsou nahrazeny příslibem koridoru mezi Arménií a Karabachem, avšak bez přesnějšího vymezení jeho atribut. Zároveň je zmínka o referendu nahrazena příslibem budoucího určení statutu Karabachu pomocí „*plebiscitu umožňujícího svobodné a právně závazné vyjádření vůle*“. (Hakobjan 2016)

Značný nesouhlas s novou verzí vyjádřila zejména arménská opozice, vedená bývalým prezidentem Ter-Petrosjanem. Ten označil ústupky na straně Arménie za natolik vážné, že přijetí Madridských principů by se rovnalo velezradě. Opoziční Arménská revoluční federace pak prohlásila, že dokument vyžaduje na Arménii ústupky bez jakýchkoliv koncesí na straně Ázerbájdžánu. (Geukjian 2016) I přes tyto problémy nicméně jednání na bázi Madridských procesů nadále pokračovalo. Jediným výsledkem byl však podpis Moskevské deklarace 2. listopadu 2008. V té prezidenti Ilham Alijev a Serž Sarkisjan stvrdili význam diskuze zaměřené na rozvoj Madridských principů a zavázali se pokračovat ve snaze najít mírové politické řešení konfliktu. (Fuller 2008a) Přijetí deklarace naznačilo, že se prezident Alijev vzdal vojenského řešení jako možnosti vyřešení konfliktu. Již v roce 2009 však byla tato možnost vyvrácena, když prohlásil, že třebaže si Ázerbájdžán nepřeje propuknutí války, tak jeho *"ekonomická a vojenská síla nám umožňuje vyřešit tento problém vojenskou cestou... Ázerbájdžánská armáda a společnost musí být připravena kdykoliv osvobodit naše území od okupantů jakýmkoliv způsobem."* (Alijev citován in Azernews 2009) Skutečný význam Moskevské deklarace tak spočívá ve faktu, že se jednalo od podepsání Biškeckého protokolu v roce 1994 o první dokument, který podepsali zástupci obou států.

Revize základních principů 2010

Vlivem absence znatelného postupu ve formálním stvrzení Základních principů vydali 10 července 2009 předsedové Minské skupiny prohlášení, vyzývající presidenty Arménie a Ázerbájdžánu k dokončení jejich shody na Základních principech. Zároveň vydali mediátorům Minské skupiny instrukce k vypracování nové verze dosavadního dokumentu, jehož poslední verze pocházela z listopadu 2007. (OBSE 2009)

Aktualizované Madridské principy byly Minskou skupinou předloženy oběma stranám na začátku roku 2010. Přestože na rozdíl od původních Madridských principů není veřejně známo přesné znění revidované verze, zahrnují pravděpodobně zejména:

- Okamžité stažení arménských jednotek z pěti oblastí okolo Náhorního Karabachu, následované po pěti letech stažením z Lačinu a Kelbadžaru (Armenia News 2010)
- Obnovení komunikace a nasazení "mírových pozorovatelů", kteří by zajistili bezpečný návrat azerských uprchlíků.
- V poslední fázi by pak došlo k určení právního statutu Náhorního Karabachu (RFE/RL 2010a)

Mezi oběma stranami však chyběl souhlas na otázce konečného statusu. Ázerbájdžánská interpretace aktualizovaných principů byla taková, že konečné právní postavení Karabachu mělo být v rámci ázerbájdžánské republiky a dokument tak měl být založen na principu zachování územní integrity. (RFE/RL 2010a) Tento postoj potvrdil prezident Alijev, když prohlásil, že návrh byl založen na obnovení územní integrity, stažení arménských vojsk a návratu uprchlíků. Klíčové však bylo explicitní odmítnutí principu referenda, respektive možnosti že by toto referendum mohlo vést k nezávislosti: "*Ázerbájdžán nikdy nebude souhlasit s nezávislostí Náhorního Karabachu, ani s jakýmikoliv mechanismy či procedurami které by eventuálně vedly k odtržení.*" (Alijev citován in APA 2011) Arménská interpretace předložených principů byla naopak taková, že potvrzují právo karabašských Arménů na formalizaci odtržení regionu od Ázerbájdžánu v budoucím referendu. I přes tuto nejednoznačnost vyjádřila Arménie ochotu přistoupit s výhradami k Madridským principům. V březnu formulovala své výhrady a představila mediátorům své konkrétní návrhy (Azernews 2010a)

V červnu však prezident Alijev pohrozil odchodem Ázerbájdžánu z mírových rozhovorů, jestliže Arménie nepřijme aktualizované principy a obvinil Arménii z umělého prodlužování procesu. Zároveň potvrdil odhodlání Ázerbájdžánu uchýlit se k vojenskému řešení konfliktu, jestliže nedojde k průlomu. (Asbarez 2010) Vyjednávání se tak znovu dostávají do mrtvého bodu, když v roce 2011 ministr zahraničí Ázerbájdžánu Elmar Mamadjarov označil arménské požadavky za nepřijatelné, protože vyžadovaly maximální ústupky od Ázerbájdžánu a zkreslovaly podstatu Základních principů (News.az 2011) Zásadním pokusem o odblokování jednání byl Kazaňský summit v červnu 2011. I přes vysoká očekávání však skončil selháním a nedošlo k posunu v žádné ze zásadních otázek, kterými byl zejména problém konečného statutu Karabachu a okupovaných území. To bylo způsobeno i rozhodnutím prezidenta Alijeva předložit na poslední chvíli zhruba deset dodatků, nepřijatelných pro arménskou stranu. (Jamestown Foundation 2011)

Baku odůvodnilo svůj zásadní zásah do Kazaňského summitu zejména otázkou Lačinského koridoru. Ten byl podle Baku definován příliš vágně a nebyl tak zajištěn návrat azerských uprchlíků do částí bývalé Lačinské oblasti, které by do něj nespádaly. Ázerbájdžánu také nevyhovovala forma nabízeného prozatímního statutu Karabachu umožňující zapojení do mezinárodních organizací. (De Waal 2013) Přednesení ázerbájdžánských námitek až v Kazani znamenalo, že třebaže Arménie vyjádřila své výtky vůči ázerbájdžánským

pozměnovacím návrhům, nemohlo dojít k původně očekávanému schválení konečné formy Základních principů.

Ázerbajdžánské výtky přednesené na Kazaňském summitu tak mohly být cíleným, a úspěšným, pokusem jak zabrzdit vyjednávání o Základních principech, motivovaným rostoucí asymetričností vyjednávacích pozic. Ázerbajdžán disponoval rostoucí ekonomickou silou, způsobenou zejména výdělky přinesenými ropnou těžbou. Ta mezi lety 1994 a 2011 vzrostla ze 184 tisíc na 983 tisíc barelů ropy za den a v roce 2010 dokonce přesáhla 1 milion barelů. (Index Mundi 2019) Hrubý domácí produkt Ázerbajdžánu byl šestkrát vyšší než ten arménský a tomuto nepoměru odpovídaly i výdaje na obranu, které byly v Ázerbajdžánu vyšší dokonce sedmkrát. Prezident Alijev na tuto skutečnost sám často upozorňoval a naznačoval, že obnovení ázerbajdžánské suverenity vojenskou silou považuje za realistickou možnost. (RFE/RL 2011) Víra v možnost vojenského řešení tak pravděpodobně přispěla k neochotě Baku učinit různé ústupky vůči Arménii. Prezident Alijev víru v dlouhodobě výhodnější pozici Ázerbajdžánu přiznal již v červenci stejného roku, kdy na setkání ministrů shrnul svou strategii: *„Finanční schopnosti a politická váha Ázerbajdžánu se zvyšuje, jeho regionální pozice roste, jeho armáda sílí a demografické ukazatele jsou na vzestupu. Naše populace narůstá a arménská se zmenšuje. Během pěti nebo deseti let bude naše populace jedenáct milionů a jejich bude milion. Všichni dobře chápou, co to znamená. Tímto způsobem můžeme problém vyřešit v náš prospěch.“* (Alijev citován in Altunisik, Tanrisever 2017) Maximalistický přístup Ázerbajdžánu tak byl alespoň částečně motivován přesvědčením, že jestli ne v roce 2011, tak jistě někdy v budoucnu, bude rovnováha sil zcela na straně Ázerbajdžánu a tomu se tak podaří konflikt ukončit bez potřeby konání ústupků v takové míře, jakou požadovaly Madridské principy.

Po selhání Kazaňského summitu byl druhým ruským pokusem o odblokování jednání summit v Soči. Ten však kromě potvrzení obou stran o *"připravenosti k urychlení snahy o dosažení mírové smlouvy"* přijetí Základních principů nepřinesl. (Geukjian 2016) Absence jakéhokoliv znatelného pokroku i v následujících letech naznačuje, že Ázerbajdžán nebyl ochoten opustit svou maximalistickou pozici a přesvědčení že válečný konflikt je přijatelnější než nevýhodná mírová smlouva. Během následujících let přiznával tuto pozici otevřeně a soustavně potvrzoval i prezident Alijev.¹⁸

¹⁸ „S oddalováním řešení se rovnováha mezi Arménií a Ázerbajdžánem mění v náš prospěch. Chtěl bych zopakovat, že před 10 lety existovala vyváženost. Ta je teď pryč.“ (Alijev citován in president.az 2012)
„Ázerbajdžán se stává každým měsícem, každým rokem silnější a Arménie ještě slabší. Kurz, vývoj příběhu spočívá v tom, že Arménie nebude schopna soutěžit s Ázerbajdžánem... Jsem si jist, že Ázerbajdžán obnoví spravedlnost a zajistí svou územní celistvost.“ (Alijev citován in News.az 2013)

3.3. Konfederace

Plán společného státu

Jediným oficiálně předloženým plánem, založeným na vytvoření konfederace se stal plán „společného státu“, vypracovaný ruským ministrem zahraničí Jevgenijem Primakovem v listopadu 1997. Základem tohoto plánu byla snaha o sloučení dvou protichůdných principů – ázerbajdžánského trvání na obnovení územní integrity Ázerbájdžánu začleněním Náhorního Karabachu do svých hranic a arménského a karabašského požadavku na naplnění principu sebeurčení pomocí plné nezávislosti. Kompromisem mezi úplnou nezávislostí a „nejvyšší mírou autonomie“ tak měl být konfедераční vztah mezi Karabachem a Ázerbájdžánem. Hlavní body plánu byly následující:

- Arménie a Ázerbájdžán by otevřely své hranice pro pohyb osob a nákladu souběžně se stažením jednotek.
- Vytvoření společného státu, který by byl řízen komisí sestavenou ze zástupců Ázerbájdžánu i Karabachu.
 - Náhorní Karabach by měl svou vlastní ústavu a právní řád, nadřazenou na území Karabachu těm ázerbajdžánským.
 - Podobně jako „balíkový plán“ i plán společného státu dával NK právo na vlastní národní gardu a policii a zakazoval ázerbajdžánské armádě a bezpečnostním složkám vstup na území NK.
 - Na území NK by bylo ustanoveno dvojí občanství. Karabašští občané by měli zvláště označené ázerbajdžánské pasy.
 - Azerští uprchlíci z území NK by měli právo na návrat a získali by na základě zvláštních kvót právo na reprezentaci v karabašských orgánech.
 - Arménské i ázerbajdžánské jednotky by se stáhly ze svých pozic na severu a východu Karabachu. Vznikla by dělicí zóna pod kontrolou jednotek OBSE. Následovalo by postupné stažení arménských jednotek z šesti okupovaných regionů Ázerbájdžánu mimo území NK. Lačinský koridor by zůstal pod kontrolou Karabachu, dokud by nebyl určen jeho budoucí status.
 - Karabach by měl právo navazovat zahraniční styky v oblastech obchodu, vědy nebo sportu. Zároveň by měl právo na diplomatické mise, které by však musely být přidruženy k ázerbajdžánským ambasádám.

Plán navrhoval i vytvoření arménsko-ázerbajdžánské mezivládní komise, která by měla za cíl normalizovat vztahy mezi těmito dvěma zeměmi. Zodpovědnost za implementaci míru

by náležela Stálé smíšené komisi a spolupředsedům Minské skupiny. Plán zároveň uděloval OBSE a Radě bezpečnosti mandát na využití ekonomických či vojenských prostředků pro vynucení jeho naplnění. Plán přinášel řadu federačních a konfедераčních prvků, které Primakov souhrnně označuje jako model „Společného státu“, odpovídajícího asymetrické konfederaci dvou států. Nedošlo by sice k naplnění karabašského požadavku uznání kompletní nezávislosti, ale jinak by došlo k institucionalizaci trvajících statusu quo na základě "nehierarchických vztahů" mezi Ázerbájdžánem a Náhorním Karabachem. (Caspersen 2017)

Reakce ze strany Arménie byla zcela pozitivní. Tehdejší arménský ministr zahraničí Oskanian jej označil za "*mnohem realističtější*" možnost než předchozí plány (RFE/RL 1998b) Z arménské perspektivy se podařilo plánu "Společného státu" překlenout nekompatibilitu principů sebeurčení a územní integrity. Důležitější však bylo zejména pro prezidenta Kočarjana že plán nabízel řešení dostatečně blízko plné nezávislosti, aby jej arménská veřejnost přijala. Arménský souhlas s plánem odůvodnil svým pochopením podstaty plánu: „*Ázerbájdžán a Karabach souhlasí s tím, že budou žít společně v oblastech s odlišnými hranicemi, nezávislými zákony a nezávislými zásadami.*“ (Kočarjan citován in Asbarez 1998) Došlo tak k naplnění Kočarjanovy nejdůležitější podmínky – horizontálních vztahů mezi Baku a Stěpanakertem.

Představitelé Náhorního Karabachu měli podobný přístup a plán přijali, byť s výhradami které zahrnovaly i nutnost dalšího upřesnění záruk budoucí bezpečnosti a ekonomického rozvoje Karabachu. Stěpanakert zároveň zdůraznil, že žádné další ústupky než ty, které zahrnuje plán, není ochoten akceptovat. (RFE/RL 1998c) Karabach byl ochoten ustoupit z požadavků a plnou nezávislost a přijmout koncept „Společného státu“ jako akceptovatelný způsob pro prolomení blokace rozhovorů a vyjádřil ochotu dosáhnout dohody s Ázerbájdžánem a navázat horizontální vztahy.

Selhání plánu způsobil až kategorický nesouhlas Ázerbájdžánu, způsobený přesvědčením že plán nepřihlížel k azerskému požadavku územní integrity. V azerské perspektivě by neznamenal horizontální vztahy, tak jak je prezentoval plán „Společného státu“ nic jiného než uznání statusu quo a přiznání nezávislosti Karabachu. To by stálo v přímém protikladu vůči ázerbájdžánskému trvání na principu územní celistvosti, a Ázerbájdžán proto nemohl s těmito návrhy souhlasit. (Geukjian 2016) Prezident Alijev shrnul výtky vůči tomuto plánu před setkáním s prezidentem Kočarjanem v Key Westu, kdy prohlásil, že plán byl pro Ázerbájdžán nepřijatelný protože: „*Pojem ‚Společný stát‘, který nemá v mezinárodním právu žádný základ, naznačuje, že Náhorní Karabach je nezávislý stát a územní*

jednotka, a udílí mu společně s Ázerbájdžánem statut subjektu sdíleného státu. Tento návrh zcela odporuje normám a zásadám mezinárodního práva, zbavuje Ázerbájdžán části jeho území a legitimizuje arménskou agresi vůči Ázerbájdžánu.“ (Alijev citován in Powell 2001)

Své setrvání na podmínce obnovení ázerbájdžánské suverenity nad územím Náhorního Karabachu odůvodňoval Ázerbájdžán poukazováním na podporu, které se principu obnovení územní integrity jako základu jednání dostalo od mezinárodních organizací – Jednalo se zejména o rezoluce Rady bezpečnosti OSN z průběhu 1993, zdůrazňující význam obnovení územní integrity všech států a Lisabonské principy, na kterých se s výjimkou Arménie shodly všechny státy OBSE. Vnímaná mezinárodní legitimita posilňovala Ázerbájdžánskou pozici a přispěla tak značnou mírou k rozhodnutí o nepřijetí tohoto plánu.(Alijev 1999)

Jedním ze zásadních faktorů motivujících kategorické odmítnutí ústupků v otázce suverenity a územní celistvosti mohla být podle některých autorů i možnost že tak zásadní ústupek vůči Arménům by mohl přinést podobné požadavky od ostatních ázerbájdžánských menšin. (Geukjian 2016; Souleimanov 2007) Tato hrozba skutečně existovala, zejména od etnika Lezgu¹⁹. Mezi ázerbájdžánským státem a Lezgy panovalo od začátku 90. let napětí, znásobené vznikem organizace Sadval, bojující za sjednocení Lezgu v Ázerbájdžánu a Dagestánu. Přestože vyhlášení lezgovské nezávislosti Sadvalem v prosinci 1991 bylo potlačeno, během války o Náhorní Karabach odmítali Lezgové sloužit v ázerbájdžánské armádě. Vrcholem aktivity Sadvalu byl později teroristický útok na metro v Baku, který zabil 12 lidí a zanechal téměř 50 zraněných. Přestože se podařilo organizátory dopadnout, po protestech lezgovských aktivistů došlo téměř okamžitě k jejich propuštění. (Cornell 1998) Pro Ázerbájdžán hrála snaha o zabránění dalšímu etnickému konfliktu klíčovou roli. Je proto pravděpodobné že neochota Baku přistoupit ke konfедераčnímu modelu, respektive opuštění principu územní celistvosti, byla alespoň z části motivována tehdejšími obavami z nastavení precedentu, kterého by mohli využít v roce 1998 stále aktivní lezgovští nacionalisté.

3.4. Územní směna

Gobleův plán

Návrh zahrnující územní směnu se poprvé na vysoké úrovni objevuje v létě 1992, kdy bývalý pracovník ministerstva zahraničí Spojených států amerických Paul A. Goble vypracoval podkladový dokument pro jeho plánovanou návštěvu regionu Jižního Kavkazu.

¹⁹ Podle oficiálních zdrojů žilo na území Ázerbájdžánu na konci 20. století 178 tisíc Lezgu, zatímco neoficiální zdroje hovoří až téměř o 900 tisících. (Fuller 2008b) Pro srovnání, na Náhorním Karabachu žilo v roce 1989 zhruba 145 tisíc Arménů. (Národní statistická služba NKR 2005)

Na konci tohoto několikastránkového dokumentu, představujícího základní znaky konfliktu, předložil návrh na připojení oblasti Náhorního Karabachu společně s Lačinským koridorem k Arménii. Ázerbájdžán by naopak od Arménie získal Meghri, tedy území dělící Nachičevan od zbytku Ázerbájdžánu. (RFE/RL 2000) Pro karabašské Armény byl však nepřijatelný jakýkoliv návrh, který by z Karabachu udělal enklávu uvnitř Ázerbájdžánu. (Potier 2001) Zajištění pozemního koridoru s Arménií by tak mohlo být důležitým lákadlem, zejména v kontrastu s návrhy, které by sice Karabachu dopřály nezávislost nebo sjednocení s Arménií, ale bez jakékoliv formy společné hranice. Na druhou stranu Ázerbájdžán by byl sjednocen se svou nachičevanskou enklávou, a tím pádem i získal přímé pozemní spojení mezi jádrem Ázerbájdžánu a Tureckem.

Na konci roku 1999 představil bývalý ministr zahraničí Vance tento návrh na tiskové konferenci ve Stěpanakertu. Následující negativní reakce ze strany Arménie i Ázerbájdžánu však znamenala konec Gobleova návrhu, mimo jiné i kvůli přílišnému zaměření pouze na teritoriální aspekt konfliktu. (Geukjian 2016: 108) Idea územní směny si však přesto našla řadu zastánců i na vysoké úrovni. Zejména na začátku vyjednávání měla podporu mimo jiné i tehdejšího tureckého premiéra Bülentaa Ecevíta, amerického velvyslance v Turecku Nelsona Ledskyho nebo bývalého zástupce USA v Minské skupině Jacka Mareska. (Strokan 1996) Podporu modelu výměny území vyjádřil v roce 2000 i tehdejší ministr zahraničí Ázerbájdžánu Vilajet Qulijev: „Ázerbájdžán by požadoval dosažení dohody řešící konflikt o Náhorní Karabach, která by mu udělila koridor do Nachičevanu výměnou za Lačinský koridor spojující Arménii s Náhorním Karabachem, za velký úspěch.“ (Qulijev citován in Geukjian 2016: 140) přestože se z Gobleova návrhu nestal konkrétní mírový plán, územní směna tvořila součást mírového balíku projednávaného na summitech v Paříži a Key Westu, probíhajících v roce 2001.

Pařížské principy a Key West

Od července 1999 probíhala mezi prezidenty Alijevem a Kočarjanem série bilaterálních jednání. Ta vyústila setkáním v Paříži v březnu 2001, kde došlo k formulaci tzv. „Pařížských principů“. Jejich přesné znění však nebylo nikdy zveřejněno a informace které se o nich v následujících letech objevily, jsou často protichůdné. I přesto je možné zejména díky únikům na obou stranách, záměrným či nikoliv, sestavit přehled jejich základních bodů. Ty potvrdily zejména existenci určité formy spojení Ázerbajdžánu s enklávou v Nachičevanu.

- Dle prezidenta Alijeva by se Ázerbájdžán vzdal kontroly nad Náhorním Karabachem a Lačinským koridorem ve prospěch Arménie výměnou za získání koridoru procházejícího regionem Meghri podél iránských hranic (Armenpress 2002; Martirosjan 2002;)
 - Prezident Kočarjan však s touto interpretací nesouhlasil, a tvrdil že Meghri mělo zůstat arménským suverénním územím a Ázerbájdžán měl mít pouze neomezený přístup na silnici vedoucí z Ázerbájdžánu do Nachičevanu. (Martirosjan 2002)
 - Ázerbájdžánský list Zerkalo uvádí variantu, která by Náhornímu Karabachu přiřkla statut podobný modelu „Společného státu“, ale pod jiným názvem. Koridor přes Meghri by měl připadnout pod kontrolu mezinárodních mírových sil. (Zerkalo in Geukjian 2016)
- Další pravděpodobné body zahrnovaly navrácení okupovaných území v okolí Karabachu a zvláštní samosprávný status pro Šuši, kam se mělo navrátit nejméně tisíc Azerů a která měla být propojena pozemním koridorem s Ázerbájdžánem (Geukjian 2016: 139; Asbarez 2002)

„Pařížské principy“ se staly základem summitu v Key Westu na Floridě, pořádaném administrativou amerického prezidenta Bushe v dubnu 2001. Summit doprovázela značně optimistická atmosféra, podpořená vyjádřeními zástupců obou stran v jeho průběhu. Arménský ministr zahraničí Oskanian oznámil, že arménská delegace společně s mediátory vytvořila skupinu "expertů na mapy". Během summitu se mediátoři snažili přesvědčit obě strany o tom, že územní výměna na bázi koridoru přes Meghri byla nejlepším možným řešením. (Geukjian 2016: 149) Podle hlavního amerického mediátora Rudolfa Periny byly obě strany "neuvěřitelně blízko" k dohodě. V květnu 2002 oznámil že: "*Principiální otázky byly rozhodnuty a jediné co zbývá, jsou technické rozdíly.*" (Perina citován in Danieljan 2004) Následující setkání mělo proběhnout v červnu v Ženevě, ke kterému však již nedošlo.

Arménská i azerská veřejnost se postavily proti jakékoliv formě výměny území. 6. května vydal arménský parlament prohlášení, požadující aby předmětem jednání nebylo žádné z arménských území a že případná komunikační trasa mezi Nachičevanem a Ázerbájdžánem nesmí být vytvořena na úkor územní integrity a suverenity Arménie. (RFE/RL 2001a) Obecnou arménskou averzi vůči tomuto řešení připomněl mimo jiné i bývalý arménský diplomat Tigran Martirosjan, který nazval jakoukoliv dohodu, založenou na teritoriální výměně naprosto neproveditelnou. Zmínil, že Lačinský koridor, společně s většinou

Náhorního Karabachu, se již pod arménskou kontrolou nachází a jeho výměna za Meghri by tak byla na arménské straně vnímána jako disproporcionální ústupek (Martirosjan 2002) Nepřijatelnost ztráty Meghri pro Arménii veřejně přiznávalo i arménské vedení. Arménský Ministr obrany Serž Sarkisijan v červnu 2002 prohlásil že: „*Arménie nikdy nepřijde o Meghri, a nikdy jej nevymění ani za polovinu ázerbajdžánského území.*“ (Sarkisijan citován in TOL 2002) Nepřijatelnost územní výměny pro širší arménskou veřejnost se potvrdila i poté co ázerbajdžánský prezident Alijev v červnu 2002 zveřejnil část Pařížských principů, a v Arménii propukly masové protesty proti jakékoliv formě výměny území s Ázerbájdžánem. (Peuch 2002)

Význam regionu Meghri pro Arménii byl způsobem i strategickou důležitostí společné hranice s Íránem. V červnu 2000, tedy ještě před kolapsem jednání v Key Westu, přiznal autor původního návrhu Paul A. Goble důležitost tohoto faktoru. Uznal, že přecenil význam vodních toků, zejména ale podcenil důležitost spojení Arménie s „neturkickým“ světem, který hranice s Íránem reprezentovala. (Fuller 2000b) Ta však měla i ekonomický význam. Jelikož Gruzie byla na přelomu tisíciletí stále zdrojem nestability²⁰ a hranice s Ázerbájdžánem a Tureckem byly uzavřeny, iránská hranice byla pro Arménii nejspolehlivějším spojením s vnějším světem. Írán byl přirozeným strategickým partnerem Arménie již během projednávání Pařížských principů. Jak upozorňuje Thomas De Waal, Írán se stal po vypuknutí války o Náhorní Karabach pro Arménii důležitým partnerem: „*Íránská hospodářská podpora hrála důležitou roli při udržení Arménie naživu v době ekonomického embarga ze strany Turecka a samozřejmě v ukončení obchodních vztahů s Ázerbájdžánem*“ (Cornell 2001) Důležitá byla na přelomu tisíciletí zejména spolupráce v oblasti energetické politiky. V roce 2001 probíhala mezi Jerevanem a Teheránem jednání o pro obě strany strategicky významném projektu stavby plynovodu procházejícím z Íránu přes arménské území. (Danieljan 2001) Třebaže se podařilo zástupcům těchto dvou států oficiálně tento projekt zahájit až v roce 2002, není pochyb, že nadějná vyhlídka na jeho budoucí dokončení přispěla k arménské odhodlanosti o zachování společné hranice.

V Ázerbájdžánu také nebyla myšlenka územní výměny příliš populární. Ázerbájdžánští představitelé nadále mluvili o nutnosti založení jakékoliv budoucí mírové dohody na teritoriální integritě Ázerbájdžánu, zatímco opozice byla připravena mobilizovat populaci proti jakékoliv

²⁰ Přestože byly abchazský i jihoosetský konflikt „zmražený“ křehkým příměřím, mohly se kdykoliv obnovit, jako tomu bylo v roce 1998 kdy za sebou krátký ozbrojený střet mezi gruzínskými a abchazskými milicemi zanechal 239 padlých. (Minorities at Risk Project 2004)

dohodě, která se mohla být vnímána jako kapitulace Arménii. (Geukjian 2016: 151) K tomu v reakci na zprávy o možné podobě budoucí mírové smlouvy založené na značných ústupcích ze strany Ázerbájdžánu skutečně došlo a 14. května se v Baku odehrály masové nepokoje, organizované protivládní opozicí. (Akhmetova 2001) Etibar Mamedov, předseda opoziční Národní strany nezávislosti, požadoval, aby Ázerbájdžán zaujal ke konfliktu striktnější postoj. Představil svůj vlastní plán, založený na spuštění "protiteroristické vojenské akce" na území Karabachu a zároveň vyzval Alijeva k rezignaci. (Grigorijan 2001) Mutruz Alesgerov, předseda ázerbajdžánského parlamentu, varoval Alijeva že *"významné ústupky v otázce Karabachu by vyvolaly rozsáhlou nespokojenost mezi ázerbajdžánskými politickými silami"* (Alesgerov citován in Geukjian 2016: 152) Paralela s bývalým arménským prezidentem Ter-Petrosjanem, který byl nucen v důsledku svého souhlasu s nepopulárním mírovým návrhem odstoupit, Alijevovi jistě neunikla, a je proto pravděpodobné že k jeho konečnému rozhodnutí přispěla i obava z hrozby „palácového převratu“.

Po summitu z Key Westu konzultoval Alijev návrh s členy své vlády. Ti mu oznámili, že ázerbajdžánská veřejnost nikdy nepřistoupí na podmínky dohodnuté v Key Westu. (Geukjian 2016; de Waal 2002) Tuto verzi potvrzuje i Vjačeslav Trubnikov, bývalý ruský zástupce v Minské skupině a účastník jednání v Key Westu. Podle něj byl v Key Westu Alijev připraven přijmout návrh mírové dohody. Jakmile se však poradil se svými blízkými kolegy, rozhodl se "Pařížské principy" odmítnout. (Azadliq 2016) Po svém návratu do Baku Alijev prohlásil že: *„mediátoři připravili pro Baku ostudný mír“* (Alijev citován in RFE/RL 2001b)

S masivními protesty v Arménii i Ázerbájdžánu, a zřejmou neochotou obou prezidentů postavit se značně nepřátelskému veřejnému mínění dospěli předsedové Minské skupiny k závěru, že veřejnost ani v jednom ze států není připravená na přijetí kompromisu a pozastavili proto mírová jednání. (RFE/RL 2001b) Ještě v dubnu 2002 zástupci Minské skupiny potvrdili, že jednání stále probíhají v rámci výsledků summitů v Paříži a Key Westu. (de Waal 2002) Přesto se však jednání ocitla na mrtvém bodě až do roku 2007, kdy byly „Pařížské principy“ nahrazeny „Základními principy“.

4. Varianty řešení konfliktu

Na základě analýzy doposud projednávaných mírových návrhů v předchozí kapitole lze na základě důvodů jejich selhání určit inkompatibilní požadavky obou stran v několika klíčových oblastech, vedoucích k dosavadnímu neúspěchu mírového procesu:

	Ázerbájdžán	Arménie	Náhorní Karabach
Princip	Suverenita a územní integrita	Národní sebeurčení	
Přístup	Fázový	Balíkový / Fázový	Balíkový
Statut	Autonomie (<i>Vertikální vztahy</i>)	Nezávislost* (<i>Horizontální vztahy</i>)	Nezávislost (<i>Horizontální vztahy</i>)
Území	NKAO (<i>+Okolní území</i>)	NKAO (<i>+Lačinský koridor</i>)	NKAO (<i>Do určení statutu i s okolním územím</i>)
Další oblasti	Povaha referenda, návrat uprchlíků		

Aplikací Wallensteenových mechanismů ukončení konfliktu lze vypracovat teoretické modely řešení sporu o Náhorní Karabach. Jejich následným srovnáním s důvody selhání dosavadních mírových plánů a zejména se současnými pozicemi zúčastněných stran lze určit, který z těchto mechanismů je nejvhodnějším základem pro politické řešení karabašského konfliktu.

4.1. Posun priorit

Nekompatibilní priority a cíle aktérů sporu zabránily mírovému řešení karabašského konfliktu. Existuje však řada způsobů, jak může dojít ke změně těchto cílů a případnému zmírnění požadavků obou stran a zvýšení ochoty ke kompromisu. Wallensteen jako dva hlavní faktory umožňující „Posun priorit“ uvádí ekonomickou krizi a především změna politického vedení.

Zatímco v Ázerbájdžánu je změna politického vedení kvůli již téměř 30 let trvající politické kontinuitě pouze teoretickým scénářem, v Arménii již k několika zásadním obměnám politických představitelů došlo. Je proto možné analyzovat dopad podobných rozsáhlých obměn politických elit na karabašskou otázku. Zatím poslední zásadní změnou politického klimatu byla revoluce v Arménii na jaře 2018, která vedla ke konci dvacet let trvající dominance Republikánské strany Arménie a jmenování Nikoly Pašinjana premiérem. Podmětem k revoluci bylo rozhodnutí dosavadního prezidenta Serže Sargsjana usilovat o pozici premiéra, která byla

před vypršením jeho druhého prezidentského mandátu značně posílena. Arménská veřejnost toto vnímala jako zneužití moci, a v kombinaci s rozsáhlou korupcí a nespokojeností s de facto desetiletí trvající vládou jedné strany, došlo k masovým protestům. (Niculescu 2018; Demytrie 2018)

Zahraniční politika i karabašská otázka tedy hrály v tomto procesu jen malou roli. Tento fakt potvrzuje průzkum veřejného mínění International Republican Institute z léta 2018. Respondenti uváděli nejčastěji jako důvody selhání předchozí vlády korupci, nezaměstnanost, chudobu a další socioekonomické problémy. Naopak tomu konflikt o Náhorní Karabach nebo Čtyřdenní válku v roce 2016 zmínilo pouze 10% respondentů. Zároveň se však otázka Náhorního Karabachu opakovaně objevuje jako jeden z nejčastěji zmiňovaných problémů, které Arménii sužují, přičemž 96% respondentů uvedlo, že je pro budoucnost Arménie důležité vyřešit problémy s Karabachem spojené. (International Republican Institute 2018) Tato nerovnoměrnost naznačuje, že předchozí neústupná politika tvrdé linie vládnoucí strany odpovídala požadavkům naprosté většiny arménské populace. Není proto překvapivé že Pašinjanova revoluce kladla důraz na otázky korupce a zahraniční politika zůstala v ústraní. (Edwards 2018) Všeobecnou skepsi odborné veřejnosti vůči možnosti zjemnění arménskému přístupu k otázce Karabachu vyjádřil Thomas DeWaal: „*Neměli bychom očekávat, že revoluce bude mít geopolitické důsledky za hranicemi Arménie... Sargsjanův pád není o geopolitice.*“, (De Waal citován in Niculescu 2018)

Zároveň však nebyl opatrný optimismus zcela neopodstatněný, zejména díky dřívějšímu dlouholetému spojení mezi Pašinjanem a bývalým prezidentem Ter Petrosjanem, který je vnímán jako symbol smířlivého postoje k Ázerbájdžánu. (Zoljan 2018) Pašinjanův politický původ spojený s prostředím přímé opozice vůči tvrdé linii Republikánské strany v otázce Karabachu přispěl zejména v Ázerbájdžánu k očekávání zásadní změny v diskurzu arménské zahraniční politiky. Blokace mírových jednání byla dlouho vysvětlována disproporčním vlivem „karabašského klanu“, tedy politiků, kteří se v Karabachu narodili a zpravidla i začali svou politickou kariéru, včetně prezidentů Sarksjana a Kočarjana, na arménské politické scéně. Sarksjanův pád a nástup Pašinjana byl v Ázerbájdžánu vnímán jako konec éry tohoto klanu a proto i důvod k očekávání ústupků ze strany Arménie. (Jamnews 2018a; Jumajeva 2018) Tyto očekávání však naplněny nebyly a k zásadní změně Arménské zahraniční politiky nedošlo nejen v otázce Karabachu, ale ani ve vztahu s Ruskem.

Jak upozornil Mikayel Zolyan, nová arménská vláda získala svou legitimitu z lidové podpory. V tom se liší od Sergsjana, který legitimitu odvozoval zejména ze státního aparátu

a mezinárodního uznání a nemusel se veřejným míněním řídit v takové míře, v jaké to bylo a stále je očekáváno od Pašinjanova. (Zoljan 2018) Vzhledem ke stále se upevňujícím neústupným postojům arménské veřejnosti proto není překvapením, že se rozhodl zachovat kontinuitu dosavadní arménské pozice. To ostatně potvrdil i sám Pašinjan když po svém zvolení v prosinci prohlásil, že bude i nadále v otázce Náhorního Karabachu následovat již existující vládní politiku, včetně požadavku plné nezávislosti pro Karabach. (Reuters 2018) Přesto však formalizoval dva zásadní požadavky, které byť mezi Armény byly populární, nebyly součástí oficiální pozice arménské vlády. Prvním je požadavek na zahrnutí karabašských představitelů do mediačního procesu.²¹ Podle Pašinjana nehlasovali obyvatelé Karabachu v arménských volbách a nemá proto mandát na to je reprezentovat. (Morgan 2019) Tento požadavek vláda Ázerbájdžánu dlouhodobě odmítá, protože věří, že přizvání karabašské vlády do vyjednávacího procesu by legitimizovalo její existenci.²² Druhým pak bylo v souladu s lidovým charakterem revoluce i prohlášení, že jakákoliv budoucí mírová dohoda bude muset být schválena veřejností. V této souvislosti zmínil příklad referenda nejen v Karabachu, ale i Arménii a Ázerbájdžánu. (Ghukasjan 2019) Třebaže naznačuje požadavek akceptovatelnosti budoucí dohody pro obyvatele Karabachu, Arménie i Ázerbájdžánu ochotu ke kompromisu, nedoprovází je zatím žádná zratelná změna v oblasti reálné zahraniční politiky.

I přes zachování, a v mnoha ohledech i upevnění, dosavadního arménského postoje, však došlo od Pašinjanova zvolení v mírovém procesu k několika událostem. Prvním je obnovení „operačního spojení“ mezi Baku a Jerevanem. Tato přímá linka během poslední vlády neexistovala a naposledy byla využita v 90. letech k vyjednání zastavení palby. (Tosunjan 2018) Během několika měsíců od revoluce se navíc zratelně zvýšila frekvence vzájemných setkání arménských a ázerbajdžánských představitelů a to jak hlav států, tak ministrů zahraničí. Mírný optimismus potvrdil prezident Alijev, když prohlásil, že rok 2019 „... poskytnete nový impuls arménsko-ázerbajdžánskému procesu urovnání konfliktu v Náhorním Karabachu..“, (Alijev citován in Gotev 2019.) Tyto setkání vedly i k dohodě ze září loňského roku, ve které se Alijev a Pašinjan zavázali usilovat o snížení napětí na linii kontaktu a zabránění porušení příměří. (Sanamjan 2018b) Podobné dohody však byly dosaženy již dříve, ovšem s nejasnými výsledky co se implementace týče. Absence zratelnějších porušení příměří však

²¹ Od roku 1997 probíhala veškerá jednání pouze mezi Arménií a Azerbajdžánem, třebaže karabašský původ prezidentů Sargsjana a Kočarjana odsunul tento problém do pozadí.

²² Stojí však za zmínku že na nutnost zapojení obyvatel Karabachu opakovaně zdůrazňují autoři arménského i ázerbajdžánského původu, byť s odlišnými názory na inkluzi azerských uprchlíků. (Husejnov 2009; Avetisjan 2009)

naznačuje, že dohoda z Dušanbe by mohla být trvalejším milníkem v mírovém procesu. Jak potvrzuje stále poměrně vyhocená arménská rétorika, tyto mírné úspěchy neodpovídají rozsáhlejší změně v podmínkách a postojích Jerevanu. Třebaže mohlo v souladu s Wallensteenovým konceptem „posunu priorit“ dojít k mírné změně v arménské ochotě v oblasti snižování napětí podél linie kontaktu, jakákoliv znatelnější změna arménských cílů je limitována utvrzováním nekompromisní pozice arménské veřejnosti.

V Arménii představovali prezidenti Sargsjan i předtím jeho předchůdce Kočarjan i díky svému původu spíše tvrdší názorový proud, přesto však byli ochotni účastnit se jednání a alespoň formálně přistoupit ke kompromisu. Opozice byla soustředěná zejména na otázky vnitrostátní politiky a v problému Karabachu buď vládu, s výjimkou příznivců bývalého prezidenta Ter-Petrosjana, podporovala. Oproti tomu v Ázerbájdžánu má historii radikálního, až šovinistického a nesmířlivého postoje vůči Arménii právě opozice vůči prezidentskému režimu. (Aslanov, Samedzade 2017) To odpovídá rostoucí podpoře vojenskému řešení ze strany ázerbájdžánské veřejnosti, kterou ilustruje průzkum veřejného mínění v Baku, provedený krátce po eskalaci bojů v roce 2016. V něm 65% respondentů vyjádřilo přesvědčení, že by měl Ázerbájdžán rozšířit své vojenské operace a 88% dotázaných věřilo, že tato eskalace může vést k obnovení ázerbájdžánské kontroly nad Karabachem. (ACT 2016) Třebaže je jakákoliv změna režimu v současnosti v Ázerbájdžánu nepravděpodobná, dosavadní historický vývoj v obou zemích – ať už v Arménii svržení Ter-Petrosjana v roce 1998 a Gherkasjana v roce 2018 nebo i v Ázerbájdžánu pád Elčibeje v roce 1993 – potvrzuje, že nové politické vedení svou legitimitu vyvozuje z převládajících nálad ve společnosti. Pozice azerské veřejnosti se podobně jako v Arménii dlouhodobě upevňuje a zaujímá odmítavý postoj vůči jakýmkoliv ústupkům. Je proto pravděpodobné že zásadní změna politického vedení Ázerbájdžánu, pokud by vzešla z lidové revoluce, by nejen nevedla ke zmírnění ázerbájdžánského postoje, ale mohla by mírový proces i nadále zkomplikovat.

Posun priorit se v Arménii ani Ázerbájdžánu nedá očekávat ani v důsledku ekonomické krize, kterou Wallensteen uvádí jako jeho druhý nejčastější podmět. Karabašský konflikt negativně ovlivňuje ekonomii nejen Arménie, ale i Ázerbájdžánu. (Azernews 2019, Lücke 2018, Baghirov 2017) Žádná z ekonomických krizí, která jednotlivé účastníky konfliktu postihla, však změnu cílů nepřinesla. Příkladem může být stále trvající krize v Ázerbájdžánu spojená s klesajícími cenami ropy v roce 2016. Ta způsobila nárůst zahraničních dluhů a následné zhoršení mezinárodního ratingu, ale i přesto došlo téhož roku k nejzávažnějšímu porušení příměří od roku 1994. (Jafarli 2016) Pro Ázerbájdžán není

ukončení statusu quo díky ropnému průmyslu ekonomickou nezbytností. Podmět ke zmírnění své pozice nemá ani Karabach. Zatímco na přelomu tisíciletí byla v kombinaci s hospodářskou krizí v Arménii budoucí ekonomická situace značně nejasná, v současnosti zažívá Náhorní Karabach každoročně až 10% růst své ekonomiky. (Asbarez 2017a) K tomu přispěla řada liberálních ekonomických reforem v roce 2007, mající za cíl mimo jiné i zvýšení karabašské ekonomické nezávislosti a vytvoření příznivého prostředí pro investory. I přes pokračující příspěvky z Arménie je dnes Náhorní Karabach považován se svou rychle rostoucí ekonomikou za „kavkazského tygra“ (Antimonov 2018)

4.2. Rozdělení

Řešení územního konfliktu podle mechanismu „Rozdělení“ zahrnuje rezignaci obou stran na maximalizaci svého zisku a nalezení kompromisu, který jim zajistí alespoň částečné naplnění jejich cílů, například v případě rozdělení sporného území na dvě části. V otázce Náhorního Karabachu je tento přístup aplikovatelný tedy zejména v otázce území. Toho lze dosáhnout rozdělením území pod kontrolou sil Arcachu²³ na bývalou NKAO a na Lačín společně se zbývajícími regiony. Teoretický plán založený na tomto modelu by tedy znamenal, že se obě strany vzdají nároku na jedno z těchto území. Zatímco Karabach by tak přestal nárokovat teritorium mimo bývalou NKAO a navrátil by je pod kontrolu Ázerbájdžánu, Baku by se naopak výměnou za obnovení suverenity nad těmito územími vzdalo nároku na zbytek sporného území a uznalo tak karabašskou nezávislost.

Již v tuto chvíli se však objevují zásadní problémy využití tohoto přístupu. Prvním je otázka vzniku Lačinského koridoru a do určité míry i kontroly ostatních regionů ležících v okolí NKAO. Třebaže mezi karabašskými představiteli byla tato území v okolí Karabachu dříve považována primárně za nástroj vyjednávání a byla obecně uznávána nutnost jejich eventuálního navrácení,²⁴ od 90. let se stávají součástí dlouhodobějších karabašských teritoriálních ambic. Třebaže není jasné, zda je ponechání těchto území pod arménskou kontrolou skutečným cílem karabašských představitelů, některá jejich vyjádření tuto pozici naznačují. Příkladem může být odpověď karabašského ministra zahraničí Masise Majiliana, na dotaz ohledně navrácení těchto území: *„Navrácení území je přímá cesta k destrukci bezpečnostního systému nejen Arcachu, ale také Arménie, a ohrozí to samotnou existenci domorodého obyvatelstva v historické domovině.“* (Majilian citován in Aravot 2019)

²³ V roce 2017 došlo v důsledku ústavního referenda k přejmenování Náhorně-Karabašské republiky na Republiku Arcach. „Arcach“ a „Náhorní Karabach“ jsou považovány za synonyma. (Armenian Weekly 2017)

²⁴ Laitin, Suny 1999

Tato pozice je shodná s názory karabašské veřejnosti. Podle výzkumu Gerarda Toala a Johna O'Loughlina přes 60% dotazovaných obyvatel Karabachu považuje za legitimní území karabašského státního útvaru nejen teritorium bývalé NKAO, ale i veškerá ostatní území ležící momentálně pod karabašskou kontrolou, tedy včetně všech sedmi oblastí ležících mimo bývalé hranice NKAO a Lačinu. (O'Loughlin, Kolossov, Toal 2013)

Vznik Lačinského koridoru byl během posledních dvou desetiletí klíčovým požadavkem zejména karabašských představitelů, a jak ukazuje předchozí kapitola, nenaplnění tohoto požadavku bylo jedním z důvodů karabašského nesouhlasu s balíkovým plánem v roce 1997. I v současnosti má Lačín pro Karabach značný význam, který je navíc spojen s rostoucím významem Kelbadžaru. Jak upozorňuje arménský autor Emil Sanamjan, zatímco dříve bylo vytvoření Lačinského koridoru výměnou za stažení z ostatních území včetně Kelbadžaru přijatelné, dnes již tomu tak není. (Sanamjan 2019) Pro Karabach zůstává silnice mezi Gorisem v Arménii a Stěpanakertem, vedoucí Lačinskou oblastí, životně důležitou spojnici s Arménií. Lačinsko-kelbadžarská oblast je navíc důležitým zdrojem vody jak pro Arménii, tak Karabach. Nejdůležitějším faktorem vedoucím k nepřijatelnosti jakéhokoliv návrhu, který by nezaručoval vznik permanentního Lačinského koridoru, však bezpochyby zůstává arménská obava z „enklavizace“ Karabachu. (Asbarez 2017b; Conciliation Resources 2014) Třebaže by se odpor Stěpanakertu dal bezpochyby odstranit navrácením Lačinu Ázerbájdžánu, to by zároveň znamenalo de facto téměř kompletní naplnění arménských požadavků. Šlo by tedy jen stěží o kompromisní řešení.

Přijetí tohoto teoretického plánu však znemožňuje kromě Lačinské otázky i nepravděpodobnost jakékoliv ochoty Baku uznat karabašskou nezávislost. Ázerbájdžán již od začátku mírových rozhovorů zdůrazňoval požadavek zachování své teritoriální integrity. Ázerbájdžánské ministerstvo zahraničí ani v roce 2019 tuto pozici neopouští a trvá na obnovení suverenity a implementaci již dříve zmiňovaných rezolucí OSN. (Kerimkhanov 2019) Je nepravděpodobné, že by byla Ázerbájdžánská vláda připravena přijmout plán, který by tento požadavek nenaplnil. Tato pozice pramení i z velmi nízké popularity kompromisního řešení konfliktu mezi azerskou veřejností. Zatímco v roce 1999 byl podíl obyvatel Ázerbájdžánu nesouhlasící s jakoukoliv formou kompromisu s Arménií 48,8% (RFE/RL 1999), již v roce 2009, tedy ještě několik let před eskalací konfliktu v roce 2016, kategoricky odmítalo kompromisní řešení již 70% Azerů. (de Waal 2013). Podle stejného průzkumu pak bylo ochotno nezávislost Karabachu přijmout pouhé 0,1% dotázaných.

Úspěšná implementace modelu rozdělení je tedy vysoce nepravděpodobná z důvodu aktuálního odporu obou stran. Zatímco pro Stěpanekert zůstává Lačín neoddelitelnou součástí Arcašské Republiky, pro Baku je naopak nepřijatelná varianta nezávislého Karabachu, tedy oba základní body jakéhokoliv teoretického plánu vypracovaného na základě této varianty.

4.3. Výměna

Zatímco předchozí model byl aplikovatelný zejména na teritoriální aspekt konfliktu, mechanismus výměny pokrývá i další sporné oblasti. Její podstatou je pro obě strany kompletní naplnění některých požadavků výměnou za rezignaci na snahu o naplnění jiných. Předpokládá tedy existenci více než jednoho předmětu sporu. V kontextu konfliktu o Náhorní Karabach představují dva klíčové sporné body otázky budoucího statutu Karabachu a vlastnictví teritorií mimo bývalou NKAO, zejména tedy oblast Lačínu.

	Karabach	Ázerbájdžán
Území	NKAO + Lačín a okupovaná území	
Statut	Nezávislost	Autonomie

Teoretický mírový plán, odpovídající „výměně kusu za kus“, by byl tedy do značné míry opakem plánu založeného na variantě rozdělení. Zatímco u předchozího modelu by Ázerbájdžán uznal nezávislost Karabachu výměnou za kontrolu okolních území, tato varianta předpokládá naplnění Ázerbajdžánské podmínky autonomie pro Karabach výměnou za ponechání okolních regionů, primárně oblasti Lačínu, pod karabašskou kontrolou.

Precedentem pro toto řešení jsou mírové návrhy spadající do kategorie „Autonomie“, konkrétně tedy Balíkový plán z července 1997. Ten naplňoval jak požadavek udělení autonomie Karabachu, tak ponechání Lačínu a okolních teritorií pod arménskou kontrolou. Přijetí tohoto návrhu, ale i Lisabonských principů, bránila především neochota karabašského vedení ustoupit z požadavku kompletní nezávislosti. Postoj jednotlivých aktérů se až do současnosti příliš nezměnil. Ázerbájdžán stále vnímá autonomii jako jediné možné řešení a prezident Alijev nabízí „nejširší možnou autonomii“ jako maximální možný ázerbajdžánský ústupek. (Alijev citován in Sputnik 2016) Důležitý je tak v analýze možnosti využití modelu autonomie pro budoucí urovnání konfliktu zejména postoj Arménie a Karabachu.

Pro Karabach hrála důležitou roli již od propuknutí konfliktu snaha o dosažení „národního sebeurčení“, které autonomie uvnitř Ázerbájdžánu nemohla podle karabašských

představitelů poskytnout. Tuto pozici Náhorní Karabach zastává i v současnosti, což soustavně potvrzují prohlášení karabašských vládních činitelů (Armenpress 2017; Armenpress 2018; Armenpress 2019) Značnou neústupnost v otázce nezávislosti doprovází mezi karabašskými politiky i veřejností přesvědčení, že i přes téměř třicet let trvající mezinárodní neuznání Karabachu je akceptování karabašské nezávislosti nevyhnutelné. (Asbarez 2018a) Karabašský názor, že v otázce nezávislosti není možné přistoupit na kompromis, potvrdil karabašský ministr zahraničí Masis Majilian : *„Čím dříve si Ázerbájdžán uvědomí, že nezávislost Arcachu je nezvratitelný fakt, tím blíže budou vyhlídky na dosažení konečného řešení konfliktu.“* (Majilian citován in Asbarez 2018b) Autonomie je však kategoricky odmítána i širokou karabašskou veřejností. Opozice vůči začlenění do Ázerbájdžánu dlouhodobě neklesá a po čtyřdenní válce v roce 2016 dochází k jejímu dalšímu posílení. Zatímco v roce 2015 podporovalo nezávislost nebo unii s Arménií 91,7% karabašských Arménů, po dubnové eskalaci bojů to bylo již 95,1%. (Aravot 2016) Jakýkoliv mírový model založený na značných ústupcích ze strany Karabachu, zejména na ztrátě nezávislosti a opětovném začlenění do Ázerbájdžánu, by byl pravděpodobně odmítnut s ohledem na masivní opozici vůči autonomii, ale například i zlepšující se karabašské ekonomické situaci.

Přestože byla v roce 1997 Arménie ochotná ke značným ústupkům vůči Ázerbájdžánu, včetně založení mírových rozhovorů na „Balíkovém plánu“, v současnosti je arménský postoj blíže tomu karabašskému. Přesto jsou však arménští představitelé ochotnější přistoupit ke kompromisu než ti karabašští. Dřívější prezident, a krátkou dobu i premiér Serž Sarkisjan opakovaně zdůrazňoval, že míru je možné dosáhnout pouze vyjednáváním, a že Arménie je v otázce Náhorního Karabachu ochotna dosáhnout kompromisu. (Azernews 2018; Report 2016) I přes opakovanou deklaraci ochoty spolupracovat na společném kompromisu však Sarkisjan i řada dalších arménských politiků zastávali pozici, že budoucnost Karabachu leží ve svobodném státě a že princip nezávislosti bude hrát v budoucnu významnou roli. V této souvislosti je vhodné zmínit loňské 30. výročí začátku karabašského konfliktu. Prohlášení arménských představitelů při této příležitosti často rétoricky připomínaly spíše proslovy zarytých karabašských nacionalistů. Jedním příkladem může být proslov bývalého prezidenta Sarkisjana z 20. února 2018, připomínající si vznik Karabašského hnutí: *„Svobodný Arcach, který před třiceti lety setřásl břemeno azerského útlaku, se rozvíjí pokrokovým tempem jak ekonomicky, tak politicky i kulturně ... Podřízení nemá ospravedlnění, zatímco svoboda nemá jinou alternativu. Budujeme moderní a demokratické státnosti v Arménii a Arcachu. ... Ať žije republika Arcach , která vzešla z Karabašského hnutí!“* (Sarkisjan 2018) Faktickou existenci

arménské ochoty o dosažení kompromisu zpochybňuje i současná arménská politická scéna. Po volbách v dubnu 2017 se v parlamentu ocitly 4 volební koalice, žádná z nich však nedeklarovala ochotu přistoupit s Ázerbájdžánem na kompromis. Jediná strana, která tak během voleb učinila - Arménský národní kongres - nepřekročila uzavírací klauzuli. (Cingel 2017) Základ této politické reality se nezměnil ani s arménskou revolucí v roce 2018. Oficiální arménská pozice, na rozdíl od zcela odmítavé pozice arcašských představitelů, autonomii pro Karabach neodmítá a priori. Jedinou arménskou podmínkou tak zůstává dlouhodobý požadavek na založení jakékoliv případné mírové dohody na naplnění principu sebeurčení. (Ministerstvo zahraničních věcí Arménie 2019)

Jak ukázalo sesazení prezidenta Ter-Petrosjana v roce 1998 a selhání summitu v Key Westu o tři roky později, i případný souhlas vládnoucích představitelů s mírovým plánem však není zárukou přijetí, jestliže se pro něj nepodaří najít veřejnou podporu. To by se v současnosti v Arménii zcela jistě nepodařilo, i vzhledem k důrazu premiéra Pašinjana na akceptovatelnost případného řešení pro arménskou, azerskou i karabašskou veřejnost. Přestože je obecná podpora ústupků vůči Ázerbájdžánu v Arménii vyšší než v Karabachu, v lednu 2018 azerskou anexi Karabachu nebo karabašskou autonomii v rámci Ázerbájdžánu podporovalo pouze 0,9% dotázaných. O případném vlivu veřejného mínění však více vypovídá ochota Arménů postavit se proti mírovému plánu, který by považovali za nepřijatelný. Ve stejném průzkumu 32% respondentů vyjádřilo ochotu se v případě pro ně nepřijatelného mírového návrhu účastnit pokojných nebo násilných demonstrací. Dotázaní, kteří by vyjádřili protest na sociálních sítích nebo se účastnili sběru podpisů, představovali dalších 22,4%. (Turan 2018) Kromě rizika demonstrací však šanci přijetí kompromisu ovlivňuje i nebezpečí mnohem radikálnějšího odporu proti nepopulárnímu mírovému návrhu, kterým by plán založený na modelu autonomie bezpochyby byl. V červenci 2016 obsadila skupina ozbrojenců z hnutí Sasna Trrer, zahrnující i veterány z války o Náhorní Karabach, policejní stanici v centru Jerevanu a požadovala odstoupení vlády prezidenta Sargasjana. Jako důvod jejich činu uvedli mimo jiné i údajnou příliš mírnou a smírlivou politiku vůči Ázerbájdžánu a obavu z hrozby přijetí mírové dohody založené na přílišných ústupcích ze strany Arménie. Přestože se ozbrojence podařilo arménské policii po několika týdnech zpacifikovat, na masových demonstracích jím vyjadřovaly podporu desetitisíce lidí. (Mkrtčjan 2016) Mírový plán, založený na autonomii, by tedy byl pro značnou část arménské veřejnosti zcela nepřijatelný.

Model územní výměny

Alternativní aplikací „výměny kus za kus“ je i model mírového plánu založený na územní směně, tak jak ji prezentoval Gobleův plán a jak byla součástí rozhovorů v Key Westu v roce 2001. Tento model se pokusil obejít otázku statusu Karabachu za pomoci představení recipročních ústupků v jiných oblastech, přičemž by se základním bodem dala určit koncepce „Meghri za Lačín“. Ázerbájdžán by se vzdal Karabachu a Lačinského koridoru, ale získal by určitou formu kontroly nad oblastí Meghri v Arménii a došlo by tak ke spojení Nachičevanu se zbytkem země.

V rámci řešení územních sporů existuje pro kompletní stažení požadavku jednou stranou výměnou za území či jinou formu statků nesouvisející s původním sporem řada precedentů. Příkladem aktuálnějším, než spor o Sverdrupovy ostrovy zmíněný v první kapitole může být spor mezi Čínou a Ruskem o Velký Ussurijský ostrov v ústí řeky Ussuri. V roce 2004 navrhly obě strany sporu možné řešení založené na modelu „výměny kus za kus“ ve snaze vyhnout se rozdělení ostrova vedví. Nejdříve Rusko navrhlo Číně výměnou za celý ostrov několik přebytečných torpédoborců. (Iwashita in Baldacchino 2017) Čína tento návrh odmítla a přednesla návrh vlastní - Výměnou za přenechání Ussurijského ostrova Rusku požadovala území v okolí řeky Tuman, které by Číně poskytlo přístup k Japonskému moři. (Hyer 2015) Na tento návrh naopak nepřistoupilo Rusko. Třebaže oba návrhy selhaly a ostrov si oba státy o rok později rozdělily, potvrdil tento spor využití modelu výměny v praxi.

V případě Karabachu selhal tento model zejména kvůli neochotě představitelů Arménie i Ázerbájdžánu přijmout obyvateli těchto dvou států nepřijatelný návrh řešení a ohrozit tak svou vlastní pozici. V Arménii byl odpor veřejnosti motivován primárně neochotou vzdát se suverenity nad oblastí Meghri a strategicky vysoce významné společné hranice s Iránem. V Ázerbájdžánu pak neochotou slevit z požadavku územní integrity a hrozící ztrátou Náhorního Karabachu. I přes selhání konceptu teritoriální směny však tento návrh z diskuze o budoucím mírovém urovnání konfliktu nevymizel. Vznik Nachičevanského koridoru má nadále své zastánce - v dubnu 2018 této možnosti deklaroval podporu i bývalý spolupředseda Minské skupiny, ruský generál Vjačeslav Trubnikov. (Azeri Daily 2018)

Zejména na arménské straně jsou však vyhlídky přijetí mírového návrhu, založeného na tomto modelu značně problematické. Arménsko-iránská spolupráce a společná hranice nijak neztratily ze svého významu pro arménskou strategickou koncepci zejména v oblasti

energetické bezpečnosti. Značnou roli hraje plynovod, dokončený v roce 2008. Ten ročně do Arménie přivádí 500 milionů m³ zemního plynu, pokrývá tedy pětinu arménské spotřeby a přispívá k diverzifikaci zdrojů. (RFE/RL 2016) Výměnou za dodávky plynu poskytuje Arménie Iránu elektřinu produkovanou arménskými hydroelektrárnami. V únoru 2018 podepsali zástupci Arménie a Iránu smlouvu, vztahující se k další fázi projektu výměny elektřiny za plyn. Mělo by tak dojít k dalšímu posílení vzájemných energetických vazeb a navýšení kapacity tohoto projektu. (Tert.am 2018) Významnost regionu pro Arménii potvrdilo i v prosinci 2017 vytvoření „svobodné ekonomické zóny“ v Meghri na arménsko-iránské hranici. Tehdejší arménský premiér Karapetjan zdůraznil její význam, když uvedl že: *"vytvoření svobodné ekonomické zóny v Meghri je důležité protože se nachází na iránské hranici, což poslouží jako dodatečný podnět pro zintenzivnění obchodně-ekonomických vztahů mezi oběma zeměmi, čímž posílí stávající spolupráci"* (Karapetjan in Financial Tribune 2017)

Tento problém se pokusil Goble vyřešit modifikovanou verzí svého plánu. Jejím základem bylo stále územní spojení Ázerbájdžánu s Nachičevanem pomocí vytvoření koridoru procházejícího přes Meghri, zároveň měl, ale Arménii případnou Sadaracký rajón na severozápadě Nachičevanu. (Panarmenian.net 2008) Společná arménsko-iránská hranice by tak byla zachována, pouze přesunuta severněji. Tato varianta by však přinesla řadu jiných problémů, které by ji činily pro obě strany nepřijatelnou. Ztráta Sadaraku by pro Ázerbájdžán znamenala i ztrátu krátké, ale významné společné hranice s Tureckem. Tato varianta by byla vzhledem k blízkým vztahům mezi těmito dvěma státy Ázerbájdžánem odmítnuta na základě stejných důvodů, z jakých je pro Arménii nepřijatelná ztráta hranice s Iránem. Sardak se podobně jako Meghri stává pro svůj strategický význam místem množství významných turecko-ázerbájdžánských projektů, jako je například výstavba železnice mezi Nachičevanem a tureckým městem Kars (Jardine 2018) V kombinaci s ázerbájdžánskou neochotou opustit princip územní celistvosti se proto jeví varianta teritoriální výměny, založená na jakékoliv variantě Gobleova plánu či Pařížských principech jako nejméně pravděpodobná z předložených modelů z důvodu kategorického odmítnutí arménskou i azerskou veřejností. V případě že by obsahoval návrh i připojení Karabachu k Arménii, mohl by narazit na odpor i mezi karabašskými Armény, kteří v rostoucí míře preferují nezávislost.

4.4. Sdílená kontrola

Mechanismus sdílené kontroly, spočívající ve společné správě a využívání teritoria lze v případě Náhorního Karabachu aplikovat dvěma způsoby – Prvním je sdílení suverenity nad Karabachem mezi Arménií a Ázerbájdžánem. Tím druhým pak uspořádání, kdy by kontrola na území bývalé NKAO byla sdílena mezi Ázerbájdžánem a samotnou karabašskou vládou bez zapojení Arménie.

Kondominium

První způsob, tedy situace kdy by suverenitu sdílel Ázerbájdžán a Arménie je nejbližší historické a široce přijímané definici kondominia, tedy dva nebo více států vykonávající sdílenou suverenitu nad územím. Kondominium však jako nástroj řešení mezinárodních sporů od konce druhé světové války ztratilo na popularitě. Podle kritiků se jedná o pozůstatek středověku a neefektivní nástroj, případně unikátní anomálií s omezenou aplikovatelností. (Samuels 2008) Napříč 20. stoletím více kondominií zaniklo, než vzniklo a to včetně tří často zmiňovaných historických příkladů tohoto zřízení. Neutrální Moresnet spravovaný od roku 1815 vládami Německa a Nizozemí (od roku 1830 Belgie) zanikl v roce 1920. Anglo-Egyptský Súdán, existující od roku 1899, získal v roce 1956 nezávislost. Zatím posledním příkladem zániku kondominia v pravém slova smyslu byly Nové Hebridy, které v roce 1980 po 74 letech společné britsko-francouzské vlády získaly nezávislost jako Vanuatu.

Jak však upozorňuje Joel H. Samuels, kondominium i princip sdílené suverenity jako takový se z diskurzu řešení mezinárodních konfliktů vytrahly neprávem. Bývalá historická kondominia selhala podle něj kvůli důvodům nesouvisejícím se sdílenou suverenitou, jejich podoba nebyla dostatečně naplánována nebo nešlo o skutečná kondominia i přes toto jejich časté označování. (Samuels 2008) Podporu tomuto tvrzení nabízí i důvody ukončení existence tří dříve zmíněných kondominií. Moresnet byl připojen k Belgii v důsledku první světové války, Anglo-Egyptský Súdán získal nezávislost zejména v důsledku Egyptské revoluce v roce 1952 a kondominium na Nových Hebridách, často označované za příkladný model sdílené suverenity, bylo ukončeno v důsledku širší vlny dekolonizace. Tento nástroj byl zároveň úspěšný ve vyřešení původního územního sporu v jednotlivých případech, protože jakýkoliv následující spor mezi oběma stranami zpravidla neměl teritoriální povahu – Mezi Egyptem a Británií panovalo napětí zejména kvůli britské snaze ovládat vnitrostátní politiku v Egyptě, v Moresnetu k rozkolu došlo až v souvislosti s první světovou válkou a na Nových Hebridách se Francie s Británií dostaly do sporu zejména v otázce způsobu hebridského přechodu k nezávislosti. (Warburg 1993; Woodward 2014; Earle 2012) I kondominium ve své klasické

podobě – dva státy sdílející suverenitu nad třetím územím – má tedy místo v diskuzi o možném řešení územních sporů.

Třebaže nebyla nikdy součástí formálně předloženého mírového plánu²⁵, v případě Náhorního Karabachu bývá varianta kondominia označována zejména jako „Andorrský model“.(Potier 2001; Abasov, Kačatrian 2006) Andorra bývá označována za nejstarší kondominium. Od roku 1278 byly svobody a práva Andorry společně garantovány spoluknížaty, tedy francouzskou hlavou státu a biskupy z Urgellu. S modernizací během 19. století ustanovila Andorra vlastní legislativu, třebaže oba suveréni měli stále rozsáhlé pravomoci. Přijetím ústavy v roce 1993 získala Andorra vlastní suverenitu, vstoupila do OSN a došlo k zásadní změně politického systému. V současnosti je tedy z tohoto mocenského uspořádání zachována pouze pozice francouzského prezidenta a biskupa z Urgellu jako dvou hlav státu Andorry. (Stiles 2018)

Mechanismus kondominia neboli Andorrský model, předpokládá tedy v případě Karabachu sdílení mezinárodní suverenity nad Náhorním Karabachem mezi Arménií a Ázerbájdžánem. To by však bylo doprovázeno ale i existencí oddělené karabašské entity s vlastní legislativou, exekutivou nebo i justicí. Relevantnějším příkladem podobného uspořádání a i případným základem pro vypracování mírového plánu by mohl být distrikt Brčko v Bosně a Hercegovině, který byl uveden jako příklad mechanismu sdílené kontroly již v první kapitole. Brčko se liší od typických příkladů kondominií, včetně Andorry, zejména faktem že ani jedna z entit (Federace Bosny a Hercegoviny a Republika srbská) sdílející „kontrolu“ nevykonává na území Distriktu jakoukoliv pravomoc. Brčko má v současnosti vlastní legislativu, 31-člennou Skupštinu, exekutivu reprezentovanou starostou i soudní systém nezávislý na obou entitách. (Venice Commission 2011) I přesto je však Brčko na entity blízce navázáno, zejména v otázce občanství. Občané Brčka jsou zároveň občany jedné ze dvou entit, přičemž mají i právo hlasovat v tamějších volbách. Mírové uspořádání v Brčku bylo označeno za jedno z nejúspěšnějších na území bývalé Jugoslávie, které v mnoha ohledech předčí i samotnou bosenskou konfederaci. (Moore 2013)

Na straně Ázerbájdžánu by varianta kondominia mohla překlenout výtky stojící za selháními dosavadních plánů. Ázerbájdžánský požadavek na obnovení mezinárodní suverenity nad územím bývalé NKAO by byl naplněn, byť by tato suverenita byla sdílena s

²⁵ Podle některá arménských a azerských médií však měla být andorrská varianta součástí rozhovorů v Key Westu, přičemž jedním z údajných bodů měla být i účast zplnomocněných zástupců Arménie a Ázerbájdžánu v karabašských vládních strukturách. (Abasov, Kačatrian 2005)

Arménií. Třebaže by byla nutná delegace veškerých pravomocí centrální vlády na lokální karabašskou samosprávu, nemuselo by nutně dojít ke konfliktu s deklarovanou ázerbajdžánskou pozicí autonomie v nejvyšší možné míře jako jediného možného řešení konfliktu. Sdílená suverenita by brala v potaz i výtky Ázerbájdžánu vedoucí k selhání plánu „společného státu“ z roku 1997. Podle Baku by tento plán vytvořil na území Ázerbájdžánu dva zcela nezávislé, sobě si rovné státy. Toto přesvědčení vedlo ke kategorickému odmítnutí horizontálních vztahů mezi Baku a Stěpanakertem. (Geukjian 2016) Setrvání Karabachu pod ázerbajdžánskou suverenitou by naznačovalo alespoň formálně vertikální vztahy mezi Baku a Stěpanakertem a mohlo by tak být pro azerské představitele i veřejnost přijatelnější než jiné formy kompromisu.

Uspořádání podobné tomu v distriktu Brčko se nejeví jako zcela nepřijatelné ani pro představitele Arcachu. Třebaže je požadavek na plnou nezávislost stále základem pozice karabašské vlády, ve prospěch plánu založeného na mechanismu kondominia hovoří řada faktorů. Historický precedent, zejména přijetí plánu společného státu ukazuje, že Stěpanakert je ochoten v případě dostatečných záruk a naplnění svých podmínek ochoten ustoupit z požadavku naprosté mezinárodní nezávislosti. Ve srovnání s konfedačním plánem z roku 1997 by kondominium nenabízelo karabašským Arménům několik důležitých atribut jako například možnost libovolně uzavírat vybrané mezinárodní smlouvy nebo záruku formálně horizontálních vztahů s Baku. Zároveň by však mohla tato varianta zajistit dostatečné záruky ve srovnání s „pouhou“ autonomií, aby Stěpanakert na tento kompromis přistoupil. Jednou z těchto záruk by mohla být právě spoluúčast Arménie na správě kondominia. Zatímco naprostá suverenita Ázerbájdžánu nad územím bývalé NKAO je pro karabašské autority nepřijatelná jako odporující principu národního sebeurčení, sdílená suverenita Arménie na tomto teritoriu by tento princip mohla naplnit. Podobně jako v případě plánu společného státu, i varianta kondominia by mohla být Armény považována za kompromis dostatečně se blížící nezávislosti. Dostatečnou podporu by mohla mít ze strany veřejnosti i s ohledem na pozici některých arménských politických sil, požadujících sloučení Karabachu s Arménií. (Manojan in Turan 2019)

Třebaže se však mechanismus kondominia jeví jako vhodný pro sloučení některých vzájemně protichůdných základních požadavků v oblasti konečného statutu, jiné problémové otázky neřeší. Ázerbájdžán požaduje obnovení nejen státní suverenity, ale i územní integrity, která nadále hraje klíčovou roli v definici ázerbajdžánské diplomatické strategie, jak připomíná prezident Alijev. (Azernews 2017; Jamnews 2018) Vznik karabašského kondominia by územní

integritu Ázerbájdžánu narušil a odporoval tak jednomu ze základních azerských požadavků. Pro Baku by tedy mohl být nepřijatelný z podobných důvodů jako plán Společného státu, tedy že by karabašský statut neodpovídal rozsáhlé autonomii, ale de facto vzniku nezávislého státu. Je nejisté, zda by klíčové rozdíly oproti plné nezávislosti i plánu společného státu, zejména potvrzení ázerbájdžánské suverenity nad Karabachem a jasně definovaný vztah mezi Baku a Stěpanakertem na vertikální úrovni byly dostatečné na zmírnění pozice Ázerbájdžánu. Námitky by se mohly objevit i ze strany Arménů. Třebaže byla Arménie i Karabach ochotny přistoupit na plán Společného státu, kompromisní varianta Kondominia by mohla na jejich straně požadovat příliš mnoho ústupků a nabízené záruky by nemusely být dostatečné. Problematická by zřejmě byla zejména oblast armády. Zatímco dřívější návrhy zajišťovaly Karabachu vlastní národní gardu či jiné ozbrojené složky, případné kondominium by ze své podstaty vyžadovalo částečnou či úplnou demilitarizaci a rozpuštění karabašských ozbrojených složek. Vzhledem k míře militarizace karabašské společnosti a roli, jakou armáda hraje v tamějším systému sociální péče je Arcach označován za „Militarizovanou sociální demokracii“. (Antimonov 2018) Je proto nepravděpodobné, že by Stěpanakert na podobný požadavek přistoupil. Případný mírový návrh by proto musel buď nabídnout dostatečné záruky pro status quo, například ve formě rozsáhlé mírové mise, nebo navrhnout uspořádání, které by umožnilo Karabachu zachovat si určitou formu nezávislosti v otázkách obrany.

Přidružený stát

Druhá varianta, tedy kontrola sdílená mezi Ázerbájdžánem a Náhorním Karabachem, odpovídá koncepci společného státu z roku 1997. Ta však byla z dříve popsaných důvodů odmítnuta Baku a vzhledem k silící pozici Ázerbájdžánu se proto nejeví jako realistická možnost. Způsobem, jak dosáhnout sdílené kontroly Karabachu a zároveň překonat problémové oblasti plánu společného státu by mohla být koncepce přidruženého státu, v kontextu karabašského konfliktu nazývána jako tzv. „tatarstánský model“, podle vztahu mezi Tatarstánem a Ruskou Federací mezi lety 1994 až 2000. Základem pro tento model může být kromě Tatarstánu i vztah mezi Novým Zélandem a Niue. Podle Cornella by Náhorní Karabach při využití teoretického „tatarstánského modelu“ disponoval státností a podstatným stupněm sebeurčení, hraničícího v ekonomických otázkách s nezávislostí. Měl by právo v některých oblastech navazovat nezávisle mezinárodní vztahy. Zároveň by ale na základě smlouvy potvrdil svou přidruženost k Ázerbájdžánu, a přestože by byl státem, tvořil by část Ázerbájdžánského státního útvaru.

Podle Cornella tento model vyhovuje ázerbajdžánské nabídce poskytnutí „nejvyšší možné míry autonomie, hraničící s nezávislostí“, ale dělá tak bez použití samotného termínu „autonomie“, který je pro arménskou veřejnost nepřijatelný. Debatě mezi „horizontální“ a „vertikální“ podobou vztahů mezi Baku a Stěpanakertem se model Tatarstánu vyhýbá navázáním vztahů „diagonálních“ (Cornell 2000: 123) Pro hlubší prozkoumání možnosti využití tatarstánského modelu hovoří i fakt, že mu Ilham Alijev již v minulosti vyjádřil podporu. Třebaže nedefinoval přesně, jak blízko by následoval příklad Tatarstánu, upozornil, že kdyby případný návrh přesně kopíroval tento model, Karabach by měl právo: *"udržovat trvalé zastoupení v jiných státech a účastnit se mezinárodních a zahraničních ekonomických vztahů."* (Alijev citován Geukjian 2016: 156)

Využití Tatarstánu jako modelu pro případný mírový plán má přesto řadu komplikací. Vztah mezi Tatarstánem a Ruskou Federací byl mezi lety 1994 a 2000 poměrně nejasný, zejména v otázce mezinárodní právní subjektivity. Smlouva ustanovující tento vztah se zmínce o právní subjektivitě republiky vyhýbala a odkazovala jak na republikovou ústavu Tatarstánu, tak federální ústavu Ruska, jejichž ustanovení si navzájem odporovala a vylučovala se. Z právní stránky měly dohody mezi Kazaní a Moskvou charakter vnitrostátních i mezinárodních dohod a vztah samotný byl označován za federativní i konfederativní. (Marian 2009) Tato právní nejednoznačnost však může být v kontextu Karabachu pozitivem. Jak ukázal dosavadní mírový proces, nejznatelnějších průlomů ve vyjednávání se podařilo dosáhnout, když měly obě strany prostor pro vlastní interpretaci dojednaných podmínek, třebaže bude potřeba tyto interpretace v pozdějších fázích sjednotit.

Přidružený stát není na rozdíl od kondominia jednoznačně definován. OSN uvádí v rezoluci 1541 (XV) několik atribut vzniku přidruženého státu, mezi které patří nutnost uznání individuality a kulturních charakteristik teritoria, přesná povaha vztahů přidružených států se v jednotlivých případech liší. Většina teritorií označovaných za volně přidružené státy, jako Palau nebo Marshallovy ostrovy však disponuje vlastní suverenitou a plnou nezávislostí v řadě oblastí. (US Department of State 2003) Jsou proto v případě Náhorního Karabachu nevhodné jako základ pro případný model mírového plánu z důvodu nepřijatelnosti pro Ázerbajdžán. Vztahem nejvíce odpovídajícím formě přidruženého státu, tak jak byla reprezentována Tatarstánem před rokem 2000, je v současnosti pozice Niue v rámci Novozélandského království. Niue v současnosti není členem OSN, a třebaže má v mezinárodním právu pozici nezávislého státu, s výjimkou 7 států je mezinárodní komunitou považováno za samosprávné území Nového Zélandu. (Quentin-Baxter 1999) Statut Niue je označován za samosprávu nejen

vládou Nového Zélandu, ale je takto popsán i v ústavě Niue z roku 1974. (Niue Constitution Act 1974) Občané Niue mají novozélandské pasy a automaticky se stávají i občany Nového Zélandu. Niue tedy není nezávislým státem, ale je označeno za samosprávnou jednotku. Podobné označení by bylo pravděpodobně v kontextu Náhorního Karabachu i pro nepřijatelnost pojmu „autonomie“ pro karabašské Armény nezbytné. Ázerbájdžán označil plán Společného vztahu za nepřijatelný, protože by postavil Baku a Stěpanakert na horizontální úroveň v rámci vyšší správní jednotky „společného státu“, kterého by byly Náhorní Karabach i Ázerbájdžán součástí. Niue i stát Nový Zéland formálně podléhají Novozélandskému království, které je odlišné od státu Nový Zéland. Tato entita je však pouze společenstvím zemí v rámci Commonwealthu a Nový Zéland je jediným jejím subjektem se všeobecně uznávanou mezinárodní suverenitou a reprezentací v OSN. (Quentin-Baxter 1999) V tom se liší od plánu společného státu, který navrhoval přiřknout suverenitu nově vzniklé entitě nadřazené jak Karabachu, tak Ázerbájdžánu. Vztah mezi Niue a Novým Zélandem by tedy mohl pro případný plán založený na sdílené kontrol sloužit jako zdroj inspirace.

Plán inspirovaný příklady Tatarstánu a Niue, tedy forma kontroly a suverenity sdílené mezi Ázerbájdžánem a Náhorním Karabachem, by sdílel řadu znaků podobných Plánu společného státu. Mezi podobnosti by patřilo dvojí občanství pro obyvatele Karabachu nebo téměř naprostá nezávislost karabašských autorit ve vnitropolitických záležitostech. Pro zabránění a priori odmítnutí by se však musel jakýkoliv návrh založený na této formě sdílené kontroly dostatečně odlišovat od plánu z roku 1997. Tatarstán před rokem 2000 a Niue by mohly sloužit jako příklad pro vytvoření diagonálních vztahů mezi Baku a Stěpanakertem, kdy Náhorní Karabach by byl entitou odlišnou od státu Ázerbájdžán, zároveň by však nedisponoval vlastní mezinárodní suverenitou. Podobně jako v případě Nového Zélandu by však nesmělo jít o vertikální vztah, což by bylo dosaženo autonomií v domácích otázkách i vybraných oblastech zahraničních vztahů, podobně jako tomu bylo v případě společného státu. Zároveň by však mělo být zabráněno vzniku horizontálního vztahu ponecháním formální právní suverenity Ázerbájdžánu namísto jejího přesunutí na nově vytvořený „Společný Stát“.

Není jisté, zda by nejasná koncepce přidruženého státu byla vnímána jako dostatečně odlišná od návrhu z roku 1997. Je pravděpodobné, že i v případě úspěšného vypracování návrhu na základě tohoto modelu by musel být případný plán dostatečně vágní, aby zkombinoval neslučitelné pozice obou stran. Dlouhodobě rizikovější by pak byla varianta zvolena při vypracování politického vztahu mezi Tatarstánem a Ruskem, kdy byly v určitých oblastech jejich ústavy, ale i společné smlouvy, dvojznačné či zcela protichůdné. (Marian 2009)

Mechanismus sdílené kontroly v jakékoliv své variantě se ve srovnání s ostatními modely jeví jako nejvhodnější pro vypracování teoretického mírového plánu. Kondominium i přidružený stát by mohly uspět v překonání navzájem protichůdných požadavků obou stran konfliktu, respektive se jedná o jediné varianty budoucího uspořádání, která se snaží tyto požadavky akomodovat v jejich nejširší možné míře. Podobně pozitivně byl však vnímán i plán společného státu a i jakýkoliv budoucí plán založen na sdílené kontrole by disponoval řadou problémů. Kromě zatvrzení pozic obou stran od přijetí Bišveckého protokolu vedoucího k neochotě přistoupit k ústupkům v takové míře jako dříve to může být i nedostatečná odlišnost případného plánu od již odmítnutých mírových návrhů. Klíčová by však byla i schopnost a zejména vůle obou stran úspěšně přesvědčit veřejnost o nutnosti ke kompromisu. Jak však ukazují průzkumy veřejného mínění, snaha o širší přijetí potřeby ústupků v určitých oblastech se jeví jako značně náročná a mírový návrh by proto musel být dostatečně nespécifický, aby umožnil oběma stranám prezentovat jej jako své vítězství.

4.5. Přenechání kontroly třetí straně a mechanismy řešení konfliktů

Mechanismus přenechání kontroly podle Wallensteena vyžaduje společnou dohodu obou stran sporu na externalizaci kontroly a přesunu správy sporného zdroje do rukou třetí strany. Třebaže mezinárodní správa Náhorního Karabachu nebyla nikdy explicitně součástí mírového návrhu, předchozí plány zahrnovaly omezení autority karabašské vlády v určitých oblastech. Ty jsou spojeny zejména s fázovým přístupem zahrnujícím plán „kroku za krokem“ z roku 1997 a „Madridské principy“ z let 2007 a 2010. V obou těchto návrzích by došlo k realizaci přenechání kontroly třetí straně v regionech pod kontrolou arménských a karabašských jednotek, ale nenáležících do bývalé NKAO. K tomu mělo dojít nasazením mezinárodních mírových sborů, které tak měly zajistit, že žádná ze stran nezpůsobí opětovnou eskalaci konfliktu.

Stažení jednotek z území v okolí Karabachu však odmítla Arménie i karabašská vláda v letech 1997 i 2010 protože takový krok vnímaly oba státy jako bezpečnostní riziko. Eskalace bojů v roce 2016 toto přesvědčení ještě prohloubila a zvýšila význam těchto území pro karabašské Armény. Jak upozorňuje de Waal, v 90. letech byla linie kontaktu poměrně klidnou zónou. Hlídali ji jen lehce ozbrojení vojáci a obě strany od sebe dělil pouze ostnatý drát. V současnosti je však linie kontaktu těžce opevněným bojištěm, připomínajícím zákopy první světové války, s 20 tisíci muži na obou stranách a sofistikovanou soustavou bojových systémů. (de Waal 2016) Po zastavení bojů v roce 2016 navíc ohlásila vláda Náhorního Karabachu záměr dále posílit tamější opevnění. Toto rozhodnutí vysvětlil karabašský premiér Ara Harutjunjan,

když uvedl, že posílení obrany musí být "*nejvyšší prioritou, protože pouze silná hranice a odvaha arménských vojáků může zaručit mír pro naše děti*" (Gabrielian, Danieljan 2016). Z bezpečnostního hlediska tedy význam okupovaných území pro Karabach od roku 1997 značně narostl. Dříve tento význam pramenil z potencionálního využití těchto území jako základen pro ostřelování Stěpanakertu nebo jiných měst. Dnes se na nich nachází rozsáhlá bezpečnostní síť, o kterou by byla karabašská armáda v případě svého stažení ochuzena. V karabašské a arménské naraci by tak došlo k zásadnímu znevýhodnění arménských jednotek v případě možného konfliktu.

Udržení kontroly nad okupovanými územími považuje za zásadní i širší karabašská veřejnost. Již v roce 2010, tedy v době zablokování rozhovorů o aktualizovaných Madridských principech a 6 let před čtyřdenní válkou, považovala většina karabašských Arménů stažení se z okupovaných území za naprosto nepřijatelné. (Kambeck 2010) I vlivem těchto faktorů karabašští představitelé nadále požadují uznání nezávislosti Karabachu již v první fázi jednání. Požadavky Arménie jsou dlouhodobě podobné těm karabašským. Určení konečného statutu Náhorního Karabachu musí předcházet stažení arménských jednotek z okupovaných území. V září 2017 bývalý ministr zahraničí Eduard Nalbandjan naznačil, že Jerevan projednával předání některých obsazených území a prohlásil že "tato území nepředstavují pro bezpečnost Arcachu žádnou hrozbu". Tento výrok zapříčinil napříč arménskou společností rostoucí nelibost. Uklidnění rostoucího domácího odporu dosáhlo až prohlášení náčelníka arménského generálního štábu Mojsese Hakobjana o klíčové roli „bezpečnostní zóny“ v oblastech obklopujících bývalou NKAO a že i malé ústupky by měly pro bezpečí karabašských Arménů dramatické následky. (Abrahamjan 2017)

Neochota Arménie a Náhorního Karabachu přenechat kontrolu nad území v okolí bývalé NKAO třetí straně ani s potvrzením rozsáhlých záruk naznačuje, že varianta dobrovolného předání kontroly třetí straně podobná UNMIK²⁶, tj. v případě Karabachu nahrazení karabašské vlády mezinárodní administrativou pod záštitou OSN, je téměř nemožná. Zejména pokud by případný plán neuděloval této administrativě pouze dočasný statut a nepředcházela by již určenému konečnému statutu Karabachu. Druhá varianta, tedy vynucení případné mezinárodní správy Karabachu ozbrojenou intervencí jak tomu bylo i v případě Kosova není příliš realistická. To podporuje řada rozdílů mezi situací v Náhorním Karabachu dnes a v Kosovu po konci Jugoslávských válek. Kromě absence rozsáhlého porušování lidských práv v Karabachu

²⁶ United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

je to i odlišné geopolitické postavení Arménie v současnosti a Jugoslávie v roce 1999. (Hajrapetjan 2010)

Podobně jako přenechání kontroly třetí straně i aplikace výsledků arbitráže by vyžadovala ochotu obou stran dobrovolně přistoupit ke kompromisu. Třebaže se Mezinárodní soudní dvůr otázkou Náhorního Karabachu nezabýval, v roce 2010 se vyjádřil k vyhlášení nezávislosti Kosova, když rozhodl, že toto prohlášení z roku 2008 neodporovalo mezinárodnímu právu. V Arménii, ale i Karabachu, bylo toto rozhodnutí veřejností vřele přijato a společně s řadou arménských i zahraničních autorů jej vnímala jako precedent, potvrzující že ani nezávislost Karabachu neodporuje rámci mezinárodního práva.²⁷ Představitelé Ázerbájdžánu se naopak vůči tomuto rozhodnutí vymezili a opakovaně odmítali, že by mělo jakékoliv důsledky pro arménsko-azerský konflikt. (RFE/RL 2010) O téměř desetiletí později ani jedna strana nezažádala Mezinárodní soudní dvůr o posouzení legality karabašské deklarace nezávislosti. Ze strany Ázerbájdžánu tato pozice pramení z postoje k tzv. kosovskému rozhodnutí, kdy Baku upozornilo, že rezoluce soudního dvora nejsou závazné a že na rozdíl od kosovského konfliktu se Náhorním Karabachem nezabývá OSN, ale OBSE v rámci mediačních snah Minské skupiny. (Azernews 2010b) Arménie naopak tuto variantu odmítá pravděpodobně i kvůli své dlouhodobé pozici odmítající její účast v konfliktu mezi podle Arménie zcela nezávislým Karabachem a Ázerbájdžánem. Ve vztahu k jiným případům dotýkajícím se zejména porušování lidských práv na území Karabachu však Soud shledal, že Náhorní Karabach je de facto pod kontrolou Arménie. (Milanovič 2015) V případě projednávání karabašské otázky by však soud pravděpodobně rozhodl v neprospěch Arménie, a to i díky zásadním rozdílům mezi Karabachem a Kosovem. Mezi ně patří i násilná povaha konfliktu, znemožňující aplikaci kosovského scénáře na Karabach nebo již existující mezinárodní podpora, včetně několika rezolucí OSN, které se doposud dostalo pozici Ázerbájdžánu. (Musajev 2011)

Druhým klíčovým mechanismem řešení konfliktu je podle Wallensteena nástroj referenda či plebiscitu. Určení konečného statutu Karabachu v referendu je v současnosti součástí Madridských principů, v jejichž formálním rámci doposud mírová jednání stále probíhají. I přesto je však aplikace tohoto nástroje problematická nejen vlivem faktorů komplikujících mírové plány, kterých bylo doposud referendum součástí (jako například sporné otázky stažení arménských sil či Lačinského koridoru), ale i kvůli protichůdným požadavkům

²⁷ Kalatjan 2016; RFE/RL 2010

obou stran v této otázce. Třebaže Arménie i Ázerbájdžán v principu souhlasí s určením konečného statutu Karabachu právně závazným referendem,²⁸ dvě sporné oblasti znemožňují shodu. První jsou možnosti, které by v referendu byly předloženy. Odlišné pozice v této oblasti se projevují i v odlišné interpretaci aktualizovaných Madridských principů. Zatímco Arménie požaduje zahrnutí varianty nezávislosti, Ázerbájdžán odmítá možnost, že by referendum mohlo ke karabašské nezávislosti vést. Druhým problémovým faktorem je účast azerských uprchlíků z bývalé NKAO a okolních 7 oblastí Ázerbájdžánu na případném referendu. V průběhu konfliktu opustilo území v současnosti pod arménskou kontrolou přes 400 tisíc Azerů. Náhorní Karabach má přitom dnes necelých 150 tisíc obyvatel. Referendum o statusu Karabachu, pokud by se jej účastnili všichni původní obyvatelé okupovaných území, by zcela jistě nepotvrdilo arménský požadavek nezávislosti. (Johansson 2009) Arménie tedy vyžaduje referendum o politickém statutu Náhorního Karabachu, kterého by se účastnili pouze Arméni. Ázerbájdžán naopak požaduje účast azerských uprchlíků na referendu o právním statutu Karabachu v rámci Ázerbájdžánu. (Zijadov 2009) Neslučitelnost těchto pozic téměř vylučuje, že by bez rozsáhlých kompromisů na obou stranách mohlo dojít k využití referenda či plebiscitu k určení konečného statutu sporného území. V souladu s výrokem arménského premiéra Pašinjana o nutnosti schválení jakékoliv mírové dohody veřejností je však pravděpodobné že bude tento nástroj využit ke konečnému potvrzení předchozího dohodnutého mírového plánu lidovým hlasováním.

²⁸ Představitelé Náhorního Karabachu však vůči referendu mají výhrady, zejména kvůli obavám z případné delegitimace referenda o vyhlášení nezávislosti z roku 1991. (Johansson 2009)

Závěr

S trváním přesahujícím tři desetiletí je konflikt mezi Ázerbájdžánem a arménskou populací Náhorního Karabachu jedním z nejdéle trvajících nevyřešených konfliktů v blízkém okolí Evropy. I přes reálnou možnost obnovení otevřené války, která by měla rozsáhlý dopad i mimo kavkazský region, se však ani po čtvrtstoletí nepodařilo mediátorům zásadně přiblížit konečnému mírovému řešení tohoto sporu. V této práci jsem se pokusil nejen určit důvody selhání doposud oficiálně předložených mírových plánů, ale i na základě těchto důvodů zjistit jaký model mírového uspořádání je nejvhodnějším základem pro budoucí mírový plán.

První kapitola představuje teoretický základ a analytický rámec práce, vycházející z díla Johana Galtunga. Klíčovou je koncepce inkompatibility jako stěžejní komponenty mezinárodního konfliktu, jejíž odstranění je nezbytné pro úspěšné řešení sporu. Následně byly představeny dílčí mechanismy a modely odstranění inkompatibility, vycházející z této Galtungovy koncepce, tak jak je představil Peter Wallensteen. Aplikace těchto mechanismů na mírová řešení historických konfliktů dokázala, že je možné jejich praktické využití pro konstrukci teoretických mírových plánů. V druhé kapitole jsem představil stručné shrnutí historického pozadí, průběhu konfliktu a počátku mírového procesu, včetně vzniku a kompozice tzv. Minské skupiny. Toto shrnutí bylo nezbytné pro pochopení nejen výchozích pozic dílčích stran během poválečného jednání, ale ukazuje i původ jejich postojů a nálad v dávném historickém původu arménsko-azerského konfliktu.

Hlavní část práce byla zaměřena na zodpovězení dvou hlavních výzkumných otázek. V kapitole třetí to byla první z nich: „*Jaké jsou důvody neúspěchu doposud předložených návrhů řešení konfliktu o Náhorní Karabach?*“. Analýza důvodů stojících za selháním jednotlivých mírových návrhů od Biškeckého protokolu až do současnosti potvrzuje, že za dosavadním neúspěchem stojí neochota aktérů konfliktu přistoupit ke kompromisu v několika klíčových otázkách. Tato neochota je ovlivněna zejména utvrzováním pozic veřejnosti, způsobena v Ázerbájdžánu zlepšující se ekonomickým i vojenským postavením, a v Arménii a Náhorním Karabachu rostoucím přesvědčením že současný stav je *fait accompli* a jeho změna by ohrozila národní bezpečnost Arménů v obou entitách. Obecněji by se dalo říci, že za odmítnutím jednotlivých mírových plánů stojí jejich vnímaná neslučitelnost se základními principy jedné ze stran konfliktu, jmenovitě tedy na arménské straně s požadavkem na princip národního sebeurčení a na ázerbájdžánské straně s požadavkem na obnovení územní suverenity a integrity.

V kapitole čtvrté následně odpovídám na druhou výzkumnou otázku, tedy: „*Jaký je nejvhodnější model pro návrh politického řešení konfliktu o Náhorní Karabach?*“. Na základě Wallensteenových mechanismů odstranění inkompatibility prezentovaných v první kapitole byly odvozeny možné základní principy teoretických mírových plánů. Za využití poznatků z předchozí kapitoly a vyhodnocení pozic obou stran jsem následně zodpověděl výzkumnou otázku. Jako nejvhodnější se jeví aplikace mechanismu sdílené kontroly v jedné ze svých podob, tedy formou kondominia i teoretického modelu přidruženého státu. Realističtější, a do určité míry i více konvenční, je však pravděpodobně druhá varianta. Ostatní analyzované modely byly příliš podobné dosavadním, již zamítnutým, mírovým návrhům a odporovaly by tak deklarovaným cílům obou stran. Mechanismus sdílené kontroly naopak nejreálněji umožňuje snahu o nalezení cesty k překonání inkompatibilních cílů aktérů konfliktu. Jako nejméně pravděpodobné se na druhou stranu jeví plány založené na explicitním naplnění cíle pouze jedné ze stran, jmenovitě tedy mechanismy výměny a rozdělení, které by byly téměř jistě naprosto nepřijatelné pro přinejmenším jednoho z aktérů konfliktu. Za zmínku stojí i nízká pravděpodobnost možnosti změny priorit zúčastněných stran v důsledku politické změny nebo ekonomické krize, jak dokazuje kontinuita pozic na obou stranách napříč desetiletími.

Využitá literatura i prameny odpovídala svou podstatou jednotlivým částem práce. První kapitola byla založena zejména na publikacích Johana Galtunga a Petera Wallensteena, poskytujících teoretický základ a analytický rámeček. Doplněny přitom byly literaturou a prameny mapujícími konflikty, na které byly aplikovány jednotlivé Wallensteenovy mechanismy. Třebaže se většinou nejednalo o odbornou literaturu, pro potřeby této kapitoly byly adekvátní např. i novinové články prezentující okolnosti ukončení daného konfliktu. Následující kapitoly mapující historii a průběh války i následného mírového procesu využívaly zejména odbornou literaturu zabývající se problémem arménsko-ázerbajdžánského konfliktu, doplněnou o menší množství pramenů dokreslující pozice obou stran a důvody odmítnutí jednotlivých mírových plánů. Z odborné literatury patřily mezi nejvýznamnější díla výzkumníků Svante E. Cornell, Tomáše Šmída a Thomase DeWaala, které svou objektivitou i kvalitou umožnily sestavení nestranného shrnutí průběhu konfliktu.

Analýza dosavadních mírových návrhů a se opírala zejména o prameny arménského a azerského původu, jako například novinové články reprodukcující vyjádření státních představitelů. V této chvíli je vhodné zmínit omezení této práce, zejména tedy její základ v anglojazyčných publikacích, třebaže z velké části azerských a arménských autorů. Jazyková bariéra však znemožnila využití zdrojů v arménském, ruském nebo azerském jazyce, což mohlo

znemožnit v některých případech ověřit odkazy na některé primární prameny. Cíle práce se však přesto podařilo úspěšně naplnit a zodpovědět obě výzkumné otázky. Budoucí výzkum založený na těchto výsledcích by mohl být založen na případném vypracování specifitější podoby teoretického mírového plánu nebo hlubší analýze současných pozic obou stran, neumožňující dosažení politického řešení.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

ACT. 2016. „Public Opinion Survey“, 2016. (online). Dostupné z: <<https://drive.google.com/file/d/0B426wxHCPMGONUITcWRYQnJ0ajQ/view>> (5. 4. 2019).

Abrahamjan, Eduard. 2017. „Armenia Amends New Military Doctrine in Standoff With Azerbaijan Over Karabakh“ *New Eastern Politics*, 27. 10. 2017 (online). Dostupné z: <<http://www.neweasternpolitics.com/armenia-amends-new-military-doctrine-in-standoff-with-azerbaijan-over-karabakh-by-eduard-abrahamyan/>> (28. 3. 2019).

AFP. 2015. „Burkina Faso and Niger exchange 18 towns to settle border dispute“ *The Guardian*, 8. 5. 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2015/may/08/burkina-faso-niger-exchange-18-towns-settle-border-dispute>> (24. 4. 2019).

Akhmetova, Irada. 2001. „Tensions Rise in Baku“ *IWPR-CRS*, 14. 5. 2001 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/tensions-rise-baku>> (17. 3. 2019).

Alijev, Hejdar. 1998. „Decree of the President of the Republic of Azerbaijan on the genocide of the Azerbaijani people.“ 26. 3. 1998 (online). Dostupné z: <<http://www.qmkdk.gov.az/en/laws/84.html>> (5. 4. 2019).

Alijev, Hejdar. 1999. „Appeal of the President of the Republic of Azerbaijan Heydar Aliyev to the US President Bill Clinton“ *Heydar Aliyev Heritage*, 21. 8. 2006 (online). Dostupné z: <<http://lib.aliyev-heritage.org/en/5115304.html>> (18. 4. 2019).

Antimonov, Alexej. 2018. „Nagorno-Karabakh’s militarised social democracy“ *Open Democracy*, 5. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.opendemocracy.net/en/odr/nagorno-karabakh-s-militarised-social-democracy>> (25. 3. 2019).

APA. 2011. „Karabakh's independence will never be subject of negotiations“ *news.az*, 13. 7. 2011 (online). Dostupné z: <<https://news.az/articles/politics/40321>> (28. 3. 2019).

Aravot. 2019. „Artsakh FM: Surrenderring the territories is a direct way to destruction of the security system not only of Artsakh, but also of the Republic of Armenia“ *Aravot.am*, 22. 3. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.aravot-en.am/2019/03/22/234558/>> (29. 3. 2019).

Aravot. 2016. „New poll in Nagorno-Karabakh shows highest support for independence“ *Aravot.am*, 17. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.aravot-en.am/2016/11/17/183943/>> (3. 4. 2019).

Armenia News. 2010. „Five-sided statement confirms Madrid principles, Armenian MP says“ *news.am*, 2. 12. 2010 (online). Dostupné z: <<https://news.am/eng/news/40208.html>> (28. 3. 2019).

Armenian Weekly. 2017. „Artsakh Votes for New Constitution, Officially Renames the Republic“ *The Armenian Weekly*, 21. 2. 2017 (online). Dostupné z: <<https://armenianweekly.com/2017/02/21/artsakh-votes-for-new-constitution-officially-renames-the-republic/>> (11. 3. 2019).

Armenpress. 2002. „Azeri President reveals Paris Principles on Land Swap“ *Armenpress.am*, 15. 6. 2001 (online). Dostupné z: <<https://armenpress.am/eng/news/515670/>> (15. 4. 2019).

Armenpress. 2017. „‘No alternative for exercise of self-determination right of Artsakh people’ – Armenian Parliament Speaker’s speech in Seoul“ *Armenpress.am*, 27. 6. 2017 (online). Dostupné z: <<https://armenpress.am/eng/news/896529/.html>> (28. 3. 2019).

Armenpress. 2018. „You must recognize the complete exercise of self-determination right of Artsakh people – Sharmazanov tells Azerbaijani Speaker of Parliament in Turkey“ *Armenpress.am*, 9. 10. 2018 (online). Dostupné z: <<https://armenpress.am/eng/news/950280.html>> (28. 3. 2019).

Armenpress. 2019. „Right of people of Artsakh to self- determination cannot be suppressed by the use of force – statement of Foreign Ministry of Armenia“ *Armenpress.am*, 2. 4. 2019 (online). Dostupné z: <<https://armenpress.am/eng/news/969858.html>> (5. 3. 2019).

Asbarez. 1997a. „Karabakh Strategic Goals to Remain Consistent Says Ghoukassian“ *Asbarez.com*, 22. 8. 1997 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/34177/karabakh-strategic-goals-to-remain-consistent-says-ghoukassian/>> (18. 4. 2019).

Asbarez. 1997b. „Arkady Ghoukassian Elected Karabakh President“ *Asbarez.com*, 2. 9. 1997 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/34229/arkady-ghoukassian-elected-karabakh-president/>> (28. 4. 2019).

Asbarez. 1997c. „Karabakh ARF Stresses Independence Imperative“ *Asbarez.com*, 8. 10. 1997 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/34419/karabakh-arf-stresses-independence-imperative/>> (16. 4. 2019).

Asbarez. 1998. „Armenia Karabakh Accept OSCE Peace Proposal“ *Asbarez.com*, 30. 11. 1998 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/38074/armenia-karabakh-accept-osce-peace-proposal/>> (28. 4. 2019).

Asbarez. 2010. „Aliyev Again Threatens Military Action“ *Asbarez.com*, 11. 8. 2010 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/84089/aliyev-again-threatens-military-action/>> (25. 3. 2019).

Asbarez. 2017a. „Annual Economic Growth in Artsakh Recorded at 10% in Last Decade“ *Asbarez.com*, 23. 3. 2017 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/161555/annual-economic-growth-in-artsakh-recorded-at-10-in-last-decade>> (14. 4. 2019).

Asbarez. 2017b. „Berdzor (Lachin): The Lifeline for Artsakh“ *Asbarez.com*, 17. 5. 2017 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/163416/berdzor-lachin-the-lifeline-for-artsakh/>> (15.4. 2019).

Asbarez. 2018a. „A New Beginning for Independence“ *Asbarez.com*, 21. 9. 2018 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/175151/editorial-a-new-beginning-for-independence/>> (29. 3. 2019).

Asbarez. 2018b. „‘Azerbaijan Must Come to Terms with Artsakh’s Independence,’ Says Foreign Minister“ *Asbarez.com*, 12. 4. 2018 (online). Dostupné z: <<http://asbarez.com/171688/azerbaijan-must-come-to-terms-with-artsakhs-independence-says-foreign-minister/>> (28. 3. 2019).

Avetisjan, Robert. 2009. „Nagorno-Karabakh Must No Longer Be Barred From The Negotiating Table“ *RFE/RL*, 14. 7. 2009 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/NagornoKarabakh_Must_No_Longer_Be_Barred_From_The_Negotiating_Table_/1776580.html> (22. 3. 2019).

Azadliq. 2016. „Was Heydar Aliyev Ready to Make Territorial Concessions in Karabakh?“ *Meydan.tv*, 26. 10. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.meydan.tv/en/article/was-heydar-aliyev-ready-to-make-territorial-concessions-in-karabakh/>> (15. 3. 2019).

Azeri Daily. 2018. „Ex-chief of Russian intelligence: 'Open corridor in Lachin, liberate occupied territories of Azerbaijan““ *Azeri Daily*, 4. 4. 2018 (online). Dostupné z: <<http://azeridaily.com/reality/37660>> (24. 4. 2019).

Azernews. 2009. „Aliyev: Azerbaijan does not want war“ *Azernews.az*, 28. 12. 2009 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/nation/17009.html>> (28. 3. 2019).

Azernews. 2010a. „Armenia accepts updated Madrid principles“ *Azernews.az*, 20. 3. 2010 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/nation/19218.html>> (28. 3. 2019).

Azernews. 2010b. „Baku says court ruling on Kosovo not to affect Karabakh talks“ *Azernews.az*, 24. 7. 2010 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/nation/22859.html>> (21. 3. 2019).

Azernews. 2018. „Serzh Sargsyan: Karabakh conflict should be resolved through negotiations, compromises“ *Azernews.az*, 20. 4. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/karabakh/130779.html>> (18. 3. 2019).

Azernews. 2017. „President Aliyev: Territorial integrity of Azerbaijan must be restored“ *Azernews.az*, 25. 11. 2017 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/nation/122853.html>> (28. 2. 2019).

Azernews. 2019. „What does Armenian economy lose while Karabakh conflict lasts?“ *Azernews.az*, 1. 2. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/karabakh/144911.html>> (11. 3. 2019).

Baku Today. 2006. „Armenia/Azerbaijan: New principles of Karabakh conflict' settlement is continuation of Prague Process“ *Baku Today*, 11. 4. 2006 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/armeniaazerbaijan-new-principles-karabakh-conflict-settlement-continuation-prague>> (10. 3. 2019).

Bunjadov, Zija. 1989. „Why Sumgait?“, (online). Dostupné z: <<https://www.ziyabunyadov.com/why-sumgait>> (11. 3. 2018).

Danieljan, Emil. 1996. „Newline - December 3, 1996“ *RFE/RL*, 3. 12. 1996 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1141304.html>> (28. 3. 2019).

Danieljan, Emil. 1997. „Armenia: Growing Disagreement On Nagorno-Karabakh?“ *RFE/RL*, 9. 10. 1997 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1086765.html>> (27. 3. 2019).

Danieljan, Emil. 2001. „Caucasus: Iran, Armenia Seeking Closer Relations“ *RFE/RL*, 25. 1. 1997 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1095595.html>> (28. 3. 2019).

Danieljan, Emil. 2004. „Hopes fading in Yerevan for rapid progress on Karabakh settlement“ *EurasiaNet*, 27. 2. 2004 (online). Dostupné z: <<https://www.refworld.org/docid/46f25844a.html>> (27. 3. 2019).

Demytrie, Rayhan. 2018. „Why Armenia 'Velvet Revolution' won without a bullet fired“ *BBC News*, 1. 5. 2018 (online). Dostupné z: <<https://eurasianet.org/karabakh-more-relative-calm-ahead-in-2018>> (10. 3. 2019).

De Waal, Thomas. 2002. „Karabakh: One last push?“ *IWPR-CRS*, 25. 4. 2002 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/armeniaazerbaijan-karabakh-one-last-push>> (11. 3. 2019).

Edwards, Maxim. 2018. „Armenia's Post-Revolution Party Is Over“ *Foreign Policy*, 15. 10. 2018 (online). Dostupné z: <<https://foreignpolicy.com/2018/10/15/the-counterrevolution-is-coming-to-armenia/>> (15. 4. 2019).

Financial Tribune. 2017. „Armenia Inaugurates Free Economic Zone on Iran's Border“ *Financial Tribune*, 16. 12. 2017 (online). Dostupné z: <<https://financialtribune.com/articles/economy-business-and-markets/77993/armenia-inaugurates-free-economic-zone-on-iran-s-border>> (28. 3. 2019).

Freedom House. 1998. „Nagorno-Karabakh“ (online). Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/1998/nagorno-karabakh>> (28. 3. 2019).

- Fuller, Liz. 2000a. „How close is a settlement of the Karabakh conflict?“ *RFE/RL*, 15. 12. 2000 (online). Dostupné z: <<https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/45828/>> (28. 3. 2019).
- Fuller, Liz. 2000b. „How the "Goble Plan" was born and how it remains a political factor“ *RFE/RL*, 9. 6. 2000 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/how-goble-plan-was-born-and-how-it-remains-political-factor>> (28. 4. 2019).
- Fuller, Liz. 2008a. „'Moscow Declaration' A Victory For Armenia“ *RFE/RL*, 3. 11. 2008 (online). Dostupné z: <<https://www.aniarc.am/2016/04/11/madrid-principles-full-text/>> (27. 3. 2019).
- Fuller, Liz. 2008b. „Do Azerbaijan's Ethnic Minorities Face Forced Assimilation?“ *RFE/RL*, 26. 6. 2008 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/Azerbaijan_Ethnic_Minorities_Forced_Assimilation/1145552.html> (18. 3. 2019).
- Gabrielian, Sisak, Emil Danieljan. 2016. „Karabakh To Bolster Defenses After '4-Day War“ *Azatutyun*, 21. 4. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.azatutyun.am/a/27688647.html>> (5. 4. 2019).
- Ghukasjan, Seda. 2019. „Pashinyan Says Karabakh Conflict Resolution Must Be Acceptable to Peoples of Armenia, Artsakh and Azerbaijan“ *hetq.am*, 6. 3. 2018 (online). Dostupné z: <<https://hetq.am/en/article/101520>> (12. 3. 2019).
- Gotev, Georgi. 2019. „EU, UN welcome thaw in Armenia-Azerbaijan relations over Nagorno-Karabakh“ *Euractiv*, 21. 1. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.euractiv.com/section/armenia/news/eu-un-welcome-thaw-in-armenia-azerbaijan-relations-over-nagorno-karabakh>> (22. 3. 2019).
- Grigorijan, Mark. 2001. „War-mongers blight peace talks“ *IWPR-CRS*, 30. 3. 2001 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/karabakh-war-mongers-blight-peace-talks>> (21. 3. 2019).
- Hasanov, Ali. 2017. „*Khojaly genocide: Causes, consequences and international recognition*“ BiLGESAM, 11. 10. 2017 (online; Pdf). Dostupné z: <<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-476-20171010201374.pdf>> (20. 4. 2019).
- Hakobjan, Tatul. 2016. „Madrid Principles – Full Text“ *Aniarc.am*, 11. 4. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.aniarc.am/2016/04/11/madrid-principles-full-text/>> (19. 4. 2019).
- Hasanov, Bakhtijar. 2018. „*Sumgayit events were pre-planned scenario organized by state security committee of USSR*“ *CBC.az*, 27. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<http://cbc.az/en/en/news/sumgayit-events-were-pre-planned-scenario-organized-by-state-security-committee-of-ussr1519720568>> (11. 3. 2019).
- Husejnov, Javid. 2009. „Karabakh Peace Process Must Be Fully Inclusive“ *RFE/RL*, 1. 9. 2009 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/Karabakh_Peace_Process_Must_Be_Fully_Inclusive_/1812056.html> (8. 4. 2019).
- Index Mundi. 2019. „Azerbaijan Crude Oil Production by Year“ (online). Dostupné z: <<https://www.indexmundi.com/energy/?country=az&product=oil&graph=production>> (19. 3. 2019).
- International Republican Institute. 2018. „Public Opinion Survey: Residents of Armenia“, 23. 11. 2018 (online; Pdf). Dostupné z: <https://www.iri.org/sites/default/files/2018.11.23_armenia_poll.pdf> (5. 4. 2019).

- Jamnews. 2018a. „Armenian nation liberates itself from the ‘Karabakh clan’; reactions from Azerbaijan to events in Armenia“ *Jam-news.net*, 24. 4. 2018 (online). Dostupné z: <<https://jam-news.net/armenian-nation-liberates-itself-from-karabakh-clan-reactions-from-azerbaijan-to-events-in-armenia/>> (28. 3. 2019).
- Jamnews. 2018b. „Ilham Aliyev swears to defend territorial integrity of Azerbaijan“ *Jam-news.net*, 19. 4. 2018 (online). Dostupné z: <<https://jam-news.net/ilham-aliyev-swears-to-defend-territorial-integrity-of-azerbaijan/>> (28. 3. 2019).
- Jardine, Bradley. 2018. „Armenia shelves Iranian railway project as Azerbaijan steams ahead“ *eurasianet.org*, 27. 7. 2018 (online). Dostupné z: <<https://eurasianet.org/armenia-shelves-iranian-railway-project-as-azerbaijan-steams-ahead>> (2. 3. 2019).
- Jolliffe, Raymond. 1999. „Notes from Lord Hylton, MA ARICS, resulting from a visit to Nagorno Karabakh and Armenia 13-21 April 1998“, 20. 7. 1999 (online). Dostupné z: <<https://publications.parliament.uk/pa/cm199899/cmselect/cmcaff/349/349ap01.htm>> (5. 4. 2019).
- Kambeck, Michael. 2010. „Nagorno- Karabakh poll: people want ceasefire consolidation“ *EuFoA*, 25. 11. 2010 (online). Dostupné z: <http://eufoa.org/wp-content/uploads/2016/12/Nagorno-Karabakh-poll_people-want-ceasefire-consolidation-1.pdf> (15. 3. 2019).
- Kerimkhanov. 2019. „Nagorno-Karabakh settlement rests on dead end due to Armenian position“ *Azernews.az*, 21. 2. 2019 (online). Dostupné z: <https://www.azernews.az/news.php?news_id=146059&cat=region> (28. 4. 2019).
- Morgan, Sam. 2019. „Armenia PM: Nagorno-Karabakh talks must include ‘Republic of Artsakh’“ *Euractiv* 4. 3. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.euractiv.com/section/armenia/interview/armenia-pm-nagorno-karabakh-talks-must-include-republic-of-artsakh/>> (17. 3. 2019).
- Melander, Erik. 2016. „The UCDP Armed Conflict Definition“ Uppsala University, 2016 (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.undp.org/content/dam/norway/nro/images/img/sdg-16-oslo-2016/Erik%20Melander.pdf>> (19. 4. 2019).
- Ministerstvo zahraničních věcí Arménie. 2019. „Nagorno-Karabakh issue“, 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.mfa.am/en/nagorno-karabakh-issue>> (5. 4. 2019).
- Mkrtčjan, Hasmik. 2016. „Armed men who seized Armenian police station surrender“ *Reuters*, 31. 7. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.reuters.com/article/us-armenia-violence/armed-men-who-seized-armenian-police-station-surrender-idUSKCN10B0QT>> (28. 3. 2019).
- Mustafajev, Elmar. 2016. „Nagorno-Karabakh: Forgotten, not frozen“ *Visions of Azerbaijan*, 2016 (online). Dostupné z: <<http://www.visions.az/en/news/796/02e4c34c/>> (2. 3. 2019).
- Národní statistická služba NKR. 2005. „Sčítání lidu republiky Náhorní-Karabach 2005“, 2005 (online). Dostupné z: <<http://census.stat-nkr.am/>> (5. 4. 2019).
- Nejvyšší Rada NKR. 1992. „Declaration on State Independence of the Nagorno Karabakh Republic“, 6. 1. 1992. Dostupné z: <http://www.nkrusa.org/nk_conflict/declaration_independence.shtml> (5. 4. 2019).
- News.az. 2011. „Azeri FM: "Armenian side requires maximum concessions from Azerbaijan““ *News.az*, 25. 6. 2011 (online). Dostupné z: <<http://www.news.az/articles/politics/392271>> (8. 3. 2019).

News.az. 2013. „Strong Azerbaijan can speak any language with powerless Armenia - Ilham Aliyev“ *News.az*, 27. 6. 2013 (online). Dostupné z: <<http://www.news.az/articles/politics/392271>> (28. 3. 2019).

Niue Constitution Act 1974, 1974, (online). Dostupné z: <<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1974/0042/latest/DLM412793.html>> (5. 4. 2019).

OBSE. 1996. „Lisbon Document 1996“, 3. 12. 1996 (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.osce.org/mc/39539?download=true>> (5. 4. 2019).

OBSE. 1997a. „Comprehensive agreement on the resolution of the Nagorno-Karabakh conflict“, 1997. (online, Pdf). Dostupné z: <<https://www.legal-tools.org/doc/4b2ddb/pdf/>> (5. 4. 2019).

OBSE. 1997b. „Agreement on the end of the Nagorny Karabakh armed conflict“, 1997. (online). Dostupné z: <http://www.mountainous-karabakh.org/documents/osce_step_deal.html> (5. 4. 2019).

OBSE. 2009. „Statement by the OSCE Minsk Group Co-Chair countries“, 10. 7. 2009 (online). Dostupné z: <<https://www.osce.org/mg/51152>> (5. 4. 2019).

Panarmenian.net. 2008. „Goble's plan on Karabakh problem still remains the object of fierce discussions“ *Panarmenian.net*, 14. 2. 2008 (online). Dostupné z: <<http://www.panarmenian.net/eng/politics/details/42634/>> (28. 3. 2019).

Parlamentní shromáždění Bosny a Hercegoviny. 2009. „Amendment I to the Constitution of Bosnia and Herzegovina“, 26. 3. 2009 (online, Pdf). Dostupné z: <[http://www.ccbh.ba/public/down/Amendment_I_to_the_Constitution_of_BiH_\(OHR_and_CC\).pdf](http://www.ccbh.ba/public/down/Amendment_I_to_the_Constitution_of_BiH_(OHR_and_CC).pdf)> (5. 4. 2019).

Petrosjan, Tigran. 2019. „Armenian Prosecutor's Office reports about 63 casualties in 2018“ *Caucasian Knot*, 16. 1. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/45828/>> (28. 3. 2019).

Peuch, Jean-Christophe. 2002. „Azerbaijan: Experts Ponder 'Leaks' On Possible Territorial Swap Over Karabakh“ *RFE/RL*, 2. 7. 2002 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1100159.html>> (8. 4. 2019).

Pollard, Russel. 2013. „Khojaly : The Deception of Azerbaijan“ *Artsakh.Org.UK*, 30. 10. 2018 (online). Dostupné z: <<https://artsakh.org.uk/2013/10/30/khojaly-the-deception-of-azerbaijan/>> (11. 3. 2019).

Pope, Hugh. 1993. „Azeris seek halt to onslaught by Armenians“ *The Independent*, 27. 7. 1993. Dostupné z: <<https://www.independent.co.uk/news/world/azeris-seek-halt-to-onslaught-by-armenians-1487581.html>> (9. 3. 2019).

Powell, Colin L. 2001. „Remarks with President Kocharian of Armenia, and President Aliyev of Azerbaijan at Key West Peace Talks“ *U.S. Department of State*, 3. 4. 2001 (online). Dostupné z: <<https://2001-2009.state.gov/secretary/former/powell/remarks/2001/1931.htm>> (11. 3. 2019).

President.az. 2012. „Ilham Aliyev attended a ceremony at the Top Level Military School named after Heydar Aliyev dedicated to the 2012 graduation of special purpose military educational institutions“ *president.az*, 25. 6. 2012 (online). Dostupné z: <<https://www.theguardian.com/world/2015/may/08/burkina-faso-niger-exchange-18-towns-settle-border-dispute>> (28. 3. 2019).

Rada bezpečnosti OSN. 1993a. „Rezoluce 822“, 30. 4. 1993 (online). Dostupné z: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>> (5. 4. 2019).

Rada bezpečnosti OSN. 1993b. „Rezoluce 853“, 29. 7. 1993 (online). Dostupné z: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>> (5. 4. 2019).

Rada bezpečnosti OSN. 1993c. „Rezoluce 874“, 30. 10. 1993 (online). Dostupné z: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>> (5. 4. 2019).

Rada bezpečnosti OSN. 1993d. „Rezoluce 884“, 12. 11. 1993 (online). Dostupné z: <<https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm>> (5. 4. 2019).

Report. 2016. „Sargsyan: Armenia is ready to compromise in Karabakh settlement“ *Report.az*, 4. 4. 2016 (online). Dostupné z: <<https://report.az/en/nagorno-karabakh-conflict/sargsyan-armenia-is-ready-to-compromise-in-karabakh-settlement/>> (5. 3. 2019).

Reuters. 1992. „Massacre by Armenians Being Reported“ *The New York Times*, 3. 5. 1992. Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/1992/03/03/world/massacre-by-armenians-being-reported.html>> (28. 2. 2019).

Reuters. 2018. „Armenian Election Tests the Revolution’s Power Shift“ *New York Times*, 9. 12. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.nytimes.com/2018/12/09/world/europe/armenia-election-revolution.html>> (8. 4. 2019).

RFE/RL. 1998a. „Newline - April 8, 1998“ *RFE/RL*, 8. 2. 1998 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1141632.html>> (28. 3. 2019).

RFE/RL. 1998b. „Caucasus Report: November 18, 1998“ *RFE/RL*, 18. 11. 1998 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1342062.html>> (17. 3. 2019).

RFE/RL. 1998c. „Newline - November 30, 1998“ *RFE/RL*, 30. 11. 1998 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1141792.html>> (28. 3. 2019).

RFE/RL. 1999. „Caucasus Report: September 24, 1999“ *RFE/RL*, 24. 9. 1999 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1342011.html>> (14. 4. 2019).

RFE/RL. 2001a. „Armenian political parties list their preconditions for Karabakh peace“ *RFE/RL*, 6. 5. 2001 (online). Dostupné z: <<https://reliefweb.int/report/armenia/armenian-political-parties-list-their-preconditions-karabakh-peace>> (28. 3. 2019).

RFE/RL. 2001b. „Azerbaijan Report: April 3, 2001“ *RFE/RL*, 3. 4. 2001 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1340850.html>> (15. 4. 2019).

RFE/RL. 2006a. „Nagorno-Karabakh: Timeline Of The Long Road To Peace“ *RFE/RL*, 10. 2. 2006 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1065626.html>> (21. 3. 2019).

RFE/RL. 2006b. „Newline - June 30, 2006“ *RFE/RL*, 30. 6. 2006 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/1143666.html>> (22. 3. 2019).

RFE/RL. 2010a. „Azerbaijani Foreign Minister Discloses Details Of 'Madrid Principles'“ *RFE/RL*, 15. 3. 2010 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/Azerbaijani_Foreign_Minister_Discloses_Details_Of_Madrid_Principles/1984485.html> (19. 3. 2019).

RFE/RL. 2010b. „Karabakh Armenians Buoyed By Kosovo 'Precedent'“ *RFE/RL*, 27. 7. 2010 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/Karabakh_Armenians_Buoyed_By_Kosovo_Precedent/2110768.html> (15. 3. 2019).

RFE/RL. 2011. „Armenia Dismisses Azerbaijani Military Buildup“ *RFE/RL*, 28. 6. 2011 (online). Dostupné z: <https://www.rferl.org/a/armenia_dismisses_azerbaijani_military_buildup/24249543.html> (9. 3. 2019).

RFE/RL. 2016. „Armenia, Iran Sign Deal To Increase Gas Imports, Power Flows“ *RFE/RL*, 3. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.rferl.org/a/armenian-iran-sign-deal-increase-gas-imports-power-flows/28092312.html>> (8. 3. 2019).

Sanamjan, Emil. 2018a. „Karabakh: More (Relative) Calm Ahead in 2018?“ *eurasianet.org*, 12. 1. 2018 (online). Dostupné z: <<https://eurasianet.org/karabakh-more-relative-calm-ahead-in-2018>> (14. 4. 2019).

Sanamjan, Emil. 2018b. „‘Agreed to Reduce Tensions’: Aliyev, Pashinyan Talk in Dushanbe“ *civilnet.am*, 30. 9. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.civilnet.am/news/2018/09/30/%E2%80%9CAgreed-to-Reduce-Tensions%E2%80%9D-Aliyev-Pashinyan-Talk-in-Dushanbe/345825>> (12. 3. 2019).

Sanamjan, Emil. 2019. „What Factors Will Affect Karabakh Peace Negotiations?“ *civilnet.am*, 14. 2. 2019 (online). Dostupné z: <<https://www.civilnet.am/news/2019/02/14/What-Factors-Will-Affect-Karabakh-Peace-Negotiations/354728>> (21. 3. 2019).

Sarkisjan, Serž. 2018. „Address by President Serzh Sargsyan on Artsakh Revival Day and Karabakh Movement 30th anniversary“, 20. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.president.am/en/statements-and-messages/item/2018/02/20/President-Serzh-Sargsyans-address-on-the-30th-anniversary-of-the-Karabakh-movement/>> (5. 4. 2019).

Shahbazov, Fuad. 2018. „*Sumgait Events as the First Signal of the Dissolution of the Soviet Union*“ *1news.az*, 23. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<http://www.1news.az/mobile/mobile/news/sumgait-events-as-the-first-signal-of-the-dissolution-of-the-soviet-union>> (11. 3. 2018).

Shirinov, Rashid. 2018. „*Khojaly genocide, never forgotten massacre of Azerbaijanis*“ *Asbarez.az*, 26. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.azernews.az/karabakh/127756.html/>> (17. 3. 2018).

Sousa, Ricardo Real P.. 2018. „The Context of Conflict Resolution - International Relations and the Study of Peace and Conflict“ (online, Pdf). Dostupné z: <<https://cesa.rc.iseg.ulisboa.pt/RePEc/cav/cavwpp/wp164.pdf>> (2. 4. 2019).

Sputnik. 2016. „Azerbaijan Ready to Grant Wider Autonomy to Nagorno-Karabakh“ *Sputnik International*, 22. 7. 2016 (online). Dostupné z: <<https://sputniknews.com/world/201607221043467831-nagorno-karabakh-azerbaijan-autonomy/>> (28. 3. 2019).

Strokan, Sergei. 1996. „No ‘Bosnian’ Solutions For Nagorno-Karabakh“ *IPS*, 19. 3. 1996 (online). Dostupné z: <<http://www.ipsnews.net/1996/03/azerbaijan-armenia-no-bosnian-solutions-for-nagorno-karabakh/>> (11. 4. 2019).

Tert.am. 2018. „Armenia ‘set to import’ more gas from Iran“ *Tert.am*, 19. 12. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.tert.am/en/news/2018/12/19/tumanyan-iran-armenia-us/2876485>> (28. 3. 2019).

TOL. 2002. „Armenian Minister Rules Out Land Swap With Azerbaijan“ *Tol.org*, 27. 6. 2002 (online). Dostupné z: <<http://www.tol.org/client/article/5008-armenian-minister-rules-out-land-swap-with-azerbaijan.html>> (9. 3. 2019).

Tosunjan, Gevorg. 2019. „Velvet Hopes in Nagorno Karabakh Conflict Settlement“ *civilnet.am*, 13. 11. 2018 (online). Dostupné z: <<https://www.civilnet.am/news/2018/11/13/Velvet-Hopes-in-Nagorno-Karabakh-Conflict-Settlement/348500>> (28. 3. 2019).

Turan. 2018. „Opinion poll in Armenia and Karabakh on the conflict“ *Turan*, 27. 1. 2018 (online). Dostupné z: <<http://www.turan.az/ext/news/2018/1/free/politics%20news/en/68607.htm>> (28. 3. 2019).

Turan. 2019. „Kiro Manoyan: We are for unification of Armenia and Karabakh“ *Turan*, 13. 2. 2019 (online). Dostupné z: <<http://www.turannews.info/ext/news/2019/2/free/Interview/en/78811.htm>> (28. 3. 2019).

US Department of State. 2003. „Compact of Free Association“, 30. 4. 2003, (online). Dostupné z: <<https://www.state.gov/documents/organization/173999.pdf>> (5. 4. 2019).

Ústava republiky Náhorní Karabach, 2006, (online). Dostupné z: <http://www.nkrusa.org/country_profile/constitution.shtml> (5. 4. 2019).

Ústava republiky Arcach, 2017, (online). Dostupné z: <<http://www.president.nkr.am/media/documents/constitution/Constitution-eng2017.pdf>> (5. 4. 2019).

Zoljan, Mikayel. 2018. „Fiery revolutionary or pragmatic politician: what to expect from Nikol Pashinyan“ *OC Media*, 7. 5. 2018 (online). Dostupné z: <<https://oc-media.org/fiery-revolutionary-or-pragmatic-politician-what-to-expect-from-nikol-pashinyan/>> (28. 3. 2019).

Literatura

Abasov, Ali. Haroutiun Kačatrian 2006. *The Karabakh Conflict: Variants of settlement: Concepts and reality*. Areat: Noyan Tapat.

Abilov, Shamkhal. 2013. „Nagorno Karabakh War and Khojali Tragedy“, (online). Dostupné z: <[http://beu.edu.az/downloads/articles/Nagorno.Karabakh.War.and.Khojali.Tragedy\(2\).pdf](http://beu.edu.az/downloads/articles/Nagorno.Karabakh.War.and.Khojali.Tragedy(2).pdf)> (13. 3. 2018).

Altunisik, Meliha B., Oktay F. Tanrisever (eds.). 2017. *The South Caucasus - Security, Energy and Europeanization*. New York: Routledge.

Aslanov, Bakhtiyar, Sevinj Samedzade. 2017. „The Positions of Political Parties and Movements in Azerbaijan on the Resolution of the Nagorno-Karabakh Conflict“ *Journal of Conflict Transformation – Caucasus Edition*, 1. 12. 2017 (online). Dostupné z: <<http://caucasusedition.net/the-positions-of-political-parties-and-movements-in-azerbaijan-on-the-resolution-of-the-nagorno-karabakh-conflict/>> (13. 4. 2018).

Astourian, Stephan H. 2000. „From Ter-Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia.“ *UC Berkeley: Program in Soviet and Post-Soviet Studies*. Dostupné z: <<https://escholarship.org/uc/item/0c2794v4#main>> (17. 3. 2019).

Baghirov, Orkhan. 2017. „The Economic Impact of the Nagorno-Karabakh Conflict and Ensuing Developments“ *Journal of Diplomacy* 19. 4. 2017 (online). Dostupné z: <<http://blogs.shu.edu/diplomacy/2017/04/the-economic-impact-of-the-nagorno-karabakh-conflict-and-ensuing-developments/>> (28. 3. 2019).

Baldacchino, Godfrey. 2017. *Solution Protocols to Festering Island Disputes*. New York: Routledge.

- Byers, Michael. 2010. *Who Owns the Arctic?: Understanding Sovereignty Disputes in the North*. Vancouver: Douglas & McIntyre.
- Caspersen, Nina. 2017. „Moving Beyond Deadlock in the Peace Talks“ Pp. 173-195 in Cornell, Svante E. (ed.) 2017. *The International Politics of the Armenian-Azerbaijani Conflict*. New York: Palgrave Macmillan.
- Cede, Franz. 2012. „The Plebiscites in Carinthia and Sopron-Ödenburg after World War I - two Cases of Direct Democracy in Action“ Pp. 15-22 in Marxer, Wilfried (ed.). 2012. *Direct Democracy and Minorities*. Bendorf: Springer Science & Business Media.
- Conciliation Resources. 2015. „Negotiating access and security: Scenarios for corridors and movement in Lachin and beyond“ 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.c-r.org/downloads/755%20CR%20Caucasus%20Report%202014%20WEB.pdf>> (21. 4. 2019).
- Cornell, Svante E. 2000. *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. New York: Routledge-Curzon.
- Coulie, Bernard. 2013. „The Quintessential Conflict – A Cultural and Historical Analysis of Nagorno-Karabakh“ Pp. 35-43 in Kambeck, Michael, Sargis Ghazarjan (eds.). 2013. *Europe's Next Avoidable War: Nagorno-Karabakh*. Palgrave Macmillan UK.
- Croissant, Michael P. 1998. *The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*. Westport: Praeger Publishers.
- De Waal, Thomas. 2013. *Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War*. New York: New York University Press.
- De Waal, Thomas. 2016. „The Karabakh Conflict as “Project Minimum“ *Carnegie Moscow Center*, 20. 2. 2018 (online). Dostupné z: <<https://carnegie.ru/commentary/75584>> (19. 4. 2019)
- Ditrych, Ondřej. 2006. „Náhorní Karabach a řešení mezinárodních konfliktů podle realistické tradice.“ *Mezinárodní Vztahy* 41 (4): 27–47.
- Earle, Peter C. 2012. „Anarchy in the Aachen.“ *Mises Institute*. Dostupné z: <<https://mises.org/library/anarchy-aachen>> (17. 3. 2019).
- Galtung, Johan. 2009. *Theories of conflict*. Transcend University Press.
- Geukjian, Ohannes. 2012. *Ethnicity, Nationalism and Conflict in the South Caucasus: Nagorno-Karabakh and the Legacy of Soviet Nationalities Policy*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Geukjian, Ohannes. 2016. *Negotiating Armenian-Azerbaijani Peace: Opportunities, Obstacles, Prospects*. Burlington: Ashgate Publishing.
- Gorbačov, Michail. 1996. *Memoirs*. New York: Doubleday.
- Hajrapetjan, Anuš. 2010. „Nagorno-Karabakh and Kosovo: Politically Precedent, Legally Different“ *Journal of Conflict Transformation – Caucasus Edition*, 15. 9. 2010 (online). Dostupné z: <<http://caucasusedition.net/nagorno-karabakh-and-kosovo-politically-precedent-legally-different/>> (9. 4. 2019).
- Hakobjan, Tatul. 2010. *Khojaly: The Moment of Truth*. Jerevan: Armenian Cause Foundation.
- Human Rights Watch. 1994. „Azerbaijan - Seven Years of Conflict in Nagorno-Karabakh“ (online; Pdf). Dostupné z: <<https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/AZER%20Conflict%20in%20N-K%20Dec94.pdf>> (4. 4. 2019).

- Hyer, Eric. 2015. *The Pragmatic Dragon: China's Grand Strategy and Boundary Settlements*. Vancouver: UBC Press.
- Jafarli, Natiq. 2016. „Azerbaijan: Approaching crisis point“ *Wider Europe Forum* 10. 2. 2016 (online). Dostupné z: <https://www.ecfr.eu/article/commentary_azerbaijan_approaching_crisis_point5096> (21. 4. 2019).
- Jamestown Foundation. 2011. „Armenia, Azerbaijan Again Fail to Agree On Karabakh Peace Framework.“ *Eurasia Daily Monitor* 8 (125).
- Johansson, Patrik. 2009. „Putting Peace to the Vote: Displaced Persons and a Future Referendum on Nagorno-Karabakh.“ *Refugee Survey Quarterly* 28 (1): 122-139.
- Jumajeva, Lala. 2018. „Discourses of War and Peace within the Context of the Nagorno Karabakh Conflict: The Case of Azerbaijan.“ *Journal of Conflict Transformation – Caucasus Edition* 3 (2): 105–117.
- Kalatjan, Artašes. 2016. „The Right of People of Nagorno-Karabakh to Self-Determination in the Light of the ICJ's Advisory Opinion on Kosovo“ *Aravot.am*, 14. 11. 2016 (online). Dostupné z: <<https://www.aravot-en.am/2016/11/14/183718/>> (25. 3. 2019).
- Kambeck, Michael, Sargis Ghazarjan. 2013. „Timeline 1918–2011“ Pp. 24 – 35 in Kambeck, Michael, Sargis Ghazarjan (eds.). 2013. *Europe's Next Avoidable War: Nagorno-Karabakh*. Palgrave Macmillan UK.
- Kaufman, Stuart J. 2001. *Modern Hatreds: The Symbolic Politics of Ethnic War*. Ithaca: Cornell University Press.
- Kazimirov, Vladimir. 2005. *Peace to Karabakh*. Moskva: Ves Mir.
- Kriesberg, Louis. 2007. „The Conflict Resolution Field“ Pp. 25-60 in Zartman, William (ed.). 2007. *Peacemaking in International Conflict*. Washington, D. C: United States Institute of Peace.
- Laitin, David D., Ronald G. Suny. 1999. „Armenia and Azerbaijan: Thinking a Way Out of Karabakh“ *Middle East Policy* 7 (1).
- Luchterhandt, Otto. 2013. „Learning from Georgia: A Non-Use-of-Force Treaty for Nagorno-Karabakh“ Pp. 211 – 223 in Kambeck, Michael, Sargis Ghazarjan (eds.). 2013. *Europe's Next Avoidable War: Nagorno-Karabakh*. Palgrave Macmillan UK.
- Lücke, Matthias. 2018. *The Economic Effect Of A Resolution Of The Nagorno-Karabakh Conflict On Armenia And Azerbaijan*. Berlin: Berlin Economics.
- Marian, Jan. 2009. „Ruská Federace a Tatarstán: Od konfliktu ke kompromisu (1991 – 1994)“ *Acta Univesitatis Carolinae - Studia Territorialia* 1 : 63–88.
- Martirosjan, Tigran. 2002. „Land Swap in Nagorno-Karabakh: Much Noise over an Unrealistic Option.“ *CACI Analyst* (online). Dostupné z: <<https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/7022-analytical-articles-caci-analyst-2002-8-14-art-7022.html>> (11. 4. 2019).
- Milanovič, Marko. 2015. „The Nagorno-Karabakh Cases“ *EJIL*, 23. 6. 2015 (online). Dostupné z: <<https://www.ejiltalk.org/the-nagorno-karabakh-cases/>> (12. 4. 2019).
- Minorities at Risk Project. 2004. „Chronology for Abkhazians in Georgia“, 2004 (online). Dostupné z: <<https://www.refworld.org/docid/469f388ca.html>> (11. 3. 2019).
- Moore, Adam. 2013. *Peacebuilding in Practice: Local Experience in Two Bosnian Towns*. Ithaca: Cornell University Press.

- Musajev, T. F. 2011. *Advisory Opinion of the International Court of Justice on Kosovo and the Nagorno-Karabakh Conflict: Comparative Analysis*. Baku: IRS Publishing House.
- Niculescu, George Vlad. 2018. „Armenia's ‚Velvet Revolution‘ and the Karabakh Conflict Resolution“ *Stratfor Worldview*, 4. 5. 2018 (online). Dostupné z: <<https://eurasianet.org/karabakh-more-relative-calm-ahead-in-2018>> (27. 3. 2019).
- Niftaljev, Ilgar. 2012. „Formation of the Nagorno-Karabakh Autonomous Region as a vivid manifestation of the Bolshevik policy of nation-building.“ *IRS Heritage* 3 (10): 50–54.
- O'Loughlin, John, Vladimir Kolossov, Gerard Toal. 2013. „Inside the post-Soviet de facto states: a comparison of attitudes in Abkhazia, Nagorny Karabakh, South Ossetia, and Transnistria.“ *Eurasian Geography and Economics* 55 (5): 423–456.
- Potier, Tim. 2001. *Conflict in Nagorno-Karabakh, Abkhazia and South Ossetia: A Legal Appraisal*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.
- Quentin-Baxter, Alison. 1999. „Niue's Relationship of Free Association with New Zealand“, 1999 (online). Dostupné z: <https://www.victoria.ac.nz/_data/assets/pdf_file/0006/849084/AQuentin-Baxter-Niue.pdf> (11. 3. 2019).
- Samuels, Joel H. 2008. „Condominium Arrangements in International Practice: Reviving an Abandoned Concept of Boundary Dispute Resolution.“ *Michigan Journal of International Law* 29 (4): 727–774.
- Smith, Roger W, Eric Markusen, Robert Jay Lifton. 1995 „Professional ethics and denial of the Armenian Genocide.“ *Holocaust and Genocide Studies* 9 (1): 1–22.
- Sodiqov, Alexander. 2011. „Tajikistan Cedes Disputed Land to China.“ *Eurasia Daily Monitor* 8 (16).
- Souleimanov, Emil. 2007. „Konflikt v Náhorním Karabachu“ *Acta Univesitatis Carolinae - Studia Territorialia: Rusko a jeho sousedé*: 299–319.
- Stiles, Kendall W. 2018. *Trust and Hedging in International Relations*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Šmíd, Tomáš. 2007. „Etnický konflikt o Náhorní Karabach“ Pp. 145 – 183 in Šmíd, Tomáš, Vladimír Vaďura (eds.). 2007. *Etnické konflikty v postkomunistickém prostoru*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Venice Commission. 2011. „The Judicial Power in Bosnia and Herzegovina (BiH)“, 9. 12. 2011 (online, Pdf). Dostupné z: <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2011\)096rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2011)096rev-e)> (5. 4. 2019).
- Waisová, Šárka. 2005. *Řešení konfliktů v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál.
- Walker, Edward W. 1998. „No peace, no war in the Caucasus: Secessionist conflicts in Chechnya, Abkhazia and Nagorno-Karabakh.“ *Belfer Center for Science and International Affairs*. Dostupné z: <https://www.belfercenter.org/sites/default/files/files/publication/no_peace_no_war_csia_occasional_paper_1998.pdf> (17. 3. 2019).
- Wallensteen, Peter. 2002. *Understanding Conflict Resolution*. Londýn: SAGE Publications.
- Warburg, Gabriel R. 1993. „The Condominium revisited: the Anglo-Egyptian Sudan 1934–1956.“ *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London* 56 (1): 1–12.

- Woodward, Keith. 2014. „*A Political Memoir of the Anglo-French Condominium of the New Hebrides*“, (online). Dostupné z: <<https://www.jstor.org/stable/j.ctt13wwvr8>> (13. 3. 2018).
- Yannis, Alexandros. 2004. „The UN as Government in Kosovo.“ *The Politics of International Administration* 10 (1): 67–81.
- Zhao, Quansheng. 2005. „America's response to the rise of China and Sino-US relations.“ *Asian Journal on Political Science* 13 (2): 1–27.
- Zijadov, Taleh. 2009. „Nagorno-Karabakh Negotiations: Though the Prism of a Multi-Issue Bargaining Model“ *International Negotiation* 15 (2010): 107–131.
- Zourabjan, Levon. 2006. „The Nagorno-Karabakh Settlement Revisited: Is Peace Achievable?“ *Demokratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization* 14 (2): 252–265.
- Zürcher, Christoph. 2007. *The Post-Soviet Wars: Rebellion, Ethnic Conflict, and Nationhood in the Caucasus*. New York: NYU Press.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá jednotlivými modely politického řešení konfliktu na Náhorním Karabachu. Nabízí shrnutí historie konfliktu o Náhorní Karabach, Karabašské války a počátků mírového procesu v rámci Minské skupiny. Hlavními cíli této práce je však zmapování dosavadní mírové návrhy a určení důvodů jejich selhání a následné určení vhodného modelu pro ukončení sporu mezi Arménií a Ázerbajdžánem. Na základě důvodů neúspěchu snah Minské skupiny a současných pozic jednotlivých aktérů jsou analyzovány dílčí teoretické modely mírového řešení, založené na mechanismech ukončení konfliktu Petera Wallensteena. V současné době se jeví pro zúčastněné strany jako nejpřijatelnější teoretický model sdílené kontroly. Případný mírový plán s největší šancí na úspěch by tedy pravděpodobně obsahoval některé znaky plánu Jevgenije Primakova z roku 1997 a byl by založen na modelu kondominia nebo přidruženého státu.

Klíčová slova: Arménie, Ázerbajdžán, Náhorní Karabach, Arcach, Konflikt, Peter Wallenstein, Minská skupina, OBSE

Abstract

This bachelors thesis is focused on individual models of political solutions to the Nagorno-Karabakh conflict. It provides summary of historical background of the Nagorno-karabakh conflict, Karabakh war and beginnings of the peace proces within Minsk group Framework. However, the main goals of the thesis are mapping the peace proces and determing the reasons for its failure, followed by identifying proper model for ending the dispute between Armenia and Azerbaijan. Based on the reasons behing the Minsk group failure and current positions of individual actors, the theoretical models of peace solutions based on Peter Wallenstein conflict termination mechanisms are analysed. Currently the shared control model is the most acceptable one to the involved parties. Prospective peace plan with the highest chance to succeed would likely include several features of the Yevgeny Primakov plan from 1997 and would have to be based on the condominium or associated state model.

Keywords: Armenia, Azerbaijan, Nagorno-Karabakh, Artsakh, Conflict, Peter Wallenstein, Minsk Group, OSCE